Сяргей Дубавец

Д’ЯБАЛ ЗАПРЭЖАНЫ Ў ПЛУГ

Два апавяданьні і аповесьць

Логвінаў

ISBN 978-609-0000-00-0

ВАЙНА І МІР
СПРАВАЗДАЧА

Праца асьпіранта сцэнарных курсаў Марціна Віктаравіча па выніках экспэдыцыі ў адселеную зону

Вёска Дачнае знаходзіцца ў адселенай зоне на паўднёвым усходзе краіны. Па сутнасьці гэта й ня вёска ніякая, а ўсяго дзьве жылыя хаты на розных канцах колішняга паселішча. У хатах гэтых жывуць два гаспадары, якія не схацелі адсяляцца.

У рэестрах адселеная зона называецца UNIFIN — паводле праграмы ААН для ліквідацыі наступстваў трэцяй сусьветнай вайны.

Уласна вайной мы яе называем умоўна. Тады, калі яна адбылася, яе называлі глябалізацыяй. Усё прыводзілася ў аднолькавы выгляд з умовай, што ўзор для ўніфікацыі будзе брацца найлепшы.

Але ў тыя часы было шмат інтарэсаў, пошукаў выгады, і зусім не найлепшыя атрымлівалі ўладу над гэтымі працэсамі. Таму дзесьці ўсё рабілася аднолькавым паводле найлепшых узораў, недзе

паводле сярэдніх, а дзесьці нават паводле найгоршых. Прычым найгоршыя былі найбольш актыўныя і агрэсіўныя. Яны нападалі на найлепшых і падпарадкоўвалі іх сваім найгоршым узорам. І калі такое падпарадкаваньне адбылося, тады й сталі называць гэта наступствамі трэцяй сусьветнай вайны, бо яны інакш і не выглядалі. А калі ёсьць наступствы вайны, значыць, іх трэба ліквідоўваць. Так і ўзьнікла праграма UNIFIN.

***

Гаспадары Кромлех і Глюкліх — адзіныя, хто застаўся зь вялікае арміі ліквідатараў, што некалі працавала ў адселенай зоне. Яны ня толькі жывуць тут і працуюць, але й жорстка варагуюць паміж сабой.

— А каб табе пяткі вывернула, каб ты! — крычыць Кромлех.

— А каб ты жыватом езьдзіў! — адказвае Глюкліх.

— А каб ты прайшоў навылет зямлі, каб ты! — крычыць Кромлех.

— А каб табе ў галаве мышы гнёзды вілі! — адказвае яму Глюкліх.

— А каб ты тое зьеў, што сказаў, каб ты! — крычыць Кромлех.

— А каб ты быць ня ведаў! — адказвае Глюкліх.

У абавязкі абодвух насельнікаў уваходзіць догляд старога кароўніка. Тым ня менш, яны ніколі нічога ня робяць разам, бо да глыбіні душы ня любяць адзін аднога. Адкуль гэтая нелюбоў? — спрабаваў высьветліць я.

— А хай ён ня лезе, — сказаў Кромлех.

— А хай ён ня лезе, — сказаў Глюкліх.

Вы спытаеце, як ліквідатары могуць працаваць без кантакту міжсобку? Аказваецца, на закінутым кароўніку ёсьць рэпрадуктар, які апавяшчае, што і каму рабіць. Пра гэта мне ўдалося даведацца, напрасіўшыся ў госьці да Кромлеха. Ён жыве ў невялікім драўляным будынку, які нагадвае шпакоўню.

Сьціплае памяшканьне зьдзівіла адсутнасьцю якіх-небудзь сьлядоў цывілізацыі. Адзінае, што нагадвала пра колішняе жыцьцё тут — гэта нашыўка UNIFIN на рукаве Кромлехавай кфуфайкі і абрыўкі колішніх ідэалягемаў у мове самога гаспадара.

— Мы адраджаем зямлю! — казаў Кромлех. — Мы — дзеці галяктыкі!

На пытаньне пра адносіны да Глюкліха (у яго адсутнасьць) рэакцыя Кромлеха была непрадказальнай:

— Гэта ж мой брат! Мы адзін без аднаго ніяк. Бо мы беларусы.

— А як жа вы жывяце, адзіныя на ўсю зону, — спытаўся я.

— Мы жывем, пакуль доўжыцца наша спрэчка, наша супрацьстаяньне, — быў адказ.

На пытаньне «Ці не хацелася вам пакінуць зону, як гэта зрабілі іншыя ліквідатары, і адправіцца ў шырокі сьвет?» Кромлех адказаў ляканічна:

— Лепей там, дзе нас няма, і пакуль нас там няма, там лепей.

Высьветлілася, што праграма UNIFIN мела на мэце ня толькі ліквідацыю наступстваў трэцяй

сусьветнай вайны, але і разьвіцьцё, па магчымасьці, новай цывілізацыі. Для чаго тут і пакінутыя былі незьлічоныя войскі ахвочых. Але за прамінулы час амаль усе любымі спосабамі паўцякалі ў шырокі сьвет. Засталіся толькі Кромлех і Глюкліх.

— Мы засталіся, — сказаў Кромлех, — бо гэта наша радзіма. Простыя словы, простыя рэчы.

***

Назаўтра пасьля ночаньне ў гасьцінным Кромлехавым жытле я разам з гаспадаром рушыў на агляд закінутага кароўніка з рэпрадуктарам са спадзевам сустрэць там і распытаць Глюкліха. А заадно паглядзець, як адбываецца «ліквідацыя наступстваў».

Адразу за домам Кромлеха мы спусьціліся ў лагчыну і скіраваліся бітай сьцяжынаю ў бок бярэзьніку. Вакол буяла расьліннасьць і, апроч сьцяжыны, нішто ня сьведчыла пра існаваньне тут чалавека.

За бярэзьнікам я і пабачыў кароўнік — невялікую будыніну на паўсотні галоў.

На пытаньне «Як гэты будынак не развальваецца, бо сьлядоў рамонту на ім не відаць?» адказ быў: «А чорта яму ня станецца».

Разьвітаўшыся з Кромлехам, я пайшоў да Глюкліха, які ўвіхаўся на падворку. На пытаньне «А што вы робіце?» ён сказаў:

— А што скажуць, тое і робім. То падсьцілку ў кароўніку мяняем. То абкошваем вакол, то сьмятану б’ем з малака...

Апошнія словы зьбілі мяне з тропу. Выходзіць, кароўнік быў не закінуты. Аднак усё аказалася ня так проста.

— Мы даглядаем ласёў, дакладней, ласіх, — сказаў Глюкліх, — тыя самыя каровы. Мы п'ем іх малако, запрагаем іх у вазок, ямо іх мяса і шыем абутак зь іхнай скуры. Мы калісьці нічога гэтага рабіць ня ўмелі. Але рэпрадуктар кіруе намі.

З далейшых роспытаў я дазнаўся, як працуе рэпрадуктар. Рэч у тым, што «кропка» або правадное радыё, таксама патрапіла пад глябалізацыю і натуральна існуе тут як частка ўсяго гэтага жыцьця, як паветра. І адтуль, з рэпрадуктара, ідуць указаньні кшталту ранішняй зарадкі. «Рукі на шырыню плеч» і ўсё такое. Пакуль я рабіў гэты запіс, рэпрадуктар пракерхаўся і загаварыў мужчынскім голасам: «Увага! Перадаем важнае ўрадавае паведамленьне. Грамадзяне і грамадзянкі! Вайна!».

Пасьля гэтых словаў Кромлех і Глюкліх кінуліся выграбаць з кароўніка ласіны гной, каб замяніць яго сьвежай саломай.

Я спытаўся ў іх: «Слухайце, голас з рэпрадуктара не казаў мяняць падсьцілку. Што вы робіце?».

— Не казаў? — зьдзівіўся Кромлех. — А што ж ён казаў?

Гэтыя людзі дзейнічалі на свой розум, і толькі падмацоўвалі свае рашэньні спасылкамі на голас з рэпрадуктара, які гучаў невядома адкуль, невядома чый і невядома навошта.

— Ведаеце, чалавек складаецца з сумневаў. — Растлумачыў Глюкліх. — І больш ні з чога. Усё астатняе — цела, розум, душа — ня мае значэньня. Толькі

згустак сумневаў — гэта і ёсьць чалавек. Калі ты не сумняваесься — ты або труп, або помнік, або робат.

***

Так я трапіў у хату Глюкліха. Звонку яна нагадвала човен, а сьцены ўсярэдзіне былі памаляваныя сінімі хвалямі.

— Ведаеце, я, колькі сябе памятаю, марыў пра мора. У маленстве ў мяне нават санкі былі марскія. Ну, так я іх называў. І відэлец таксама быў у мяне марскі. Але ў нас няма мора. Даўно ўжо няма. Гадоў тысячу. І я чамусьці застаўся тут. Але ў мяне няма адчуваньня, што мая мара ня зьдзейсьнілася. Вот. Калі залезьці на дах кароўніка, бывае такі час, што навакольныя лясы аж за далягляд адліваюць блакітам, я бачу мора...

— А Кромлех, — спытаўся я, — ці ён ня марыў пра мора? І ад гэтага ваш разлад?

— Ведаеце, Кромлех — горны чалавек. Ён марыць пра горы. І кажа, што нашы славутыя балоты — гэта горы, перавернутыя ўніз. Таму і ён тут. І яго ўсё задавальняе таксама. Хоць, па-мойму, балоты — ніякія ня горы, а якраз тое, што засталося ад колішняга мора.

Далей у часе апытаньня высьветлілася, што ў адселенай зоне прысутнічае яшчэ адна асоба. Прычым асоба без галавы.

— Вядомая гісторыя, — усьміхнуўся Глюкліх. — Януш Чартарыйскі застаўся ў зоне. Бо куды ж зьедзеш без галавы? Цябе проста ня возьмуць.

На мае роспыты былы ліквідатар распавёў, што Януш Чартарыйскі згубіў сваю галаву падчас асады

Пскова ў 16-м стагодзьдзі. Калі шляхта пайшла ў наступ, прыяцель Чартарыйскага Саламярэцкі ў запале бітвы зьнёс Янушу галаву. Пскова яны не ўзялі, а калі вярталіся дадому, Саламярэцкі ўзяў за сябе Янушаву жонку, у якую быў закаханы даўно. Януш ня змог дараваць такога падступства і шукае былога прыяцеля, каб адпомсьціць яму.

— А ён не памёр? Без галавы? — спытаўся я.

— Не-е, што вы! Пакуль ён ня знойдзе Саламярэцкага, ён не памрэ. А паколькі ён яго ня знойдзе ніколі... Ну дык вот.

У часе далейшага дазнаньня высьветлілася, што Чартарыйскі сапраўды ходзіць па мясцовасьці і махае мячом, зносячы ўсё на сваім шляху. Калі ён набліжаецца да сядзібаў Глюкліха і Кромлеха, яны залазяць пад падлогу, бо ён можа сячы сваім мячом толькі тое, што знаходзіцца на лініі гарызонту, але не вышэй і не ніжэй.

— Ці магчыма яго пабачыць? — спытаўся я.

— Ведаеце, гэта непрадказальна, — быў адказ.

Наступныя роспыты паказалі, што Чартарыйскі прыходзіць прыблізна раз на месяц, але цяпер ужо не было яго месяцы два. У мяне зьявіўся шанец і я пастараўся скарыстацца ім. Глюкліх ласкава згадзіўся цярпець мяне ў сваім паселішчы колькі спатрэбіцца.

***

Доўгім вечарам гасьцінны гаспадар распавядаў мне гісторыю адселенай зоны, якую ён памятаў на сваім веку.

Аказваецца, некалі тут была адмысловая вытворчасьць. Яе зладзілі ліквідатары, калі іх яшчэ заставалася шмат. Працаваў там і Глюкліх. Называлася вытворчасьць Робатацэх, бо выпускалі там робатаў. Прычым, лічылася, што робаты павінны быць з душамі. Таму за ўзор бралі славутых паэтаў. Лічылася, што гэта будуць новыя насельнікі зоны.

— У газэтах тады сьмяяліся з нас, што мы ажыўляем помнікі.

Адзін зь ліквідатараў, маёр, адразу сказаў, што робаты ня будуць жыць вечна, але яму не паверылі і ён нават абʼявіў байкот вечнасьці.

— Як гэта?

— Ведаеце, ён вырабіў сабе надмагільны помнік і доўгія гады трымаў яго ў сябе ў спальні. Ён глядзеў на яго і як бы сам пераконваўся ў канцовасьці існаваньня. Перакананасьць — вось што для яго было самым галоўным у жыцьці.

— Чаму?

— Ён жа быў камуніст і ў душы — глыбока савецкі чалавек.

Так ці інакш, але робаты зношваліся, бо нішто рукатворнае ня можа быць вечным, толькі — калі яно зьліваецца з прыродай. А бясконца мяняць ім дэталі не было сэнсу, дый ня стала каму, бо ліквідатары пастунова адправіліся ў шырокі сьвет.

— А што ж робаты рабілі?

— Як што? Езьдзілі па школах і выступалі зь вершамі. Гэта ж паэты.

***

Аднойчы падчас ранішняй кавы мы пачулі незвычайны гук, падобны да гуку ротарнай жаткі. Шум імкліва нарастаў.

— Ведаеце, гэта Чартарыйскі! — сказаў Глюкліх. — Хутчэй на дах!

Апынуўшыся на даху, мы пабачылі велізарнага дзяціну зь біцэпсамі, у кальчузе на голае цела. Ён набліжаўся, зносячы аграмадным двухручным мячом усё, што траплялася на шляху. Калі меч быў занесены над рогам нашае хаткі, Глюкліх раптам закрычаў жаночым голасам:

— Пане Чартарыйскі! Я заўсёды была верная вам! Памятаеце, як я вас праводзіла на асаду Пскова? Мы мілаваліся аж чатыры разы!

Рыцар спыніўся ў сваім руху. Выглядала, што ён пачуў крыкі Глюкліха. Але і Глюкліх апынуўся ў далікатным становішчы.

— Пане Чартарыйскі! — крыкнуў ён ізноў.

Рыцар схамянуўся.

— Не люблю сябе і ніколі не любіла. Толькі вас, — крычаў Глюкліх.

Рыцар устаў на калені.

— Вы пазбаўляеце яго несьмяротнасьці, — шапнуў я.

— Але ж нам трэба гэта зрабіць, — шапнуў Глюкліх, вачыма шукаючы паразуменьня.

— Навошта? — зьдзівіўся я.

— Навошта? — зьдзівіўся Глюкліх.

Я паспрабаваў растлумачыць Глюкліху, што тады б зьнікла жывая матывацыя для ўсіх. Бо мы ўсе жывем, пакуль нашы мёртвыя — як жывыя. Так

у сям'і, так і з цэлымі народамі. І гэта, насамрэч, вялікі здабытак, што такі Чартарыйскі ходзіць па навакольлі і будзіць нас. Інакш чаго б гэта вы мянялі падсьцілку ў кароўніку? Мы б усе проста ляжалі і нічога не рабілі. Нашы ворагі ня тыя, хто будзіць, а тыя, хто прысыпляе.

— Ведаеце, нам, пакуль ён стаіць на каленях, трэба хуценька пабегчы ў сутарэньні, бо ён устане і можа зьнесьці хатку, — сказаў Глюкліх, быццам і не пачуўшы маіх словаў.

Але рыцар тым часам падняўся з калень і па грудзёх яго было бачна, што ён рыдае. Ён рыдаў, бо адчуў нашу размову. Невядома як і чым, але адчуў. І, відавочна, стала яму бядотна. І тады ён павярнуўся да нас і сказаў шыйнай трубкай, проста прартрубіў, нібы слон:

— Вы непапраўны народ! Я, ваш далёкі продак, не магу вас абудзіць. Мы змагаліся за гэтую зямлю, думаючы пра вас. Але вы аказаліся гаўном.

І сышоў.

***

Калі час маёй экспэдыцыі падыходзіў да канца, я вырашыў паспрабаваць замірыць двух непрымірымых гаспадароў. На тое прыдалася ўзятая з сабой пляшка. Спачатку мы выпілі з Кромлехам, пасьля я пайшоў да Глюкліха і, выпіўшы зь ім, вярнуўся да Кромлеха. Цяпер угаворваць яго адправіцца на госьці да брата доўга не прыйшлося.

Гаспадары гнеўна пазіралі адзін на аднаго, але пасьля каторай чаркі сьцішыліся. Яны як бы аглядалі сваё жыцьцё. Быццам гэта і ня іх жыцьцё,

а — від збоку. Раптам вусны іх раскрыліся і я пачуў дзівосны сьпеў. Загучала старадаўняя, народная, відаць, песьня:

Ёсьць надзея у мяне,
у мяне,
у мяне
Што аднойчы ўсё міне,
ўсё міне,
ўсё міне.
Мы палічым айн-цвай-драй,
айн-цвай-драй,
айн-цвай-драй.
І пасядзем у трамвай,
у трамвай,
у трамвай.
Паляцім за далягляд,
далягляд,
далягляд.
У радзімы фатэрлянд,
фатэрлянд,
фатэрлянд.

Галасы іх узвышаліся, пакуль не загучалі над усёй прасторай, аж да неба, якое ўначы рассыпалася мільярдамі зорак. І чамусьці я засьпяваў разам зь імі.

Назаўтра я разьвітаўся з Кромлехам і Глюкліхам, пакінуў Дачнае і самалётам прыбыў у сталіцу.

Асьпірант сцэнарных курсаў
Марцін Віктаровіч

ЖЭНЕЎЕЎ

Апавяданьне

— Раптам спыніцца сэрца, надыдзе сьмерць, пахаваньне, а галава, прынамсі, гатовая для ўсяго гэтага, ня трэба стрыгчы, учэсваць, няма лішняга клопату людзям, — думаў сабе Жэнеўеў, гледзячы ў люстэрка цырульні.

Побач зь люстэркам у вялізным акне сьнег густа падаў на сосны Батанічнага саду.

Думкі пра гатовасьць да сьмерці прыходзілі Жэнеўеву кожнага разу, калі клаўся спаць, мыўся ў душы ці падстрыгаў пазногці або пісаў пра тое ў сваім фэйсбуку. Засну — і адразу гатовы, надзеў урачысты строй — і хоць ты кладзі пад цюль. Пагалены, у начышчаных да бляску чаравіках...

Жэнеўевам яго назвалі бацькі, тата і мама. Яны любілі францускае кіно і чакалі дзяўчынку. У астатнім ён быў такі самы, як усе. Між беларусаў шмат людзей, пра якіх нічога асаблівага ня скажаш, нават таго, што яны беларусы.

З фэйсбуку пра Жэнеўева і даведаліся Какашыдзэ і Гагаладзэ. Ягоная гатовасьць да ўласнае сьмерці прыцягнула іхную ўвагу.

Увогуле такая гатовасьць была ўласьцівая ўсім беларусам. Жэнеўеў вылучаўся тым, што казаў пра гэта ўголас і пры кожнай нагодзе. За сьвяточным сталом ці ў опэрным тэатры, за кампутарам на працы ці ў прыбіральні — ён уяўляў, што будзе, калі раптам спыніцца сэрца. І нязьменна радаваўся, што не наробіць клопату іншым.

Кажучы зусім дакладна, гаворка ня йшла пра сьмерць, а толькі пра рытуал пахаваньня. Бо сьмерць — хто яе ведае, што яна такое, а вось уся гэтая мітусьня вакол памерлага — гэта кожны ведае, асабліва на пятым дзясятку, як Жэнеўеў.

Какашыдзэ і Гагаладзэ былі агентамі Сораса, а Сорас — багаты мэцэнат — скіроўваў сваю дабрачыннасьць на разьвіцьцё і адукацыю народаў, каб ім расхочвалася паміраць. Якраз зь беларусамі гэта зрабіць было найцяжэй. Бо паміраць яны быццам бы й не хацелі, але ўвесь час думалі пра гэта. Адсюль атрымаўся канфлікт інтарэсаў, і тутэйшыя ўлады, якія таксама думалі пра паміраньне, выгналі Сораса з краіны. Цяпер ён раз-пораз інкогніта пасылаў у Беларусь Какашыдзэ і Гагаладзэ.

Чаму ён выбраў менавіта іх? Двух лысаватых і паўнаватых мужчын, з выгляду рыхтык італьянскіх мафіёзі. Можа быць, адчуваў, што беларускія праваахоўнікі не павераць, што клясычныя шпіёны могуць быць шпіёнамі насамрэч? Ці таму, што ўсё ў Беларусі было з падвойным дном? Паміраць рыхтуюцца, але не зьбіраюцца. Кажуць, што родная мова ў іх беларуская, а гавораць па-расейску. Нездарма ж найвялікшы літаратурны твор у іх называецца «Дзьве душы» — нібы сапраўдная іхная

канстытуцыя пры тым, што і звыклая Канстытуцыя ў іх, нібыта, ёсьць.

Грузіны і Сорас неяк не разумелі гэтай заклапочанасьці разьвітальным рытуалам і прымалі яе за клопат пра ўласную сьмерць. А Жэнеўеў не разумеў, чаму ягонае жаданьне пазбавіць іншых ад клопату пра сябе ў часе пахавальнага рытуалу нехта трактуе як клопат пра сьмерць.

— Мы ведаем пра тваю заклапочанасьць уласнай сьмерцю, але як зрабіць, каб цябе болей клапаціла ўласнае жыцьцё? — пыталіся ў Жэнеўева Какашыдзэ і Гагаладзэ.

— Як гэта? — зьдзівіўся Жэнеўеў.

Яны сустрэліся ў гарадзкім парку і шпацыравалі да рачное дугі пад лёгкім сьняжком. Зьмерзлыя галубы куксіліся на бэтонных рачных парапетах.

— Дык ты ж думаеш пра сваю сьмерць ужо шмат гадоў, але не паміраеш, праўда?

— Ну, не паміраю, — згадзіўся Жэнеўеў. — А можа я таму й не паміраю, што ўвесь час думаю пра сьмерць. Ябаць-калаціць!

Шпацыруючы, яны прамінулі нейкі важны помнік, спусьціліся ў лагчыну і грузіны сказалі:

— А калі б ты ўвесь час думаў пра жыцьцё? І ўся твая нацыя думала б пра жыцьцё. Яна б жыла, а не памірала, так? Глядзі, — разгарнулі яны сьвежы нумар «Нашае Нівы», — тут вельмі горасна пішуць, што беларуская нацыя памірае, што ад яе амаль нічога ўжо не засталося.

— Гэта чыстай вады развод, — сказаў Жэнеўеў. — Мы проста засьцерагаемся, а так бы не засьцерагаліся. Думаць пра сьмерць у нас не адымеш, таму

трэба сыходзіць з гэтага. Мы й жывем толькі таму, што думаем, як памром.

Вялікі дыск сонца адлюстроўваўся ў Сьвіслачы, і цень каменнай альтанкі расьцягнуўся па засьнежаным лёдзе аж да супрацьлеглага берагу ракі. Вечарэла. Нашы героі стаялі каля парапэту і пазіралі кожны перад сабой. А над імі навісала высокая зорка Дому пад шпілем і аграмадністым целам грувасьціўся гмах Генштабу.

— Харашо, — чамусьці па-расейску сказалі Какашыдзэ і Гагаладзэ. — Вы засьцерагаецеся ад жыцьця, так ты сказаў? І гэта ваш сродак кантрацэпцыі. Беларусы пражываюць жыцьцё ў прэзэрватыве, так прынята, так закладзена. Яны — засьцерагаюцца. У гэтым прычына, што яны ніяк ня могуць нарадзіцца. Але калісьці ж гэта пачалося, гэтае думаньне пра сьмерць? Нехта ж надзеў на вас гэты чапок. Ну ня сёньня, ня ўчора, а калісьці.

Доўгая паўза павісла паміж домам Освальда — забойцы Кенэдзі і домікам першага зьезду КПСС.

— Ну і што, — сказаў Жэнеўеў. — Мы ж ня хіпі, каб не засьцерагацца.

— Твая радзіма тут? — спыталіся Какашыдзэ і Гагаладзэ.

— Тут, — адказаў Жэнеўеў. — Хоць папраўдзе карэнных жыхароў у Менску няма, максымум чатыры пакаленьні…

— Чатыры пакаленьні — гэта нішто, — сказалі Какашыдзэ і Гагаладзэ, — бо ўсе жывыя. Калі ўсе жывыя ці тэарэтычна жывыя — гэта, лічы, адно пакаленьне — ты, мама, дзед, прадзед. І тут усё пачынаецца.

— Тут усе, калі разабрацца, аднекуль прыехалі. Я нарадзіўся на поўдні, у Мазыры.

Грузіны задумаліся, пасьля зазірнулі ў свае гаджэты.

Мазыр — брутальны горад. Страшны. Шмат забойстваў на бытавой глебе. Адарваныя людзі, урвісы, бандыты. Крымінал не спыняецца... Горад на гарах... Усе помнікі архітэктуры зруйнаваныя. Разам з гарамі. Сярод першых згадак — насаджэньне на кол... Гэта ж трэба было патрапіць калом у заднюю дзюрку! Каб чалавек расслабляўся і адначасова ўваходзіў у гэты боль глыбей, глыбей, глыбей...

— Трэба ехаць на тваю радзіму, — сказалі Какашыдзэ і Гагаладзэ. — У твой страшны горад Мазыр. Усё пачынаецца адтуль і думкі пра паміраньне таксама.

— Чаму б не. Але я так думаў заўсёды, колькі сябе помню, — сказаў Жэнеўеў.

— А жыцьцё — такое прыўкраснае, — уздыхнулі Какашыдзэ і Гагаладзэ.

У грузінаў была машына, акурат каля Доміка зьезду, і неўзабаве яны выправіліся ў дарогу.

— Ну да, у вас там горы, мора, мандарыны... — падкалоў грузінаў Жэнеўеў, калі яны селі ў машыну,

— Ты пра гэта шкадуеш? — зь недаверам спыталі грузіны. — Скажы, чаго б табе было шкада ў гэтым жыцьці, з чым не хацелася б разьвітацца?

Жэнеўеў задумаўся, і ўсьмешка заблукала на ягоным твары. Пасьля стаў казаць нешта, быццам завучанае яшчэ ў дзіцячым садку.

— Шкада... што не спазнаў усяго на сьвеце... Ня быў нідзе толкам. Што ня зьеў усяго... Што...

Ён запнуўся і пачаў распавядаць сваю гісторыю:

— Вось я вам раскажу гісторыю пра Капцілу. Калі ў Капцілы прапаў інтарэс да жыцьця, я акурат набыў сабе сабачку. Масьціна. Капціла капціў, а я быў шчасьлівы са свайго барбоса, проста парадніўся зь ім. У паўгода ён ужо важыў 40 кіляў і быўневерагодна прыгожы. Сапраўдны рымлянін. Іх вывелі для гладыятарскіх баёў, і яны хадзілі біцца разам са львамі і спартакамі. Я ганарыўся такім сябрам. А ён быў спакойны і як бы самы блізкі мне чалавек. Толькі бяда ў тым, што жыць майму сябру было ўсяго дзесяць гадоў. А Капцілу невядома колькі. Гэта мяне мучыла найболей. Капцілу пасавалі крылатыя словы Камю «Мы так доўга жывем», а барбосу — крылатыя словы Пятровіча «Людзі доўга не жывуць», хоць ён і ня быў людзем. Ну вось. Шчасьце, я гэта разумеў ад пачатку, скончыцца даволі хутка, а пакута проста ня мела канца. Так і адбылося. Дзесяць гадоў праляцелі яе дзень. Урэшце барбоса я пахаваў на Ўручанскіх могілках, ёсьць у нас такія, для кошак і сабак. І для марскіх сьвінак. Масьціна памёр, а Капціла капціць і сёньня, усімі незадаволены, бяз зроку і памяці, з дакорам, што ўсе толькі й чакаюць ягонай сьмерці, нікому не карысны й не патрэбны. Страчваеш таго, хто табе дарагі, а застаесься з тым, хто вымотвае душу. Такое ў нас жыцьцё.

— Ты набыў шчанюка і пры гэтым думаў пра тое, што жыць яму ўсяго 10 гадоў? — грузіны былі ўражаныя. — Табе гэта не здаецца ненармальным?

— Дык гэта ж праўда. Дзіўным мне здаецца тое, што мы вось так проста едзем у Мазыр. Але хай сабе. Я акурат падстрыгся...

Яны выехалі на кальцавую і маўчалі да Асіповіч. Жэнеўеў заглыбіўся ў сябе. Гагаладзэ круціў баранку, а Какашыдзэ ўглядаўся ў гаджэт.

— Нічога добрага нам ня сьвеціць, — абвясьціў ён і пачаў чытаць: Асіповічы славяцца найбуйнейшай за ўсю вайну дывэрсіяй на чыгунцы. Помнік арганізатару дывэрсіі Крыловічу. Палегла людзей. Сам Хведар Крыловіч нарадзіўся у 1916-м, памёр у 1959-м. Малавата пажыў. Яго ўнучка змагаецца з падатковымі праверкамі — у яе свая пахавальная кантора ў Асіповічах. Таня завуць. Так пішуць у газэтах.

— Я ў 1959-м нарадзіўся, — сказаў Жэнеўеў. — Герой вайны закончыў свой шлях на 43-м годзе. У прынцыпе, ня так і мала, калі б не такі важны герой з помнікам. Такія сыходзяць у 80–90. Калі ніхто ім зь нейкіх прычын не дапаможа...

Дарога то круціла кругамі, то спускалася ў лагчыну. Праехалі недзе збоку Бабруйск, ізноў недзе збоку паказвала на Парычы, у гэтым месцы наўзьдзіў не было сьнегу.

— Тут заўсёды цяплей, — сказаў Жэнеўеў. — Я даўно гэта заўважыў. Калі я быў малы, мяне часьцяком вазілі да бабулі ў Мазыр. На лета, а бывала і на зіму. Узімку мы з братам хадзілі на Прыпяць з вудамі і пешняю. Падлёдны лоў называецца. Ідзеш на рыбу, а сам думаеш, а што калі ўжо ня вернесься, бо сам трапіш пад гэты лёд.

— Можа быць, уся прычына ў падлёдным лове?

— А што там можа быць за прычына? Круціш лунку і сядзіш над ёй з вудаю. Для многіх у нас за шчасьце нацягаць джгіроў. Проста азарэньне нейкае. Людзі гатовыя сядзець цэлы дзень, нават калі не чапае.

— Страшна, — сказалі італьянскія мафіёзі.

Праехалі Азарычы. Какашыдзэ камэнтаваў з гаджэта. Лягер сьмерці, дзе хлеб у натоўп вязьняў кідалі проста з грузавіка (але ж кідалі!), часам каменны бохан трапляў каму-небудзь у галаву і той падаў замертва...

«Смерць, толькі сьмерць, — думалі Какашыдзэ і Гагаладзэ пра гэты край. — І нічога пра жыцьцё, пра харошы грузінскі хор».

Калінкавічы... На старым мосьце праз Прыпяць гарою вырастаў Мазыр. Жэнеўеў працягваў успамінаць.

— Я малы ня мог вымавіць «р» і казаў на раку «Піпец». І мяне дражнілі, але ня дзеці. У нас была суседка Ганна Лагапедаўна Міцура. Яна мяне за гэта называла «Піпец». А, прывет, Піпец. Як справы, Піпец? Ты ўжо хадзіў на ябалку, Піпец? Толькі пазьней я даведаўся, што піпец — гэта значыць, гамон.

Грузіны засьмяяліся і потым, як гэта заўсёды бывае ў грузін, ці праз сьмех, ці празь сьлёзы, пачалі сьпяваць. Машына ўзьнёсла ляцела па старым мосьце, і іхнае «Дэлі-дэлі-дэласа» неяк упляталася ў вуркатаньне рухавіка.

Жэнеўеў стаў падпяваць, але іншае, тое, што ведаў. А неўзабаве і грузіны падхапілі Жэнеўевавы словы.

Доўга я хадзіў паміж скал,
Я магілку мілай шукаў,
Але нялёгка яе знайсьці,
Ой, нялёгка,
Мілая галубка мая.

Прыпяць была замерзлая ці не да дна. Яны пакінулі машыну на беразе, сышлі на раку і адчулі магутны вецер. Была ўжо ноч. Гарысты горад навісаў над імі чорнай сьцяной.

— Эй, знаеш, — сказалі Какашыдзэ і Гагаладзэ. — Мы тут не ўтрымаемся на паверхні.

— Нармальна, — крыкнуў Жэнеўеў. — Мы так жывем. Якраз гэта я і запомніў зь дзяцінства. Зіма, мароз, сьнег, вецер, цёмна, бо яшчэ толькі восем раніцы. І мы з Воўкам, братам, ідзем на рыбалку. Мы надзелі цёплыя кажушкі, узялі ў рукі пешні, вуды і сумкі. Мы жывем у бабулі, недалёка, за старым драўляным рынкам, дзе часта здымаюць фільмы пра вайну. Цяпер рынак зачынены, бо панядзелак. Пераходзім Савецкую вуліцу, абмінаем драўляную двухпавярховую школу (я думаю — як бы хацеў тут вучыцца) і выходзім у парк. Гэта прыбярэжны парк, дзе ўлетку апаляюцца купальнікі, а на эстрадзе чытаюць лекцыі пра палавое выхаваньне...

Прыпяць — аграмадная ледзяная гладзь, цёмная і крыху пагрозьлівая, быццам адлюстроўвала такое самае неба зь неабсяжнымі хмарамі, што ляцелі на ўсёй хуткасьці, нібы паравозы. І ноч.

Калі яны дайшлі да сярэдзіны ракі, вецер падзьмуў з усяе моцы. Грузіны хуталіся ў свае чорныя палітоны, а Жэнеўеў у пухавіку адчуваў задаволенасьць сваёй перавагай над імі. Ён быў тутэйшы.

— Экстрэмальныя ўмовы, — крычалі Какашыдзэ і Гагаладзэ.

— Калі мы з Воўкам выходзілі на сярэдзіну ракі, — працягваў крыкам свае ўспаміны Жэнеўеў, — вецер быў такі моцны, што зьбіваў нас з

ног і гнаў па лядовай паверхні, нібы палае лісьце. Мы рагаталі і з усяе моцы спрабавалі ўзьняцца на руках: калі пашанцуе, вятрыска падхопліваў цябе і можна было крыху праляцець над ракой, пакуль ня бразьнесься аб лёд і віхура прыб'е цябе да намеценай гурбы.

Гэтым разам сьнегападу даўно не было і гурбы ператварыліся ў высокія, да калена й вышэй наледзі.

Паверхня ракі была настолькі гладкая, а вецер настолькі парывісты, што ён нібы паслухаўся словаў Жэнеўева і падхапіў нашых герояў у паветра. Яны проста ляцелі. Грузіны засьпявалі: «Дэлі-дэлі, дэласа...» Грузіны заўсёды сьпяваюць, калі незразумелая бяда. А Жэнеўеў проста радаваўся жыцьцю і ляцеў у сваім пухавіку кудысьці ў невядомасьць...

Калі ён апускаўся ніжэй, дык бачыў у небе лятучых грузін, падобных на чорныя дэльтапляны ці на кажаноў, і здавалася, што іх ня два, а болей, дзясяткі і сотні, усё неба запаланілі лятучыя грузіны.

Барбастэла барбастэла — круцілася ў галаве ў Жэнеўева, і гэта былі апошнія словы перад тым, як парыў ветру рэзка спыніўся і ледзяная купіна — тая, што ўзвышалася на беразе ракі — рэзка паляцела яму насустрач.

Ад удару Жэнеўеў страціў прытомнасьць.

Рыбы леглі на дно. На Прыпяці віхура. І яны, ляшчы, шчупакі, плоткі, акуні, краснапёркі і таўсьцілы адчувалі еднасьць перад вялікай бядой. Яны не варушыліся, іх плаўнікі і шчэлепы замёрлі ці то ад страху ці то скаваныя лёдам у прамерзлай да дна рацэ.

Барбастэла барбастэла... — пачуў Жэнеўеў і зразумеў, што ачынаецца. Ён ляжаў пасярод аграмаднай ракі, а над ім гуляла стыхія і чорнай сьцяной навісаў страшны горад ягонага дзяцінства. На чорных гарадзкіх узгорках узвышаліся ці то будынкі ці то калы з пасаджанымі на іх казакамі, Міхненкам ці нават самім Налівайкам.

Праблісковыя маячкі міліцэйскай машыны, што пранеслася па беразе, канчаткова вярнулі Жэнеўеву прытомнасьць.

Грузіны ляжалі побач. Крыху прыціхлы вецер варушыў іхныя целы з вырачанымі, як у рыб, вачыма і напханымі сьнегам ратамі.

Жэнеўеў зразумеў, што ня ўстане, занадта моцны быў удар. Думка пра сьмерць хутка зьмянілася думкай пра паміраньне. Ён уявіў сабе сваё бруднае, скамечанае, скрываўленае аблічча і адчуў неверагодную палёгку. Быццам прасьвятлела ўсярэдзіне. Рэч у тым, што цяпер гэта яго зусім не турбавала! Ні думкі пра паміраньне, ні думкі пра свой выгляд, ні думкі пра лішні клопат для кагосьці, хто мусіць складаць яго ў труну.

Значыць, недарэмна загінулі грузіны, — вось адзіная думка, якая прыемна склалася ў галаве. Усё астатняе выклікала ў Жэнеўева абыякавасьць. І ў гэтым было сапраўднае вызваленьне.

Калі вецер зусім сьціх, здавалася, цэлае сонца ўстала над горадам дзяцінства, не такім ужо і страшным ды брутальным.

У нашых краях не бываюць брутальнымі сонечныя гарады.

Д’ЯБАЛ
ЗАПРЭЖАНЫ Ў ПЛУГ

Містычны трылер
з жыцьця праскіх големаў

— Я бясконцая, — сказала лесьвіца.

Яна хавала свае каменныя прыступкі ад начных ліхтароў на стромым схіле, якія аддзяляў Фаліманку ад Легеровай. Дзьве амаль нябачныя ў цемры постаці спрабавалі падняцца па лесьвіцы ўгару. Але яе шурпатыя прыступкі, нібы на эскалятары, марудна рухаліся ўніз. І калі постаці рабілі крок, яны заставаліся на тым самым месцы.

— Ім трэба паскорыць рух, тады яны пачнуць падымацца, — гулка прамовіў мост, які звысака пазіраў на падарожнікаў.

— Няўжо ты думаеш, што яна не паскорыць свой рух разам зь імі, — усьміхнуўся куст вінаградніку, які даўно перарос свой век і ператварыўся ў корч. — Яна ж бясконцая...

— Яна проста як трэнажорка! — зарагатаў мост.

— Ніякая ты не бясконцая, — азваўся асфальт, якім лесьвіца завяршалася ўверсе. — Удаеш зь сябе невядома што. Бясконцая, бясконцая! Каб адчуць бясконцасьць, ім якраз і трэба спыніцца. Гэта значыць, скончыцца. Каб аж невыносна стала ад страты ўсіх сэнсаў. Тады некаторыя гатовыя жывымі лезьці ў зямлю.

— Нават праз асфальт? — падвысіла голас лесьвіца, якую спакваля адпускала крыўда за «невядома што».

Падарожнікі зрабілі яшчэ адзін крок, быццам не разумеючы марнасьці свайго ўзыходжаньня. У іхным руху неверагодная маруднасьць спалучалася з такой самай упартасьцю.

— Бясконцы толькі Госпад наш Бог, — прапяяў тэнарам залаты крыж на тэракотавай бажніцы зьлева. — Але гэта пастулят і толькі ўсяго. Дзеці заўсёды пытаюцца: хто нарадзіў Бога, адкуль ён узяўся? І што ты ім адкажаш? Расповед пра бясконцасьць іх не задавальняе.

— А хто яго, дарэчы, нарадзіў? — спытаўся аброненны кімсьці бясколерны гузік, што тырчаў зь пяску. — Адказы кшталту «вечнасьць» і «быў заўсёды», а таксама «ня ведаю» і «гэта не карэктнае пытаньне» не прапаноўваць.

— Найлепшы адказ, які я чуў: мяне тады яшчэ не было. Кропка, — сказаў Музэй чэскай паліцыі. — З такім алібі не паспрачаецца ні малы, ні дарослы.

— Але гэта закамуфляванае «я ня ведаю», — настойваў гузік.

Тым часам постаці працягвалі перастаўляць ногі на верхнюю прыступку, якая рабілася ніжняй. Магчыма, яны ведалі, хто нарадзіў Бога? Бо для іх бясконцаю была іхная далёкая краіна. Там таксама спрачаліся пра тое, калі яна зьявілася, але таямніцы нараджэньня не было. Толькі ж падарожнікі ў размову не ўступалі.

— Я вам распавяду, як было насамрэч, — сказаў Месяц, які ўбачыў падарожнікаў, вызірнуўшы з-за хмары. — Бога ніхто не нараджаў, яго прыдумалі. Спачатку было слова, а ў слова быў аўтар. Імя ягонае згубілася ў гісторыі. І Біблія спачатку была проста

звычайнай казкай. А ў казках на тое, што нешта там без канца і бяз краю ніхто не зьвяртае ўвагі, прымаюць як дадзенасьць. Іншая рэч, калі Біблія стала ператварацца ў рэлігію, калі ў Бога сказалі верыць, тады і ўзьнікла гэтая праблема — каб паверыць у бясконцасьць, трэба яе ўявіць. А яна проста чалавечымі мазгамі не ўяўляецца. І тады Богу ў помач зьявіўся Хрыстос. Калі б Хрыстос не памёр, немагчыма было б цалкам зразумець і прыняць Бога. Сакрум рэлігіі трымаецца на гэтай вось напалову ўяўнай і напалову зразумелай (а на другую палову няўяўнай і незразумелай) бясконцасьці. Але не забывайце пра казку, — яшчэ пасьпеў сказаць Месяц перад тым, як яго зноў затуліла хмара.

— Месяц атэіст! — сказала лесьвіца.

— Атэіст гучыць як ананіст, — рагатнуў мост.

— Ён не атэіст, — сказаў крыж на бажніцы. — Вялікая аблуда змушаць кагосьці да веры, бо вера ёсьць у базавай камплектацыі чалавека. Як нага ці страўнік ці спачуваньне, напрыклад. Калі веры няма, значыць, ты хворы. Таму зь веры нельга рабіць дыскусіі. І ў рэлігіі самае важнае зусім ня вера (яна і так ёсьць), а рытуал, паралельная рэальнасьць.

— Цалкам згодны, — ізноў вынырнуў з-за хмары Месяц. — Сьвятары даказваюць бясконцасьць то рамкамі чалавечага розуму, то параўноўваюць яе, то бок, Бога з геамэтрычнай простай лініяй, што ня мае канца. Тым самым вяртаюць нас да таго, каб мы ўспрымалі Біблію як казку, але пры гэтым грашаць, бо тады Бог з рабочага інструмэнта ператвараецца ў іхных руках ва ўмоўнасьць.

— Але што сказаць, адкуль ён узяўся, хто яго прыдумаў? — настойваў гузік.

— Казкі бываюць аўтарскія і народныя, — сказаў Месяц. — Калі аўтарства невядомае, значыць, Бога прыдумаў народ. Звычайны фальклёр.

— Дай ім падняцца, — загадаў лесьвіцы асфальт. — Хай ідуць куды ім трэба.

Лесьвіца сапраўды паслухмяна спынілася, і дзьве постаці пачалі павольнае ўзыходжаньне.

Яны былі ледзь бачныя ў цемрыве ночы. Нават, можна сказаць, зусім нябачныя, і невядома з чаго можна было здагадацца, што яны ёсьць і што нешта там адбываецца.

Між тым, навокал іх чым далей, тым болей усё рагатала, шыкала і кпіла зь іх, кожная жаба, кожны парастак, кожная расколіна ў бэтоне. Але яны гэтага ня чулі. Ні падчас узыходжаньня, ні калі выйшлі нарэшце ўверсе на дол.

Шум, рогат і кпіны, якія з усіх бакоў абрынуліся на падарожнікаў, паступова сьціхалі, бо новыя экстэр'еры, у якіх ім даводзілася ісьці, ня бачылі іхнага канфузу на лесьвіцы і не маглі пра яго ведаць.

На бязьлюднай начной вуліцы іх сустракалі грамады велічных будынкаў, якія рабілі выгляд, што паснулі разам са сваімі насельнікамі. Але насамрэч яны ня спалі і ўсё, што маглі сабе дазволіць — разглядаць нашых падарожнікаў і разважаць пра іх.

«Што зьвязвае міжсобку гэтых мужчын, старэйшага і маладзейшага? — думаў першы дом на іхным шляху. — Яны так настойліва крочаць наперад і разам адчуваецца, што ня ведаюць, куды ідуць. У іх

няма мэты, і адзінае, што пра іх можна сказаць — што яны амаль аднолькавыя і што яны разам».

Дзіўная рэч. Яшчэ напраўду можна было разгледзець, што гэтыя двое мужчыны і што яны рознага ўзросту, але з кожным іхным крокам гэтыя адметнасьці расплываліся і рабіліся ўсё менш выразнымі. Тым часам постаці іхныя павялічваліся ў памеры.

«Магчыма, іх зьвязвае любоў, а магчыма, нянавісьць, — разважала вакно, у якім адбіліся іхныя цені. — Хоць у кожнай любові ёсьць кропелька нянавісьці і наадварот».

Як і ў кожнай асалодзе ёсьць кропелька болю і таксама наадварот.

«Выглядае, што яны вяртаюцца пасьля нейкай важнай агульнай справы», — заўважыў сабе дарожны знак.

«Ці толькі зьбіраюцца нешта замуціць разам», — зьвягнуў начны трамвай.

«Яны занадта спакойныя, каб нешта задумляць, і занадта мэтанакіраваныя для тых, хто ўсё завяршыў, — далучыў свой голас лёгкі павеў ветру. — Яны не ў пачатку і не ў канцы, яны даўно робяць тое, што робяць. Але цяпер зь імі нарэшце адбылося неверагоднае — яны паразумеліся!»

«Яны паразумеліся, » — сам сабе ўсьміхнуўся самотны сабака, які прабягаў міма.

«Яны паразумеліся? — у шмат галасоў недаверліва грымнула зграя варон у небе. — Як жа! Як жа! Як жа! Як жа! (4 разы)».

Насамрэч ніколі ня скажаш, ці ёсьць паразуменьне паміж людзьмі, толькі таму, што яны ідуць

разам. Адзіны выпадак, калі можна дапусьціць, што яно ёсьць — калі абое плачуць. Але нашыя постаці ня плакалі.

«У мяне адчуваньне, што яны ідуць у розныя бакі», — падумаў самалёт, які пралятаў над горадам, ідучы на пасадку.

«Хутчэй яны ідуць у адным кірунку рознымі бакамі», — заўважыў сабе самалёт, які набіраў вышыню.

Сапраўды, адна постаць цяпер ішла перад другою задам наперад.

Паступова яны спусьціліся ў гарадзкую каменную лагчыну.

На вузкай вулачцы, асьветленай з двух бакоў агнямі кабарэ, ад падарожнікаў літаральна адскочылі два мурыны-заклікалы. Рэч у тым, што ў часе руху, вандроўнікі павялічыліся ў памерах, і калі праходзілі міма зазывалаў, стала бачна, што яны ўжо маюць па два росты звычайнага чалавека. Апроч таго, яны пачалі лёгка сьвяціцца ад зыркіх агнёў рэклямы.

Ачомаўшыся, першы загаварыў Бабаджайд:

— Ты бачыў? Ты бачыў гэтых... цыркачоў?

— Думаеш, яны так зарабляюць? — адгукнуўся Ўзома. — Яны такія страшныя! Хто да іх захоча наблізіцца? Бог іх пакараў.

— Яны самі хочуць зрабіць выклік Богу.

— Бог іх абавязкова пакарае за гэта, — вельмі сур’ёзна сказаў Узома.

Пачаў накрапваць дождж, і зазывалы раскрылі парасоны. Грыбаты Ўзома глядзеў у сьпіну постацям вырачанымі вачыма. Было відаць, што ён

напалоханы ня жартам. Бабаджайд стараўся не выдаваць свайго страху.

— Прапускаеце кліентаў, — выскачыла з кабарэ белавалосая распарадчыца Сыльвія і, угледзеўшыся ў дзьве гліняныя сьпіны, якія аддаляліся па вуліцы, пачала мяняцца з твару...

Бабаджайд і Ўзома гучна зарагаталі.

— Яны занадта высокія, каб быць нашымі, — сказаў Бабаджайд, — кліентамі.

Але дзьве постаці працягвалі свой рух па спусьцелай Празе, з вуліц і плошчаў якой дождж прагнаў заўсёднікаў начнога жыцьця. На Мелантрыхавай яны рабіліся шэрымі. На Лілёвай іх абрысы фарбаваліся ў лілёвы колер, пры тым яны ставалі ўсё больш неакрэсьленымі праз залеву і тое, што памер постацяў увесь час павялічваўся, а таму больш недалужнымі рабіліся іхныя рухі. Відавочна, калі б ім уздумалася ўзысьці на Злату вулічку, каб самім афарбавацца ў золата, у іх не хапіла б ні сіл, ні спрыту. Ня дзіва, што ў апошні момант яны павярнулі направа.

Тут, ня гледзячы на дождж, яшчэ віравала жыцьцё. Адплывалі ў сваё падарожжа і прыплывалі да пірсу джаз-боты, гучала шмат рознай жывой музыкі. На адным з караблікаў, які вяртаўся з прамэнаду, на палубе стаяў, абапершыся аб парэнчы Дубавец. Ён курыў і адначасова паказваў Патапенку старую Прагу. Раптам ён угледзеўся ў абрысы будынка, але не падаў выгляду, што зьдзіўлены:

— Глядзі, бачыш галяграмы на беразе?

— Бачу... Афігець! — шчыра сказаў Патапенка, які за дзьве гадзіны іхнага шпацыру зь нязьменным

уздымам паўтарыў гэтае слова можа соты раз, настолькі быў уражаны горадам.

— Іх постаці дасягаюць увышыню трэцяга паверху. Акурат такім зрабіў свайго голема Бецалель. Але тое, што ты бачыш, — фальшыўка, камэрцыйны праект, бо праўдзівых големаў ня можа быць два.

— Чаму? — зьдзівіўся Патапенка.

— Бецалелю два былі непатрэбныя, а сакрэт ведаў толькі ён. І пасьля паўстаньня голема супраць улады стваральніка... А ўяўляеш, калі б іх было шмат? Яны б зьнішчылі ўсіх пражан і ўсю Прагу заадно.

Дубавец пільней угледзеўся ў дзьве згорбленыя сьпіны, што аддаляліся ў бок Флорэнца, канчаткова зьнікаючы ў ночы, дажджы і сваіх павялічаных памерах, і шматзначна сказаў:

— Бэцалель стварыў голема ў бяззорную ноч.

— Гэта ты да чаго? — не зразумеў Патапенка. — Што можа быць і не фальшыўка?

Дубавец задуменна змаўчаў.

01. На тэрасе

— Жанчыны і могілкі — усё, што па-сапраўднаму прыцягвала мяне ў гэтым жыцьці, — сказаў Есіп, пазіраючы кудысьці ўдалеч, па-над старымі каронамі Альшанскіх кладаў. — Бяз гэтага няма ні жыцьця, ні сьмерці.

«Колькі патасу! — падумаў Імбрык. — Так заўсёды бывае, калі кажуць пра ўсё і ні пра што».

Яны стаялі на тэрасе вялізнага срабрыстага будынку, штаб-кватэры амэрыканскага Радыё Салярыс у Празе. Было цёпла і ўтульна, як толькі й можа быць, калі ты апынаесься на Захадзе. Прынамсі, так гэта адчуваў Імбрык, ён любіў паездкі ў Літву ці Польшчу і яшчэ далей ад Беларусі, але сюды патрапіў упершыню і цяпер ніяк ня мог разабрацца ў сваіх зблытаных пачуцьцях.

Есіп згасіў цыгарэту ў перапоўненай попельцы-самасхоўцы і працягваў:

— Два мільёны магіл, цэлы акіян хвалюецца пад ветрам, і помнікі, нібы постаці, вынырваюць з пуціны то там, то там. — Раптам ён паказаў пальцам улева і ўніз, дзе за варотамі ў агароджы сярод чорных надгробкаў вылучаўся сьветла-шэры абэліск. — Вунь Кафка, гэта абавязковая праграма, недасьведчаныя прыносяць яму кветкі. Адразу відаць, што ён выйшаў за рамкі сваёй нацыі, бо тут габрэйскія могілкі і замест кветак прынята класьці каменьчыкі. Дзіўна, што служка, які выдае на ўваходзе кіпы, не тлумачыць гэта наведнікам. — Есіп кіўнуў за далягляд. — А там, за габрэйскімі могілкамі пачынаюцца іншыя. Там ляжаць расейскія белагвардзейцы, генэралы, зорка Мілянскай опэры Забэйда-Суміцкі і цэлых два беларускія прэзыдэнты. Праўда, на эміграцыі.

Паўз іх па тэрасе раз-пораз праходзілі самага рознага кшталту людзі, супрацоўнікі, зь якімі Імбрыку яшчэ толькі трэба будзе пазнаёміцца і пасябраваць. Яны зьнікалі за дзьвярыма буфэта, а ён ніяк ня мог скласьці ў адзін пазл Есіпавы словы, гэтую тэрасу і тое, з чым прыехаў сюды на працу зь

Менску. Унутраная нязручнасьць адчувалася ад таго, што гэта мусіў быць пазл ягонага ўласнага жыцьця.

Лагодны ветрык раз-пораз шамацеў каронамі дрэваў і помнікі на могілках, сапраўды, то зьяўляліся, то зьнікалі, нібы вынырнуўшы на імгненьне з хваляў.

— Радыё Салярыс — прыгожая назва, праўда? — усьміхнуўся Есіп. — Наша станцыя па сутнасьці нічым не адрозьніваецца ад той, якую калісьці апісаў Лем. Калідоры-калідоры, штучнае сьвятло, цалкам закрытая ад пабочных прастора і гэты разумны акіян магіл навокал, зь якога час ад часу паказваюцца відзежы нашага патаемнага. А таксама нашыя развагі, аналітыка. Магчыма, і нашы навіны таксама.

Як могуць паказвацца «відзежы аналітыкі і навінаў», Есіп і сам сабе ўяўляў цьмяна. Хоць пры патрэбе гатовы быў зараз жа расказаць пра адноснасьць усяго на сьвеце, а яшчэ прасьцей — пра фэйкі, што ўжо дакладна паходзілі не з рэальнасьці. Але кодэкс Радыё Салярыс не дапускаў фэйкаў і патрабаваў жорстка рэагаваць на іх. Зрэшты, Імбрык пра гэта і не пытаўся.

«Эпічна, нічога ня скажаш, — думаў ён тым часам. — Але і дзіўна чуць пра ўсё гэта. Нейкія няправільныя словы гаворацца тым знакамітым тэмбрам, які зь дзяцінства праз радыё заўсёды казаў толькі тое, што трэба, што ад яго чакалі, за што яго любілі і нават багамілі Імбрыкавы бацькі. — А тут... жанчыны і могілкі... І пра прэзыдэнтаў БНР — неяк негрунтоўна, мімаходзь, амаль

непаважліва — «цэлых два», яшчэ й з агаворкай — «праўда, на эміграцыі»».

Зьмейка дыму ад Есіпавай цыгарэты паляцела за далягляд. Міма сьпешна прайшоў дырэктар іхнае службы, кінуўшы на хаду: «Энджой, джэнтэльмэны». Гучна зарагатала арабская кампанія за дальнім сталом.

Есіп заўсёды маляваўся Імбрыку чалавекам-легендай. Тут складаліся ў адно і агульная любоў да Амэрыкі, і тое, што радыё гаварыла па-беларуску. Гэта быў вобраз інтэлектуала, рамантыка, беларускага адраджэнца, а пры тым змагара з дыктатурай. І калі маладому журналісту выпала прапанова прыехаць у Прагу, калі дырэктар знаёміў яго зь Есіпам, аддаючы таму пад апеку, у Імбрыка было адчуваньне, што ён цісьне руку герою. А тут... нейкія жанчыны і могілкі.

— Могілкі й ёсьць разумны акіян, пасярод якога стаіць наша касьмічная станцыя, — працягваў Есіп. — Калі хопіць фантазіі, ты не аднойчы ўхопіш тут вобразы тваіх нязбытных мрояў. А яшчэ тут да цябе будуць прыходзіць тыя, пра каго ты не расказваеш нікому, але хто не дае спакою тваму сумленьню. Усё як у Лема, нічога больш.

«Блін!»

Бацькі гадавалі Імбрыка сапраўдным патрыётам Беларусі. Дома гаварылі толькі па-беларуску, як і ўсё атачэньне іхных сяброў, а значыць, і іхных дзяцей. Патрыётам Імбрык і вырас. Спачатку крыху муляла імя і школьныя дражнілкі, але пасьля ён стаў ганарыцца тым, што ён ня Вася і ня Пеця, а менавіта Імбрык. Бо важная ня форма імені, яна ўсяго толькі форма, а зьмест, напаўненьне.

Далейшыя сваякі не прынялі імя Імбрык і называлі яго Андрушам.

У маленстве яны пыталіся ў яго: «Андруша, кім ты хочаш стаць?» — «Вялікім», — адказваў чатырохгадовы Імбрык. — «Кім вялікім?»

Кім вялікім, ня мела значэньня, бо гэта быў выбар жыцьця, а не прафэсіі. «Проста вялікім», — адказваў ён.

Пасьля, калі Імбрык вырас і пачаў моцна перажываць за родную краіну, ён думаў ужо ня толькі пра сябе, а пра тое, што Беларусі патрэбныя вялікія людзі, сапраўдныя зоркі, прычым каб такімі іх прызнавалі ня толькі ў Беларусі, а ва ўсім сьвеце. І намалявацца яны мусілі не ў гісторыі, а сярод жывых.

Імбрык схамянуўся, калі пабачыў, што Есіп глядзіць яму проста ў вочы, і зразумеў, што ён чытае ягоныя думкі.

— Тут гульня словаў, — сказаў Есіп. — Памятаеш, Караткевіч мусіў удакладняць: «Вялікі ня ў сэнсе «великий», а ў сэнсе «большой»». І ўся рэч у тым, што меў на ўвазе твой маленькі Андруша: ці ён хоча стаць «большим», значыць, дарослым, высокім, разумным, ці ўсё ж такі «великим».

— На жаль, вызначэньне мовы таго даўняга дыялёгу — беларуская ці расейская — тут не дапаможа. Гэта была звычайная трасянка, — уздыхнуў Імбрык.

Ужо стаўшы дарослым, у роздумах сам сабе ён ня мог даць рады. Вялікі хтосьці (касманаўт, пісьменьнік, архітэктар) на ягоную мару выглядаў драбнавата. Яму хацелася быць проста вялікім. Як Вітаўт. Вялікі Імбрык. Але ён не наважваўся нікому раскрыць гэтую таямніцу.

— Расейцам проста, — працягваў Есіп, — «великий», значыць, велічны, геніяльны, значны. Праўда, гэта максымальная адзнака, і калі, скажам, пісьменьнік ці твор не дацягвае да максымуму, кажуць: «большой писатель», «крупное произведение». Першы ў нас усё адно будзе «вялікім», а са словам «буйны» ўвогуле праблема, бо можна выпадкова паставіць націск не туды, куды трэба, і атрымаецца шалёны.

«Гэта ён так жартуе...» — падтрымліваў Імбрык у сабе агеньчык чагосьці, што магло ці мусіла вырасьці ў адмоўнае стаўленьне да старэйшага калегі. Мусіла ці ня мусіла, — пакуль было незразумела.

— Проста вялікімі бываюць багі і тыя, каго багомяць, — разважаў Есіп. — Што да Вітаўта, дык ён ня проста вялікі, а вялікі князь, хоць мы і можам глытаць апошняе слова, цешачы свой гіпэртрафаваны патрыятызм. Проста вялікі, напрыклад, Сталін, якога такім прызнае большасьць расейцаў. Але ён жа і вялікі забойца, нянавісьць да якога нічым ня меншая, чым любоў да вялікага пераможцы. Для адных бог, для другіх д'ябал. Перастане быць богам, перастане быць вялікім. Як здарылася з Гітлерам. Проста д'ябла ніхто не назаве проста вялікім.

«Гіпэртрафаваны патрыятызм», — вылавіў Імбрык зь Есіпавых развагаў. Пачынала намацвацца пэўная база для голай напачатку, нічым асабліва не падмацаванай непрыязі да мэтра. Лёгкі цень гэтай непрыязі, адразу нават не зразумела было, чаго гэта цень, толькі цень, цяпер набываў цьмяныя абрысы.

Есіп закурыў чарговую цыгарэту. Помнікі працягвалі вынырваць у лістоце кладаў. Міма ізноў

сьпешна прайшоў дырэктар іхнае службы: «Прасякайцеся, джэнтэльмэны». Наблізіўся і павітаўся зь імі калега з татарскай службы. «Я навучу цябе курыць у самалёце, — сьмеючыся, сказаў ён Есіпу. — Зачыняесься ў туалеце, робіш спуск і адначасова зацяжку над унітазам. Ш-ш-шух! — выдыхаеш проста ў гарлавіну і вакуўм уцягвае ўвесь дым. І так кожны раз: спуск — зацяжка, спуск — зацяжка...»

— Ягоны дом у Сыктыўкары, доўга ляцець, — сказаў Есіп, калі татарын перайшоў да іншай кампаніі.

Імбрык ненавідзеў імя «Андруша». Асабліва пасьля таго, як у Іменьніку Дубаўца прачытаў наступнае:

«АНДРЭЙ — чалавек лёгкі. Ён лёгка працуе з паперамі, лёгка піша вершы, лёгка кіруе фірмай і дачыняецца з партнэрамі. Ён лёгка выбудоўвае сваю лінію паводзінаў, якая часта аказваецца даволі заблытанай, і тады разабрацца ў ёй Андрэю цяжка».

Ні за што на сьвеце Імбрыку не хацелася з гэтым пагаджацца, бо з такой характарыстыкай стаць вялікім было немагчыма. Хіба што вялікім актoрам, лёсам якога будуць апекавацца вялікія рэжысэры. Зрэшты, і не ягонае гэта імя — Андруша.

— А табе якія жанчыны больш падабаюцца? — Есіп тым часам павярнуўся тварам да тэрасы і аглядаў яе. — Натуральна, пасьля беларусак. Ты яшчэ ня вырашыў? — Ён мімалётна зіркаў у бок дзьвюх маладых жанчын, якія за столікам млявымі рухамі даядалі свае пірожкі з кавай. — Тады запомні, самыя прыгожыя на сьвеце жанчыны — косаўскія альбанкі. Прычым цёмную завуць Альбана,

гэта значыць, белая, а сьветлую — Гардана. Па ідэі, павінна значыць — чорная. Але ня так важнае імя, важны зьмест, напаўненьне.

«Угу».

Есіп нібы падглядаў за рэакцыяй Імбрыка, а той адчуў сябе канчаткова разгубленым. На тле разгубленасьці ягоны ўнутраны пратэст нарастаў. Як бы разгаралася тое «нешта», тая аблачына непрыязі налівалася сьвінцовым колерам. Дзякуючы Есіпу карціна сьвету мянялася са звыклай і прадказальнай на нейкую абсурдысцкую і як бы не зусім «нашу». Дакладней, зусім ня нашу. Косаўскія альбанкі паставілі Імбрыка ў тупік. Але й гэта быў не канец.

— Я бачыў гэтых дам на нудысцкім пляжы, — распавядаў Есіп. — Людзей з Радыё часам можна сустрэць на Льготцы. Гэта такое лясное возера, кілямэтраў сорак ад Прагі. Мне яно ня моцна падабаецца. Часам дырэктар бярэ мяне з сабою за кампанію паплаваць. Я далёка не заплываю, а ён як пайшоў, так і пайшоў, на гадзіну і болей. Мне шмат ня трэба, швэндаюся сабе, куру, разглядаюся, пакуль ён ня вернецца. Нуднавата, адным словам. Дый які зь мяне нудыст... А яны нічога сабе.

«Чаму я павінен пра гэта слухаць і ведаць? — з усіх сілаў стараўся Імбрык не паказваць зьнешне свайго абурэньня. — І хіба павінен казаць такія рэчы змагар, асьветнік, хрысьціянін урэшце? Хіба для таго, каб высьветліць, ці свой чалавек жанчына, яе трэба абавязкова пабачыць голай?»

Імбрык думаў пра Насту, зь якой яны разам скончылі падпольны ліцэй у Менску і якая цяпер

працягвала вучобу ў праскім Карлавым унівэрсытэце. Наста была яму сяброўкай, яны маглі гадзінамі гаварыць пра ўсё на сьвеце і не надакучвалі адно аднаму. Але каб хоць уявіць яе голай — такога Імбрыку ў галаву не прыходзіла. Якая розьніца, што ў яе якое, галоўнае, што яна свая.

Яны адкрыта хадзілі з Настаю за руку, але гэтаксама адкрыта паказвалі, што паміж імі яшчэ нічога не было. Нават безь «яшчэ», проста нічога. Як нічога такога не было і ў Імбрыкавых плянах. Занадта вялікае жыцьцё адкрывалася перад ім наперадзе, занадта шмат трэба было зрабіць, каб пра такое думаць. Навокал так шмат гаварылі пра гендэрную роўнасьць, пра ўціск гомасэксуалістаў, пра аднаполыя шлюбы, і Імбрык у гэтых тэмах трымаўся празаходняй лініі. Якім чынам гэта ўсё адгукаецца ў душы, ён яшчэ ня ведаў. Гэта яшчэ трэба будзе некалі перажыць, адчуць, адшукаць у сабе. Але яўна не цяпер.

«Распуста канчаткова загубіць нашу справу, — думаў Імбрык, пры тым стараючыся не сустракацца вачыма зь Есіпам. — Так ужо здарылася зь дзядзькам Глёбусам, які піша пра сэкс і пры тым ходзіць на мітынгі пратэсту. Ну што гэта такое? Гэта ж на шкоду дэмакратычнаму руху, бо дыскрэдытуе... Шматлікія захопленыя чытачы Глёбуса яўна ж не за беларускую справу яго цэняць. А за эротыку. Яны прыйшлі на мітынг, пабачылі там мэтра, ага, трэба пачытаць «Толькі не гавары маёй маме», чытаюць і трапляюць у зусім іншую сфэру захапленьняў. Нашто ім цяпер тыя мітынгі... «Жыве Беларусь!» Калі ў галаве круціцца «У мяне бліжэй да заду»... І можа

стацца, што і Есіп, які выдае сябе за беларускага адраджэнца і змагара з рэжымам, насамрэч шкодны тыпус. Хоць, безумоўна, і адраджэнец».

Неяк вельмі блізка да сэрца круціліся думкі Імбрыка. Неяк надта асабіста ён успрымаў усё гэта, быццам толькі ад яго залежаў посьпех нацыянальнага адраджэньня. І трэба было хутчэй нешта вырашаць, каб не заблытацца канчаткова. Першая думка: пазьбягаць Есіпа. Але як на тое паглядзяць дырэктар і іншыя ў рэдакцыі? Выпадковая думка пра тое, што а можа і яны такія самыя, была адразу адкінутая як выпадковая. Трэба, наадварот, выконваць усё, як задумаў дырэктар, быць побач з прызначаным апекуном, каб усё ж дакапацца да сутнасьці і, калі ўсё акажацца настолькі непапраўным, абраць зручны момант і... можа быць нават... абясшкодзіць.

Імбрык вырашае падыгрываць Есіпу і старацца, наколькі магчыма, захоўваць той самы прыязны тон, каб да апошняга моманту ня выдаць сваіх сапраўдных адносінаў. Гэта сур'ёзны крок, таму ў гэтым месцы аўтар перадае асадку самому Імбрыку:

«Ня трэба думаць, што Імбрык быў кончаным тупаком ці занадта наіўным маладзёнам. Ён пэрфэктна ведаў некалькі моваў, добра разьбіраўся ў кампутарах і сацыяльных сетках, быў надзвычай камунікатыўным і сяброўскім, асабліва з начальствам. Старэйшыя маглі ў савецкіх традыцыях лічыць яго кар'ерыстам ці авантурыстам ці нават афэрыстам, але знакі часу памяняліся і сёньня бяз гэтага проста ня станеш ні вялікім, ні ўплывовым у справе таго ж нацыянальнага адраджэньня

і барацьбы з дыктатурай. Імбрыка нямала раздражняла, што навокал у рэдакцыі спрэс былі людзі, старэйшыя за 50 гадоў, хоць ён усім сэрцам паважаў іх яшчэ з самага маленства. Ён разумеў, што яны стаміліся рабіць нацыянальную справу гэтак узьнёсла і пасьпяхова, як яны яе рабілі раней, таму ставіць трэба на маладых, такіх, як Імбрык, якія змогуць нешта данесьці да аўдыторыі 18-ці, не, нават 12-цігадовых, чаго пярэстаркі, натуральна, зрабіць ня змогуць».

Добра напісаў, дзякуй!

Зашамацелі кароны над Альшанскімі кладамі, прычым магло падацца, што гэта перамаўляюцца помнікі. Міма хуткай хадою прайшоў іхны дырэктар: «Джэнтэльмэны, пара абедаць. Зьбіраемся ўнізе». Выйшлі на тэрасу людзі з рускай рэдакцыі разам з амэрыканскім начальствам — курыць.

— Аднойчы ў нас праходзіў стаж адзін малады журналіст зь Менску, звалі яго Франак, Францішак, — распавядаў Есіп. — Добры хлопец, шустры. Але вось у нататцы пра нейкую паездку кудысьці Лукашэнкі ён назваў яго мімаходзь «немаладым прэзыдэнтам». Мы, вядома, усе ня любім Лукашэнку, але ўзрост ніякім чынам ня тычыўся самой паездкі і сутнаснага боку інфармацыі. І слова «немалады» выглядала ў той нататцы нечаканым наездам з боку самога журналіста. Такі сабе падсрачнік бяз дай прычыны. Бо прызнаныя ў сьвеце прэзыдэнты рэдка не бываюць немаладымі. Той жа Рэйган, побач зь якім Лукашэнка якраз малады прэзыдэнт. Гэта ўсе ведаюць і гэта ў кантэксьце нашага часу. Таму наезд атрымаўся шпаноўскі, ён касаваў

паважлівае стаўленьне да самой інфармацыі. Ну, як калі б ён напісаў «вусаты» ці «таўстажопы». А што было сур'ёзна? Што журналіст парушыў правілы нашага Радыё і самой журналістыкі. Але й гэта ня самае страшнае. Што журналіст выявіў свае комплексы — герантафобію. Зрэшты, бог і з гэтым. Самае істотнае трэцяе. Паводле шкалы ўсяго і ўся ёсьць тры тлумачэньні ўсяго, што зьвязана з чалавекам: важнае, няважнае і ня вельмі важнае. Апошняе самае падманлівае. Гэта я пра «немаладога прэзыдэнта». Ня вельмі важнае зрабіла няважным усё астатняе.

— Ну, гэта цяпер распаўсюджаны комплекс маладых казыраць сваёй маладосьцю, — няшчыра падыграў Есіпу Імбрык. — А можа і заўжды так было. Вы лепш скажыце, дзе ўзяць вялікіх беларусаў?

Есіп ізноў угледзеўся ў затэрасную далеч і сказаў:

— Вялікія беларусы выраступь зь вялікіх справаў, якія, на першы погляд, не такія ўжо вялікія. Шмат залежыць ад надвор'я ў антропасфэры, у калектыўным несьвядомым. Якая тэмпэратура, вільготнасьць, які ціск, якія вятры, ападкі. І тады важнае ўчора робіцца неістотным сёньня, і БНФ, які меў масавую падтрымку ў народзе, скукожваецца да невялічкай сэкты. Калектыўнае несьвядомае стварае або не стварае вялікіх, яны зоркі на ягоным небе.

Есіп павярнуўся да дзьвярэй, запрашаючы Імбрыка ісьці з сабою, і яны скіраваліся ў нутро станцыі, праз шумны буфэт прабраліся да ліфта.

— А хіба гэта не рэжым давёў да такога стану? — пытаўся Імбрык. — І Пазьняк, які ўцёк за мяжу?

І лідэры Фронту, якія пагрузьлі ў грантах і цяпер страцілі ўсякую падтрымку?

Яны ўвайшлі ў ліфт. Разам зь імі ўвайшлі косаўскія альбанкі, якія вялі сваю размову. Усе сцішылі галасы.

— Не, — сказаў Есіп, які глядзеў не на Імбрыка, а на жанчын. — Гэта аблуда мінулых эпох — што нейкі лідэр ці нейкая ўлада можа паўплываць на калектыўнае несьвядомае. Адсюль, дарэчы, марнасьць усіх палітычных прагнозаў, якія заўсёды варажба — патрапіш ці не патрапіш. І немагчымасьць адназначна растлумачыць, чаму адбылася якая-небудзь рэвалюцыя. Усе тлумачэньні гісторыі заўсёды супярэчаць адны адным. Вэрсіяў шмат, але гэта таксама вэрсіі варажбы. На гэтым трымаецца наша аналітыка — як ты расставіш факты, то так, то гэтак. Тое самае ўсялякія «буджэньні народнага духу» — абудзіць можна, толькі ніколі невядома, да чаго гэта прывядзе. Трэба проста глядзець на надвор'е і яго ўлічваць — браць парасон, калі ідзе дождж і надзяваць чаравікі, каб не застудзіць ногі. Можна, вядома, разагнаць хмары ці выклікаць завею, калі ў цябе ёсьць на тое рэсурс. Але гэта немагчыма рабіць пастаянна і, што галоўнае, з гэтага нічога ня зьлепіш, ніякай палітыкі. Мы проста ня ведаем прыроды гэтага ўсяго і бясконца наракаем на гідраметцэнтар, які зноў памыліўся з прагнозам.

— Дык што, нічога ня трэба рабіць? — іранічна ўсьміхнуўся Імбрык. — Сядзець і чакаць пагоды? А пратэсты? А шэсьці, мітынгі? — яны выйшлі зь ліфту і скіраваліся ў сталоўку.

Імбрык не пераставаў зьдзіўляцца, наколькі калідоры Радыё сапраўды нагадваюць станцыю, згубленую недзе ў космасе ці ў кнігах касьмічных фантастаў, чытаць якія ён не любіў.

— Бачыш, якія яны нешматлікія, мітынгі і шэсьці. Значыць, яны сёньня ня важныя. Дакладней, ня вельмі важныя. У часы бяззорнасьці лідэры нацыі ператвараюцца або ў псыхапатаў або ў бажаволкаў. На жаль. Першага мы ўжо маем шмат гадоў і другіх багата. Помніш юродзівага ў «Барысе Гадунове»? «Месяц едет, котенок плачет...». Хто там у нас зь лідэраў забіў у дзяцінстве кацяня? Ня помніш?

— Мяне тады яшчэ не было. Я пазьней зьявіўся.

— Зрэшты, гэты прызнаўся публічна, — заўважыў Есіп і працягваў. —Трэба рыхтавацца да кожнага надвор'я. Чым мы і займаемся па жыцьці ў асяродку сваёй сям'і, свайго дому, тое ж трэба рабіць у грамадзтве. Адзінае, што спрацоўвае ў пазытыўны бок — гэта пашырэньне тэрыторыі свабоды ў антропасфэры. Не канструкцыі, структуры і ўсякія членствы, а пэўныя мікрасфэры свабоды ў агульным моры, якое працягвае жыць у псыхалёгіі рабства. Такое заўсёды спрацоўвае. Рана ці позна. Пачытай сёньня ў нас на сайце. Адкрылі тайм-кафэ ў Асіповічах. У Асіповічах! Там, дзе людзі дагэтуль мысьляць катэгорыямі самых нізкіх стандартаў жыцьця і калгаснага прыгону. Яны і блізка ня могуць уявіць сабе, што такое можа быць. Тайм-кафэ! Кавярня, дзе ня п'юць-жаруць і равуць караоке, а толькі папіваюць каву ў лёгкім стыльным інтэр'еры і нягучна перагаворваюцца пра ўсё на сьвеце. Адзін зазірнуў, спалохаўся і ўцёк,

другі раз прыйшоў зь сябрам, пасядзелі, спадабалася, зьявіліся заўсёднікі. Стыль абавязвае да адпаведных манераў і як ты апрануты. Такая сабе малюпасенькая несавецкая і чалавечная кропка свабоды пасярод татальнага мора ўсё яшчэ саўка. Вакол мат-перамат, п'янь, карупцыя, гыр-гыр. А тут кропачка, дзе ўсяго гэтага быць ня можа. І ў яе зьяўляецца аўра. Яна ператвараецца ў самотную зорку пасярод суцэльнага сутоньня. А дзе адна зорка, там і дзьве, і тры… І аўра іх распаўзаецца, патроху адбіраючы месца ў сутоньня. Спачатку зьдзіўляліся: што такое ў нас можа быць? Ня можа, натуральна, але ёсьць. Пасьля сталі прывыкаць, што такое ў нас ёсьць. Ёсьць, але яно пакуль нікому ня важнае. А тут бац, зьмянілася надвор'е ў антрапасфэры. І няважнае стала важным. Свабода, якая сёньня «ды каму яна патрэбная, твая свабода», раптам стала патрэбная ўсім. Тое самае зь беларушчынай. Спачатку зьяўляецца мода на вышыванкі. Яна ня самая важная, але яна ёсьць. І калі зьмяняецца надвор'е, беларушчына раптам становіцца важнай для ўсіх.

02. У сталоўцы

На Радыё Салярыс гаварылі заўсёды й паўсюдна, ня толькі ў мікрафон. Гаварылі многа, маштабна, заўзята, пераважна пра палітыку, але і пра ўсё на сьвеце таксама. Гаварылі на тэрасе, ідучы, на працоўным месцы і, само сабой, у сталоўцы. А паколькі

новых уражаньняў на касьмічнай станцыі бывае няшмат, часта гаварылі пра тое, пра што ўжо было гаворана, і так, як было гаворана. Лягічныя довады, ракурсы, показкі прамаўляліся, забываліся і прамаўляліся зноў, прычым калі мінулы раз суразмоўца А. нешта даводзіў суразмоўцу Б., дык у новай сытуацыі тымі самымі аргумэнтамі суразмоўца Б. тое самае даводзіў суразмоўцу А. І гэта было натуральна, як самое жыцьцё, у якім усё цыклічнае, усё паўтараецца і, па вялікім рахунку, ад гэтага не становіцца больш зразумелым.

Вялізную ў белых тонах сталоўку на першым паверсе Радыё Салярыс называлі рэстаранам. Ці таму, што гэта была праская традыцыя — падвышаць статус харчовае ўстановы, ці таму, што тут працавалі афіцыянткі. Дзьве дзяўчыны і цяпер мітусіліся між сталамі, беручы замовы і разносячы стравы кліентам. Хоць, па вялікім рахунку, у гэтым не было патрэбы — кожную страву наведнік мог накласьці або наліць сабе і сам.

Шэф-кухарам у сталоўцы быў аўганец і для карэнных насельнікаў тутэйшых шыротаў гатаваў нясмачна. Чорная ялавічына, незразумелыя спэцыі, якімі так лёгка было сапсаваць кураціну, усялякія задубянелыя гарохі... Аднойчы расейская служба запатрабавала іншага рэстаратара. Аднак, заявіла дырэкцыя, трэба выбіраць паміж смачнай кухняй і танным мэню. Іранцы, а іх было больш за ўсіх, прагаласавалі за таннасьць, пагатоў і кухня ім смакавала.

— Мы тут жывем толькі ўспамінамі, — сказаў Навумчык. Людзі зь беларускай службы Радыё ўжо

сабраліся за адным сталом. Праўда, дырэктара не было. Тым часам Навумчык працягваў: — Моладзь катэгарычная да нас, «дыназаўраў». У прынцыпе гэта правільна, мы самі такія былі. Вось я толькі прачытаў у фэйсбуку: «І які плён вашых масавых акцый?» Гэта пра 1990-я гады. А плён такі: незалежнасьць краіны, па-першае. Па-другое, калі на шэсьце выйшла 50 тысяч, мы сарвалі аншлюс! Ельцыну не патрэбная была другая Чачня, а Захад пабачыў, што далёка ня ўсе беларусы згодныя аб'яднацца з Рашай. У 1999 годзе я спыніў членства ў Сойме БНФ і да наступных акцыяў ня меў ніякага дачыненьня, таму пра іх памаўчу.

Імбрыка, які апынуўся ў асяродку зорак свайго маленства, не пакідала вострае адчуваньне, што зь яго пакепліваюць. Ды так тонка, ветліва і крыху іранічна, што ён перажываў ад гэтага эўфарыю нефармальнага дачыненьня з сапраўднымі акторамі. Усіх гэтых людзей ён імгненна пазнаваў па галасах, але гаварылі яны зусім ня тое, што, як ён сабе ўяўляў, гэтымі галасамі мусіла прамаўляцца.

— Як мне нясмачна, — паўтараў Абламейка, кладучы ў рот чарговы кавалак валакністага чорнага мяса і жуючы зь непадробнай крывой грымасай. Знакаміты сваёй пераборлівасьцю, Абламейка быў схільны да крытыкі і абструкцыі непазьбежных абставінаў.

Важная рыса аб'ядноўвала ўсіх гэтых людзей за сталом, — усе яны былі зоркамі першай велічыні ў розных сфэрах жыцьця па-за Радыё. І калі б заўтра Салярыс закрылі, яны проста перасталі б быць журналістамі, а засталіся б: Навумчык — палітыкам,

Абламейка — гісторыкам, а Шупа — перакладчыкам замежнай літаратуры, які ведае 80 моваў.

Навумчыка, як і Абламейку, і Шупу, а калі шчыра, дык і Есіпа, звалі Сяргеямі. Калісьці дырэктар беларускай службы Радыё Салярыс нават выказаў дапушчэньне, што Сяргей — самае беларускае імя. Маўляў, у вайну, калі немцы бралі ў аблогу беларускі партызанскі атрад, яны мусілі б крычаць: «Сяргей, здавайся!» Паводле той самай аналёгіі, як усе немцы для нас зь дзяцінства былі Фрыцамі, а ўсе расейцы Іванамі.

Усе Сяргеі нечым падобныя. У Іменьніку Дубаўца гэтае падабенства тлумачыцца наступным чынам:

«СЯРГЕЙ — змагаецца з дэманамі ўнутры самога сябе. І апантаны, і экзарцысты ў адной асобе. Што зробіш, Сяргей больш за іншых адкрыты для спакусаў. Ён на кожным кроку спакушаецца, пры тым робіць гэта цалкам усьвядомлена, але востра перажывае сваю грахоўнасьць, у чым, уласна, і заключаецца ягоны «экзарцызм» (гэта ён сам так лічыць). Супярэчнасьць закладзеная ў самім імені зь дзьвюх частак, якія па-сутнасьці абазначаюць працэс і дзеяньне, скіраваныя ў супрацьлеглыя бакі».

Не сказаць, каб усё тут моцна не падабалася Імбрыку, было весела, ён чуў шмат яму невядомага і карыснага, згадвалі начальства. Але ўсе гэтыя людзі былі зусім не такія, якімі ён іх завочна ведаў і рыхтаваўся тут пабачыць. І трэба было не настройваць сябе супраць іх за гэткую інакшасьць, а думаць, як уліцца ў іхны калектыў.

«Такі лад жыцьця робіць іх такімі, а ня іншымі», — думаў ён. А лад жыцьця яму падабаўся.

— Нічога, — ухвальна паглядзеў на яго крыху маладзейшы за астатніх Прыдуманы, быццам прачытаў ягоныя думкі. — Усё наладзіцца.

— Я 20 гадоў у эміграцыі, — казаў Навумчык, — гэта вымушаная эміграцыя, вы-му-ша-ная. Бо на радзіме мяне зараз жа арыштуюць ці, можа быць, нават заб'юць.

— Як мне нясмачна, — паўтарыў Абламейка.

«Але ж і сапраўды кумедзь, — думаў сабе Імбрык. — Дзіўнае пачуцьцё выклікае змагар, які асьцерагаецца перасьледу, арышту, сьмерці. Хіба ты ня ведаў, куды і на што ідзеш, які абіраеш шлях? На вайне як на вайне. Можа, пра гэта проста ня варта казаць — што цябе арыштуюць і заб'юць, а прыдумаць нейкую іншую «адмазку»? Напрыклад, што тут ад цябе сёньня болей карысьці, чым на радзіме, бо на радзіме сытуацыя яшчэ не дасьпела для твайго зьяўленьня і ты дасьпельваеш яе адсюль? (Ён адчуў, што падбірае аргумэнты ўжо зусім не для Навумчыка, а для сябе самога). Бо пра арышт і сьмерць гучыць для змагара ня вельмі пераканаўча. Зрэшты, і эміграцыя — гэта ж таксама свайго роду подзьвіг, па-свойму змагарны чын, бо напэўна ж ня лёгка цярпець дваццаць гадоў удалечыні ад Радзімы і пры гэтым захоўваць вернасьць ёй… Выглядае, што гэта той выбар, які зрабіў і я».

Усе задумаліся, быццам і на гэты раз пачулі ягоныя развагі. Як так адбываецца? Можа быць, усе гэтыя людзі за столькі гадоў разам на гэтай закрытай касьмічнай тэрыторыі навучыліся чытаць думкі

адны адных? Бо калі паўтараюцца словы, значыць, паўтараюцца і думкі. Думкі перастаюць быць таямніцай ад таго, што яны не прамоўленыя, бо і так усё зразумела, кожны адказ, кожная рэфлексія. Усё ж паўтараецца! І калі новы чалавек трапляе ў гэтае кола, дзе закрытасьці думак як такой папросту няма і ня можа быць, ён стаіць перад імі, нічым не абаронены, бо тут такой абароны не існуе...

Есіп нахіліўся да Імбрыка і прашаптаў яму на вуха:

— Зараз афіцыянтка прынясе табе замову. Чэшкі таксама бываюць прывабныя. Асабліва ўсьмешлівыя. Я адкрыю табе іхную таямніцу. Паводле прафэсіі яны цырульніцы, скончылі хабзу недзе ў правінцыі. А працаваць уладкаваліся сюды. І ў профілі ў фэйсбуку пішуць месца працы — амэрыканскае Радыё Салярыс. Можна што заўгодна сабе падумаць, праўда? Уяўляеш, як сукурсьніцы зьдзіўляюцца, падабайкаюць і зайздросьцяць ім...

Імбрык замовіў сабе запечаную ў фользе курапатку і цяпер ягоныя думкі пераключыліся на гэтае маленькае цельца на вялікай талерцы, якое невядома было як есьці. Дакладней, вядома, і ён ува ўсю арудаваў пальцамі, але нешта моцна замінала яму і нічога не атрымлівалася. Ён такога ніколі ня еў. Быццам як звычайная кура, але ў пяць разоў меншая, і ўсё ў яе такое маленькае, што... Імгненна прапаў апэтыт. Імбрык выцер пальцы і зрабіў выгляд, што не сьпяшаецца са страваю, узяў у рукі гладкую шклянку халоднага таматнага соку.

— А так прасьцей, у эміграцыі, — сказаў Есіп. — Наша жыцьцё шчасьлівае, калі яно далёкае. Мы

жывем тут, а ўсімі думкамі жывем там, на Радзіме, удалечыні. Гэта як далёкі гром, перастук колаў далёкага цягніка, праніклівае фартэпіяна за сьцяной, брэх далёкага сабакі, сьвятло далёкае зоркі... Тое, што моцна прыцягвае, кранае душу, натхняе... Калі мая дачка чытае ўголас Гарэцкага, мы разам пачынаем плакаць, бо ўсё робіцца невыносна блізкім. Блізкае цяжка перажываць. «Нічога не зьмянілася за сто гадоў для нас і нашых жаданьняў», — кажа дачка. І гэта праўда. Далёкі Гарэцкі ўспрымаецца ледзьве не як шчасьце. Як супэрзорка, рэальна вялікі пісьменьнік. Разумееш? — паглядзеў ён раптам на Імбрыка і казаў далей, — а блізкі, калі пачынаеш яго чытаць, ён блізкі, як аглушальны грукат цягніка, быццам ён едзе вось тут, проста ў цябе па галаве, ці як блізкі зацяты брэх ваўкадава, што кідаецца на цябе і хоча расправіцца з табой. Блізкая зорка асьляпляе і спапяляе... А жыцьцё ў эміграцыі — далёкае, калі ня браць яго блізка да сэрца.

— Як мне нясмачна...

— Тут у Чэхіі, — працягваў Есіп, — я аднойчы апынуўся ў лесе. Мы заехалі кудысьці ў грыбы. За дарогай я не сачыў, бо бяз толку, усё адно не запомню. Заехалі і заехалі. Ведаеце, як страшна бывае, калі на цябе з брэхам кідаецца вялікі сабака. Рэальна страшна. А тут мы прыехалі, выйшлі з машыны, і якраз побач на самотнай сядзібе каля лесу забрахаў сабака. Міралюбна забрахаў, ня злосна і ня страшна, бо за плотам. Мы разышліся ў грыбы, страцілі адны адных зь віду. І пакуль я мітусьліва бегаў ад баравічка да баравічка, а лес тут не такі,

як у нас, а бураломны і бугрысты, ногі паломіш, раптам зразумеў, што я застаўся зусім адзін. У невядомай краіне, у невядома якім баку, у невядомым лесе. І ня брэша сабака, мой адзіны арыенцір. Зрабілася вусьцішна. Я паспрабаваў гукнуць сваіх таварышаў. Цішыня. Напэўна, зайшоў я невядома куды і занадта далёка. Моцна крычаць не выпадала. Па-першае, сорамна вось так даросламу дзядзьку згубіцца, па-другое, у чужым лесе адчуваеш сябе, як у чужым доме... Што рабіць? Сонца няма, бакі сьвету ніяк не зафіксаваныя. Тэлефон ня ловіць сетку. Ну і дожджык яшчэ пайшоў да ўсяго. І хутка зьбіраецца цямнець. Літаральна куды б я ні рушыў, шанцаў патрапіць да машыны адзін з тысячы, усё астатняе — у нікуды. Таму я стаяў на месцы. І мяне ахапіла паніка. Я абрабіўся горш, чым калі б на мяне наскочыў сваімі зубішчамі той ваўкадаў. Ну, рэальна страшная невядомасьць. Чэская глухамань — я зразумеў, што і такое бывае. Дождж, холадна, а я нібы на самым краі прорвы, якой не відаць, каб у яе не ступіць...

Есіп зрабіў эфэктную паўзу, каб усе перажылі гэты момант.

— Доўжылася тое ня надта каб працягла. Хвілін дзесяць. Але млосна так і невыносна, што проста кладзіся ды памры... І тут бац! — забрахаў той далёкі сабака. Гэта было выратаваньне. Я кінуўся на брэх і даволі хутка выйшаў да машыны. Так я навучыўся цаніць далёкае.

— Лёгкія-лёгкія нашы далёкія, цяжкія-цяжкія блізкія нашыя, — спрабаваў упісацца ў гутарку Імбрык. Ён такі асіліў няшчасную курапатку, хоць

непрыемны прысмак застаўся, прычым ня ў роце, а дзесьці ў мазгах.

— Як мне нясмачна…

Усе абеднікі завяршылі трапэзу, і грамада паводле завядзёнкі рушыла да ліфта, каб падняцца ў верхні буфэт і там перайсьці да кавы з дэсэртам, ну і даказаць недаказанае.

— Што такое нясмачна… Нясмачна бывае па-рознаму, — уздыхнуў Прыдуманы. — Слухайце, як было і што я запомніў на ўсё жыцьцё. Гэта было ў паўднёвым Віетнаме пад горадам Фантхьетам. Мы з жонкай жылі на беразе мора ў мясцовасьці Кога. Ну і час ад часу дзеля разнастайнасьці езьдзілі на другі бок Фантхьета ў курортную вёску Муйнэ, дзе была цэлая вуліца крамаў і рэстаранаў. І вось у адным рэстаране я спакусіўся замовіць сабе чарапашы суп. Такая легендарная на маё ўяўленьне страва. Праўда, і даражэзная, зараза. Але гэта ж раз у жыцьці! І пакуль мне гатавалі той суп, раптам узгадалася, што ў маленстве я меў сваю чарапашку. Сьмярдзючку такую, шмат за ёй трэба было прыбіраць. Але запомнілася ня столькі гэта, колькі дзіцячая эмоцыя шкадаваньня, амаль спачуваньня. Проста сэрца сьціскалася, гледзячы на яе, ад гэткай прыроднай несправядлівасьці. Ну чаму яна створаная такой нязграбнай. Ні павярнуцца толкам, ні пабегчы. Перавернеш на сьпіну, а яна так мучаецца, каб перакуліцца назад. І гэта ж не ад хваробы ці калецтва, яна такой задуманая. А найбольшае шкадаваньне выклікалі гэтыя пярэднія лапкі, загнутыя ў розныя бакі. Яна соўгае імі, хоча рухацца, а нічога не адбываецца і ўсе яе памкненьні

дарэмныя... Я сядзеў у тым рэстаране, і такая маркота мяне ахапіла, што замовіў гэты чортаў чарапашы суп. А тут яшчэ жонка іранічна так на мяне паглядзела: «Ты сапраўды будзеш есьці Тарцілу?» Эх... Ну вось, нясе афіцыянт маю замову. Ледзьве не пад фанфары, бо ўвесь рэстаран пазірае на нас, на мяне. Вялікая глыбокая міска, поўная ўсяго на сьвеце. Апошняя надзея — што чарапашы там толькі булён. Калі афіцыянт паставіў перада мной суп, мне хацелася праваліцца пад зямлю. Вядома, там плавалі нейкія авакады і розныя травы і іншая расьлінная прыгажосьць. А з усяго гэтага вытыркалася тая крывая лапка...

— Вы ня сталі есьці? — збаяўся не пачуць працягу Імбрык. Насамрэч ён краў у Прыдуманага эфэктную паўзу. Сам таго ня хочучы.

— Цераз не магу я раз ці два сербануў кісла-салёнай вадзічкі з краю і адсунуў місу, — працягваў Прыдуманы. — Ну ня змог. Дагэтуль не падбяру слова гэтаму пачуцьцю. Увесь рэстаран глядзеў на мяне са зьдзіўленьнем. Афіцыянты таксама. Але зьдзіўленьне афіцыянтаў было радасным. Я вачыма паказаў, што міску можна забіраць. І калі пазьней ішоў у прыбіральню, акурат міма кухні, бачыў, як тры афіцыянты, нібы груганы, наляцелі на маю Тарцілу, разрываючы яе на кавалкі. Так я зразумеў, што чарапашы суп сапраўды смачны, калі на яго гэтак зацята кідаюцца. Толькі для мяне ён выйшаў канфузам. І тая крывая лапка ўсё яшчэ стаіць у мяне ўваччу.

— Сумная гісторыя, — уздыхнуў Данчык, які далучыўся да іх ужо на тэрасе. Ён рэдка калі расказваў

свае гісторыі і ўвогуле гаварыў мала. Легендарны Данчык рэдка пісаў артыкулы і рэдка калі браў у рукі гітару. Чаму? Імбрыка гэта востра цікавіла, і ён пастанавіў неяк разгаварыць вядомага сьпевака і куміра свайго дзяцінства.

Грамада з каваю і пірожкамі расьселася на тэрасе.

— А вы ведаеце, што шмат дзе ў сьвеце чарапахавы суп забаронены? — спытаў Навумчык. — Не ў Віетнаме, канечне. Там можна ўсё. Проста чарапаха — рэліктавы від, на мяжы зьнікненьня, яна сапраўды не пасьпявае за прагрэсам. Адстае. І есьці яе — гэта як адшукаць жывога дыназаўра, забіць яго і зварыць зь ягоных вушэй суп. — Навумчык на Радыё Салярыс быў галоўным аматарам вэнджаных сьвіных вушэй, якія яму пры нагодзе прывозілі зь Літвы. Але пра гэта Імбрыку яшчэ трэба будзе даведацца пазьней.

— Я чытаў, што шмат чарапах разьвялося ў нас у Чарнобыльскай зоне, — сказаў Імбрык. — Адзін фатограф распавядаў, што ў закінутай вёсцы пачуў грохат посуду з абрынутай хаты. Зайшоў, а там чарапаха вылазіць з рандэлі...

— Бачыш, ня ўсё так проста, — рэзюмаваў Шупа. — Чарапаха сама імкнецца стаць супам.

Сяргеі пачалі наперабой расказваць пра свае самыя смачныя супы ў розных месцах Эўропы. І тут на тэрасу ўвайшлі «салярныя» дзяўчаты — Ціхановіч, Радкевіч і Ганна Соўсь. Такія ж сьветлыя, як іх галасы ў радыё, што Імбрык чуў зь пялёнак. Ды яны ўсе яму як мамы. Здаецца, зараз пачнецца шчасьце.

«Што такое шчасьце?»

03. На тэрасе (2)

— Што такое шчасьце, ведаеш толькі калі яго адчуваеш, — сказаў Есіп пасьля таго, як Сяргеі разам з «салярнымі» дзяўчатамі і Прыдуманым разабраліся з дэсэртам і чарапахамі і адправіліся працаваць.

Толькі Данчык ад’яднаўся ад усіх за далёкім столікам з бутэлечкай Кока-колы. Імбрык, натуральна, застаўся зь Есіпам.

— Жанчыны і могілкі — вось і ўсё, што цікавіла мяне ў гэтым жыцьці, — сказаў Есіп, расьцягваючы словы і абводзячы панарамным позіркам непраглядныя шаты дрэваў. — Інтрыгуе заўжды супрацьлеглы бераг.

Імбрыка раздражняла гэтая Есіпава манера гаварэньня з самім сабой у ягонай прысутнасьці. Напэўна, так робяць, каб паказаць суразмоўцу, што ён тут як бы і лішні? Усё ж такі астатнія супрацоўнікі Радыё рабілі на Імбрыка шмат лепшае ўражаньне, чым гэты патасны самазакаханы старпёр. Яны, вядома, таксама старпёры, апроч хіба што Прыдуманага, але яны пазытыўныя, адкрытыя і ня строяць зь сябе невядома што. Імбрык ужо пачынаў адчуваць сябе адным зь іх, прынамсі, хацеў гэтага. Але і жаданьне замяніць іх маладымі кадрамі нікуды не дзявалася.

«Божа мой! — думаў Імбрык. — Гэта проста неверагодна! Я толькі прыляцеў зь Менску і вось стаю ў гэтым месцы, сьвятым для маіх бацькоў і з гэтым

чалавекам, ня менш сьвятым для іх. І як бы для мяне. А слухаю нейкія азбучныя канструкцыі, якія яму й самому, відаць, даўно абрыдлі. Дырэктар прыставіў яго да мяне, каб ён праінструктаваў... Хутчэй бы скончыўся гэты «інструктаж»».

Тэраса на даху амэрыканскага Радыё Салярыс была памерам з тэнісны корт. Яна рэдка калі заставалася зусім бязьлюднай, часьцей наадварот, поўнілася галасамі і чамусьці заўсёды бязь меры адкрытым сьмехам, які крыху насьцярожваў, бо мовы, на якіх сьмяяліся, былі незразумелыя.

«Бацькі таемна слухаюць Радыё Салярыс — самы першы ўспамін майго маленства, — згадваў Імбрык. — Прыймач трашчыць, шуміць, накладаюцца нейкія музыкі, самыя дзіўныя мовы і галасы, поўная абракадабра. І праз гэта ўсё прабіваецца голас гэтага чалавека, якому цяпер мяне даручылі для адаптацыі ў Празе. А я ўжо амаль не магу яго выносіць, прагну хутчэй пазбавіцца ад яго, проста згубіць са свайго далягляду назаўжды. Але засталося нядоўга».

Пад сьляпучым летнім сонцам тэраса была падобная на пляж: вялізныя чырвоныя парасоны, прахаладжальныя напоі і марозіва на століках, разьняволеная лагодная публіка з усяго сьвету, апранутая хто ўва што амаль па-пляжнаму. Тут яны ўсе кураць, ядуць, п’юць каву і вядуць гутаркі на трыццаці трох мовах.

— А Гарэцкі — вялікі? — спытаўся Імбрык. — Вы казалі, што разам з дачкою чытаеце Гарэцкага і ён ад гэтага робіцца блізкім і страшным, а калі далёкі, дык успрымаецца як вялікі.

— Гарэцкі ня меншы за Кафку, — усьміхнуўся Есіп. — Яны, дарэчы, былі завочна знаёмыя. Прынамсі, такую выснову зрабіў Дубавец, які дасьледаваў перапіску эўрапейскіх пісьменьнікаў пра Гарэцкага. Вось паслухай, гэта ня доўга. — Ён разгарнуў нататнік, у якім старонкі былі шчыльна сьпісаныя ад рукі. Зрабіў паўзу і пачаў чытаць. — Гэта цытаты зь лістоў. Кафка зьвяртаецца да Рэмарка:

«Дарагі Эрых,

Вы напісалі выдатны раман «На заходнім фронце безь перамен». Я ў захапленьні. І найперш я захоплены тым, што і па-нямецку магчымы твор такога кшталту, які раней зьдзівіў нас усіх Максім Гарэцкі. Разумею, што Ваша кніга натхнёная яго раманам «На імпэрыялістычнай вайне». Я зусім ня ведаю, што там адбываецца ў таямнічай краіне пад назвай Беларусь, але шчыра рады, што і наша літаратура можа вырабляць такія штукі ў жанры ваеннай прозы».

Двое супрацоўнікаў грузінскай службы Радыё ўважліва пазіралі на Есіпа і Імбрыка, магчыма, да іхнага слыху даляцелі знаёмая імёны клясыкаў. Сьпешнай хадою міма прайшоў дырэктар: «Рыхтуйцеся, джэнтэльмэны». Адна з косаўскіх альбанак вярнулася з буфэту за столік да сяброўкі зь дзьвюма порцыямі марозіва.

— А вось Канчэўскі піша ўжо самому Гарэцкаму, — працягваў Есіп:

«Увесь час працы над маім «Адвечным шляхам» мяне не пакідала ўражаньне, што Абдзіраловіч — гэта я сам. Пытаюся Вашага дазволу выкарыстаць

гэтае імя як мой псэўдонім, пры тым адчуваю, што такое рашэньне ўжо прыняў сам лёс».

«Адвечным шляхам» — культавая кніжка ў бацькоў Імбрыка. Яму самому яна падалася нуднаватай і не зусім карыснай, бо там больш ставілася пытаньняў, чым давалася адказаў. Ну і агульны настрой — пэсымістычны, амаль безнадзейны што да будучыні Беларусі і беларусаў, да якіх ніколі ня стануць па-сапраўднаму прыязнымі ні Захад, ні Ўсход. Тым ня менш, Імбрык ведаў пра гэты твор, як і пра астатнія кнігі, пра якія згадвае Есіп. На нейкі час яму станавілася цікава.

— Яшчэ адзін пражанін, Гашак піша Кафку, — чытаў Есіп:

«Агульнавядома, Франц, што камунізм прыдумалі габрэі. А літаратуру XX стагодзьдзя — Гарэцкі. Мяне шчыра ўразілі ягоныя «Дзьве душы», фантастычны раман, у якім відаць і твае людзі-кузуркі, і гэты пякельны «Ўліс» Джойса, пра які ўсе цяпер гавораць. Я, між іншым, бываў у Беларусі і магу пагадзіцца з думкай, што літаратуру прыдумалі там. Калі не, з чаго б там акапацца старажытнаму Герадоту? Ну і Біблію яны надрукавалі па-свойму раней за ангельцаў. Быў у Гутэнбэрга такі прыяцель, як жа яго звалі? Як корачка на хлебе. Ну, хай будзе Корачка — вельмі па-нашаму гучыць. І надрукавалі яны беларускую Біблію ў нашай Празе. У іх нейкая паталягічная цяга ўсё на сьвеце хапаць, засвойваць і ўсяму ўсіх вучыць».

Тут да Імбрыка дайшло: «Дык гэта ж пра нас, пра беларусаў — як пра вялікіх! — уразіўся ён. — Трэ будзе абавязкова гэта ўсё адшукаць ці перапісаць

у Есіпа. Вось бы я такое расказаў сваім ліцэйскім, гонару было б! І ніякіх комплексаў! Ніякіх табе сьціплых, талерантных, памяркоўных...»

— Далей зь ліста сучасьнікаў. Харэўскі піша Антаняну:

«Дружа мой, мілы хачык. Сёньня наш рэдактар назваў славуты раман Максіма Гарэцкага «Віленскія камунары» «Віленскімі кулінарамі». Але ты не крыўдуй на яго. Там сапраўды так шмат кулінарыі, іншы раз здаецца, што галоўны герой нічога ня робіць, толькі есьць, прычым — смачна. Я не кажу пра фуагра і мігдалы ўсякія (ты ж ведаеш, я сам кухар), але і вараныя пацукі, аказваецца, у нейкі час прыдаюцца. Неверагодна. Твой С.»

Харэўскага Імбрык ведаў. Хто ў Менску ня ведае Харэўскага! Харэўскі не аднойчы прыходзіў да ягоных бацькоў. Яго заўсёды цікава было слухаць. Але цяпер Імбрыка адназначна турбавала іншае. Гарэцкі. Ён паўставаў з гэтых лістоў як рэальна вялікі, проста як вялікі Вітаўт... Хоць, зь іншага боку, вялікі Гарэцкі, на вычуваньне Імбрыка, гучала не зусім забойна і брэндава. Можа быць, ад нязвыкласьці. Ці ад таго, што прозьвішча надта звычайнае? Ды нічога яно і не звычайнае, чыста беларускае, ня зблытаеш. Ня тое, што Быкаў ці Арлоў, якіх Імбрык таксама бясспрэчна паважаў з маленства.

— Гэта ня ўсё, — сказаў Есіп, ухвальна назіраючы, якая актыўная работа адбываецца ў галаве Імбрыка. Спрабуе, відаць, прымераць Гарэцкага на ролю вялікага. На тое і разьлічана, падумаў ён, і працягваў. — Пачынаецца цяжкая артылерыя. Камю піша Сартру пра тое, чаму ён выходзіць з кампартыі:

«Пасьля прачытаньня апошняй кнігі Францішка Аляхновіча («У кіпцюрох ГПУ» адначасова выйшла на сямі эўрапейскіх мовах, першая ў сьвеце кніга пра ГУЛАГ. — Есіп) ня бачу для сябе ніякай магчымасьці заставацца ў вашай камуністычнай кампаніі. Гэтае рашэньне сьпялілася даўно. Цяперашняя навіна пра арышт Гарэцкага стала апошняй кропляй».

— Што, проста так Камю Сартру пра Гарэцкага і піша? — чарговы раз быў уражаны Імбрык.

— Яны тады пасварыліся на ўсё жыцьцё, — сказаў Есіп. — Але вось зь ліста Буніна Джойсу. Слухай:

«Вашы «Партрэт мастака ў маладыя гады» і «Дублінцы» мне нагадалі мяне самога. Гэта неперадавальна. Так шмат ад Гарэцкага! Стыль! Дзівосная лёгкасьць пяра і — карціны. Я нават задумаўся, каб насьледаваць — як Гарэцкі ўмее ствараць візуальныя вобразы пісьмом. Увесь час шукаю выхад на гэта. А «Уліс», даруйце, ня ўразіў. Пасьля табуяванай (але я дастаў) «Камароўскае хронікі». Праўда, ня буду нападаць на вас, бо пісьменьніку важна быць у цэнтры ўвагі, але гэта спрацуе пазьней. Гэта вельмі цяжка, але нашчадкі знойдуць «Камароўскую хроніку», верагодна, пасьля «Ўліса» і акажацца, што «Ўліс», прабачце...»

— Обана! — ускрыкнуў Імбрык. — Ня можа быць! Бунін пра «Ўліса» і Гарэцкага. Прабачце...

— Далей болей, — чытаючы, захоўваў роўны тон Есіп. — Акутагава піша Борхесу:

«Добра вы абышліся зь бібліятэкай, гэткім чынам акрэсьліўшы межы таленту, пра якія мне

даводзілася пісаць. Хіба што ў Гарэцкага я гэтых межаў не заўважыў».

— Ну і зусім троху засталося... Рэмарк — Прусту:

«Я заўсёды пасьлядоўна вызнаваў стылістыку «сьветлага лесу» і цяпер зь цікавасьцю назіраю, як іншыя пісьменьнікі пераходзяць у «лес дрымучы», быццам зусім ня дбаючы пра камфорт чытача. Прымаю гэта як знакі нашага часу, як дадзенасьць. Напэўна, жаданьне такога пераходу нарадзілася з «Дон Кіхота», прызнанага найлепшай кнігай усіх часоў і народаў, хоць чытаць яго ў арыгінале зусім немагчыма. Затое ўсе ведаюць, пра што ён. У найноўшым часе, я мяркую, «дрымучы лес» адрадзіў Гарэцкі ў сваіх «Дзьвюх душах». Кажуць, яны таксама нечытабэльныя ў арыгінале, аднак калізія вядомая кожнаму школьніку. Напэўна, гэта нейкая зусім іншая літаратурная ліга, далучыцца да якой я, бадай, ужо не змагу».

— І апошняе, — Есіп падняў вочы, каб пераканацца, што Імбрык увесь ператварыўся ў слых. — Зноў сучасьнікі. Бахарэвіч напісаў у камэнтах Шупу:

«Гарэцкі ў «Дзьвюх душах» раскрыў сваю асабістую рэальную гісторыю, гэта бясспрэчна. Гэта ён быў тым падмененым у немаўленстве шляхцюком. А Кафка, Гашак, Джойс, Бунін і іншыя напісалі з гэтага свае творы. (Пройдзе яшчэ паўсотні гадоў і на «Дзьвюх душах» вырасьце цэлы свой Балівуд:) Ну канечне, засланыя палітрукі з усёй іхнай вузкалобасьцю, злосьцю і некаленапрыклонствам перад Захадам будуць нам зацята даказваць, што Джойсы-Буніны-Кафкі Гарэцкага не чыталі. Але чаму яны ўсе растуць зь яго, як

з гогалеўскага шыняля? Загадка прасторы і часу! Будзьма са сваім».

Есіп стараўся вытрымаць эфэктную паўзу як найдалей, але Імбрык гэтым разам яму не падыграў.

— Толькі ж гэта містыфікацыя, не? Гэта ўсё сам Дубавец і прыдумаў? — сказаў ён, страчваючы надзею.

— Акадэмік Радзім Гарэцкі, пляменьнік пісьменьніка, таксама зрабіў такое дапушчэньне, — лектарскім тонам сказаў Есіп. — На нейкай канфэрэнцыі ці ўрачыстасьці з нагоды дзядзькі ён з гонарам і радасьцю цытаваў тэкст Дубаўца. Пасьля нехта адвёў яго ў бок і акуратна намякнуў на невуцтва, ну ці як гэта намякаюць акадэмікам, ня ведаю. Ясна, што акадэмік Радзім зараз жа ўскіпеў не на жарт, як той вулькан, і выбухнуў артыкулам у апазыцыйнай газэце: ды як жа так, ды дзе ж сорам, ды дзядзька быў самы-прысамы рэаліст-прырэаліст! Хоць, дарэчы, у апошнім сьцьверджаньні снарад другі раз папаў у тую самую варонку. Максім Гарэцкі быў унікальным містыфікатарам. Згадаць тую ж кніжку «Адвечным шляхам», якую ён напісаў прычэпам пасьля «Дзьвюх душ» і якая загадкавым чынам прыпісваецца сёньня Ігнату Канчэўскаму, дый шмат чаго яшчэ.

— Але...

— Але далей самае цікавае, — уваходзіў Есіп у стос. — Успомні, зь якім захапленьнем цытаваў акадэмік Радзім тыя лісты пісьменьнікаў, імёны якіх ва ўсіх на слыху. Ягонага сярмяжнага дзядзьку, якога дагэтуль ён сам, акадэмік, у глыбіні душы

залічаў да выдатных, але ўсё ж беларускіх пісьменьнікаў, то бок, сваіх, працягні руку — памацаеш, ясна, што да сусьветных вышыняў яны не дацягваюць, бо проста ня могуць дацягваць, як і ўсе мы тут, акадэмікі, як і ўся наша Беларусь зь яе мовай і культурай... Дык вось, гэткага ягонага дзядзьку абмяркоўваюць пісьменьнікі першае велічыні! Проста шок! Пра нашага Гарэцкага кажуць Рэмаркі з Джойсамі, ды так пераканаўча кажуць і з такой павагай... Ушчыкніце мяне, ці я сплю?.. У момант цытаваньня акадэмік Радзім быў самым шчасьлівым чалавекам на сьвеце, нібы споўніліся тры ягоныя самыя запаветныя жаданьні.

— Тры жаданьні?.. Цікава, — пачынаў астываць Імбрык, ягоная цікавасьць да тэмы згасала. — Але ж Дубавец пашырае невуцтва, а вы лічыце яго ледзьве не асьветнікам.

— Невуцтва ў іншым, — сказаў Есіп. — Калі б акадэмік Радзім у той самы шчасьлівы момант цытаваў Дубаўца як Дубаўца, як ягонае эсэ ці як верш, была б проста музыка і ня трэба было б пасьля махаць кулакамі ў апазыцыйнай газэце. А ён яго прачытаў, зразумеў і цытаваў як нейкую дысэртацыю. І рабіў гэта таму, што ўнутрана не настроены на музыку — як нешта ня менш сур'ёзнае і важкае, чым усе гэтыя скрыпучыя запыленыя дысэртацыі, якім ён прывык безумоўна верыць. Бо калі ўдумацца, цытаты славутых пісьменьнікаў — гэта вершы, а вершы апэлююць да эмоцыяў, а не да фактаў. Так можна ўварвацца на Сэзоны Вівальдзі, паслухаць «Лета» і абурыцца: дзе тут лета? Якое вам лета? Няхай аўтар адкажа... Нас, дарэчы, дырэктар запрасіў

сёньня ў Рудальфінум, акурат на Сэзоны. Гэта начныя канцэрты.

Імбрык канчаткова заблытаўся. Праўду кажучы, яму бліжэй была пазыцыя акадэміка, чым Есіпа і Дубаўца. Адно крыху бянтэжыла, а гэта бянтэжыла яго часьцяком, ён адчуваў небясьпеку выглядаць лохам. Не такім ужо дасьведчаным ён быў у вершах і ў музыцы, надта яно ўсё падавалася яму няўчэпным, эфэмэрным і па выніку бескарысным. Зямное было бліжэй.

«Зь іншага боку, як тады быць зь вялікімі, — думаў Імбрык. — Есіп жа слушна кажа пра «сярмяжнага дзядзьку», які пры такіх адносінах да ўсяго свайго ніколі ня будзе прызнаны вялікім. Пры ўсім сваім велічэзным на тое патэнцыяле і праве. І «сярмяжны дзядзька», і хто заўгодна іншы зь беларусаў для саміх беларусаў ніколі ня будзе вялікім. Бо яго можна памацаць рукой. Нізкая самаацэнка вінаватая — чалавечая, нацыянальная, культурная. І што з гэтым рабіць? Можа быць, шлях містыфікацыі, які абраў Дубавец, якраз нармальны, тое, што патрэбнае сёньня, хоць у ранейшых пакаленьняў і не прызнаецца за нармальнасьць. Як той жа мой кар’ерызм, які яны асуджаюць, а я бачу ў ім усяго толькі незаменны і карысны інструмэнт».

— А наша ўяўленьне пра саміх сябе і пра іншых? — працягваў Есіп. Чамусьці надта яму залежала на тым, каб адстаяць пазыцыю Дубаўца. — Таксама містыфікацыя! Колькі людзей, столькі меркаваньняў і ніводнае не адназначна слушнае. Урэшце і наша рэальнасьць таксама. Адкуль гэтыя сьцьверджаньні, што ўсё, што адбываецца, адбываецца ў маёй

галаве? Адсюль. Не містыфікацыя — вось гэты жалезны стол на тэрасе, — Есіп некалькі разоў ударыў даланёй па стальніцы. — Бо ўсе гатовыя пагадзіцца, што гэта жалезны стол на тэрасе. Усё. Але гэта ўжо і не літаратура.

«Лёгіка, вядома, жалезная, не паспрачаесься, — разважаў Імбрык, у глыбіні душы адчуваючы, што і жаданьне стаць вялікім нясе ў сабе нешта містычнае, як і сама веліч — вякамі наслоеная сума легендаў і паданьняў».

04. Перад выхадам у горад

— Я не люблю пляжы, бо на іх трэба ляжаць, — казаў Есіп. — Але некаторыя вылежваюць там сваё жыцьцё. І яны больш пасьпяховыя за нас з табой, Імбрык. Яны ляжаць, а справа ідзе. Ці ты любіш валяцца на гэтым пяску?

— Ня ведаю. Здаецца, не люблю, бо не валяюся.

Тэраса й сапраўды нагадвала пляж. У добрае надвор'е тут заўсёды было поўна народу, руху, гучныя размовы, крыкі, сьмех. Пры жаданьні можна было нават уявіць сабе, што ўсе гэтыя людзі гуляюць у валейбол. Ну проста Хургада нейкая. І навокал — арабы, пэрсы, прадстаўнікі паняволеных народаў Расеі. Саміх расейцаў хапала таксама. Адно што расейцы на Радыё Салярыс зусім не такія, як у Хургадзе, можна нават сказаць, адваротныя. Яны тут прыцішаныя, падкрэсьлена незаўважныя і папераджальныя.

Рознакаляровая шматаблічнасьць людзей на тэрасе ўзмацняе пляжныя адчуваньні, што праўда, людзі тут не купаюцца, а за столікамі ядуць, кураць, гамоняць, проста швэндаюцца і моўчкі назіраюць адны за аднымі. Дакладней, прасьлізгваюць позіркам адны па адных, бо занадта актыўнае і прыцэльнае назіраньне можа быць расцэненае як намёк. Справа тонкая, бо не заўсёды можаш вызначыць, дзе тая мяжа. Праўда, на твой прыязны наўпроставы погляд табе рэдка адкажуць спалоханымі вачыма. Тут ня толькі расейцы, тут усе папераджальныя і прыязныя. Салярыс — амэрыканскае радыё.

Адчуваньне пляжу не зьнікае ад таго, што тэраса выходзіць не на мора, а на могілкі. Бясконцае варушэньне густых старых кронаў заварожвае, як бег вады, як агонь, як плынь аблокаў у небе.

Есіпу за пяцьдзесят і ён, стаўшы некалькі гадоў таму самотным, сярод тых, хто падглядае за іншымі, найбольш актыўны. Ён «у пошуку». Імбрыку за дваццаць і ён разумее, што мусіць паводзіцца так, як Есіп, для хутчэйшае адаптацыі, але ўсьведамляе і тое, што ў будучыні гэта не ягоны ўзровень. Каб дасягнуць мэты і стаць вялікім, яму трэба рухацца далей, а гэта значыць, што яшчэ ня раз трэба будзе «зьлізваць» паводзіны зь іншых людзей на больш высокіх прыступках ягонае пазытыўнае кар'еры. Што да Есіпа, дык Імбрыку ўжо ня хочацца яго «зьлізваць», ён адчувае, што ўжо перарос яго і ўсё часьцей прыглядаецца не да Есіпа, а да дырэктара іхнае службы.

— Чалавеку заўжды цікавей выглядаць сабе падобных сярод сабе падобных, — разважае

Есіп. — Калі не выглядае або завешвае фэйсбук коцікамі, лічы, што паставіў на сабе крыж. А трэба неяк красавацца самому і атрымліваць задавальненьне ад красаваньня іншых, бо такімі стварыла нас прырода.

Імбрык ужо ведае, што ён жартуе. Дакладней, іранізуе. Пры чым гэта іронія зь яго, з Імбрыка.

У адрозьненьне ад сямейных калег-аднагодкаў, якія любяць разважаць і ахвотна абмяркоўваюць свае пэнсіі і будучую старасьць, Есіп бунтуецца супраць уласных гадоў, і, маючы ўнукаў, раздражняецца, калі яго называюць дзедам. Вядома, ён імкнецца хаваць сваё раздражненьне, але ўдаецца яму гэта дрэнна, калі ён кажа, напрыклад, што «дзед той, які з барадой сядзіць на пяньку і прамаўляе глупствы, а ў мяне ні барады, ні пянька, ні глупстваў».

— Акурат нядаўна мы езьдзілі на поўдзень Чэхіі глядзець стары замак, — кажа Есіп. — Тут зрэдку бываюць такія калектыўныя выезды. А гэтым разам да нас далучыліся Гена Мацур і Слава Ракіцкі зь Менску. Усе запяцьдзясятнікі, пярэстаркі, як ты кажаш. І зайшла гаворка пра ўзрост, пра тое, што сёньня ў жыцьці чалавека зьявіўся новы пэрыяд, якому пакуль няма назвы. Зьява ёсьць, гэта ўсе прызнаюць, а найменьня няма. Маленства, юнацтва, маладосьць, сталасьць, старасьць. Гэты стэрэатыпны шэраг складаўся вякамі, таму шмат хто пачуваецца разгубленым — чаму ўсё гэтак зьмянілася менавіта на нашым пакаленьні. «Мама, што рабіць!? Мне пяцьдзясят... А я такі самы твой хлопчык, які быў заўсёды, здаецца, толькі ўчора школу скончыў,

універ… І ў нашым аддзеле ўсе такія ж — хуліганы і каб паржаць. А тут бац! Пяцьдзесят. Ма-ма!», — працытаваў Есіп нешта, мабыць, фэйсбучнае і працягваў. — Раней, яшчэ за нашымі бацькамі, старасьць пачыналася дзесьці пасьля 45-ці. А сёньня яна рэальна пачынаецца хіба што пасьля 70-ці. Ну вазьмі тых Ракіцкага з Мацурам, я іх ведаю трыццаць гадоў і нішто ў іх не зьмянілася, такія самыя «хуліганы і каб паржаць». Дык вось. Невядома адкуль узьніклі гэтыя дадатковыя 25 гадоў, якім традыцыйнай назвы няма. Ужо нібыта і ня сталасьць, бо колькі ж можна, але, паводле ўсіх прыкметаў, яшчэ і ня старасьць. Здаецца, Барыс Акунін назваў гэты час «дэсэртам жыцьця». Але гэта паэзія. Ёсьць і яшчэ нейкія прыдумкі назвы як бы больш празаічныя. «Шматгадовікі», напрыклад. Ці «безузроставікі». Але наўрад ці яны прыжывуцца паміж сталасьцю і старасьцю. Ня той альгарытм. Вось як цябе агукаюць на вуліцы ў Менску?

— Малады чалавек. Мужчына, — сказаў Імбрык.

— Мяне таксама. І, па вялікім рахунку, уся розьніца паміж намі ў тым, што табе больш падабаецца «мужчына», а мне лесьціць «малады чалавек», быццам нічога і не зьмянілася, — сказаў Есіп. — Хоць гэта можа быць і вельмі вялікая розьніца, — ён зрабіў паўзу. — Я ў пошуку. Што зробіш, гэта жыцьцё. А які табе дзед — у пошуку?.. Дзед, калі ўжо ўсё знайшоў і спыніўся. Устаў на прыкол. Прысеў на пянёк.

Сонца стаяла ў зэніце, абеднікі зьмянялі абеднікаў — кожны паводле свайго гарманаграму, АМ памянялася на РМ. Імбрык ужо зразумеў, што «інструктаж» Есіпа ня мае нічога агульнага з урокамі

пажарнай бясьпекі ці перадачаю навыкаў журналісцкага майстэрства. Час, які яны бавілі на тэрасе, быў насамрэч напоўнены ня самым прыемным станам, чаканьнем. Чаго? — Імбрыку было няўцямна, дый ня так і важна. Ён разумеў, што мусіць прамінуць гэты дзень, і адразу ўсё стане па-іншаму. А «пакуль» непазьбежна скончыцца. Магчыма, яны чакалі нейкага сыгналу, які мусіць падаць ім дырэктар? Напрыклад, калі недзе ў аддзелах дааформяцца паперы пра залічэньне Імбрыка на працу ці нейкае начальства прыме нейкае рашэньне? А можа, крыху пабойваўся Імбрык, сыгнал мусіць сыходзіць ад яго самога, калі ён да нечага сасьпее, нешта скажа і ўсе зразумеюць, што ён да чагосьці ўжо гатовы? І гэта прагучыць як пароль, зь якім яго пусьцяць на касьмічную станцыю і прызнаюць за свайго астранаўты? У гэтым варыянце была поўная невядомасьць і таму ён крыху палохаў. Так бывае, калі зьвяртаесься па падказку да ўласнай інтуіцыі, а яна маўчыць. Адно было зразумела, што сыгналу ня мусіла быць ад Есіпа, які ўсяго толькі запаўняў час чаканьня сваімі неабавязковымі размовамі.

— А Кафка вялікі? — спытаўся Імбрык.

— Напісаў няшмат, па жыцьці дзівачыў, кніжкі ня тоўстыя і сам як жэрдка… — усьміхнуўся Есіп. — Ну каму ён вялікі? Немцам? Аўстрыякам? Чэхам? Габрэям? І ў чым, скажы мне, ягоная веліч? Ён важкі аргумэнт для турыстычнага бізнэсу, напэўна ж прыносіць вялікія грошы. Паўсюль, дзе ты ні пойдзеш у Празе, абавязкова сустрэнеш ягоны твар у самых розных стылізацыях. Помнікі, музэі, нават скульптура Кафкі, які сікае ў розныя бакі, ёсьць.

Кафка лепш надаецца да Глёбусавай кваліфікацыі беларускіх паэтаў: Купала вялікі, а Багдановіч любімы. Лічы, што Кафка — гэта праскі Багдановіч, любімы.

«Ну вось, колькі часу патрачана, каб разабрацца зь вялікімі, адшукаць іх у сябе і ў сабе, а тут на табе, — расчаравана ўздыхнуў Імбрык. — Для таго, каб беларусы паўсталі як мадэрная нацыя, у іх павінны быць свае вялікія. А тут яшчэ нейкія любімыя аднекуль узяліся».

— Заўваж, — нібы суцяшаў яго Есіп, — калі б тады ў дзяцінстве ты на пытаньне дарослых казаў «хачу быць любімым», усё было б па-іншаму. Праўда, ты б не зрабіў кар'еры. Любімыя кар'еры ня робяць, толькі вялікія, і тое калі пашанцуе. Асабіста мне больш даспадобы любімыя. Яны не абавязкова толькі паэты. Яны яшчэ і гарадзкія вар'яты, і проста ўсім вядомыя людзі, якія пасьля становяцца сымбалямі і знакамі, між якіх хочацца жыць. Любімы Кафка, які пісаў даволі змрочную прозу, зрабіў, тым ня менш, так, што для многіх сваёй і любімай стала Прага — яе палюбілі празь яго. Мне гэта больш даспадобы, таму што любімымі не бываюць забойцы, дыктатары і д'яблы. Калі б я быў сацыёлягам, я б праводзіў рэйтынгі любімых, а не вялікіх, пэрсанажаў гісторыі і культуры. Каго б тады расейцы паставілі на першае месца? Пушкіна, хутчэй за ўсё. Але ня Сталіна.

— Я б паставіў Грабеншчыкова, — сказаў Імбрык.

— Але ж ты не расеец, — Есіп ізноў дастаў свой нататнік. Інструктаж дык інструктаж. — Любоў да Кафкі прыносіць немалыя рэальныя грошы, але

трэба разумець, што яна эфэмэрная, як і ўсякая любоў, і трымаецца на мітах, якія часта ня маюць нічога агульнага з праўдай фактаў. У Дубаўца ёсьць эсэ, у якім ён тлумачыць самыя папулярныя аблуды наконт Кафкі. Слухай, яно кароткае.

— Ізноў містыфікацыя? — спытаўся Імбрык, але схамянуўся, успомніў, што ўсё ўвогуле містыфікацыя, апрача гэтага жалезнага стала на тэрасе. Есіп тым часам чытаў:

— «Знакаміты пісьменьнік Франц Кафка (1883–1924) быў габрэйскага паходжаньня (і нават цікавіўся перасяленьнем у Палестыну), пісаў свае творы па-нямецку, аднак нарадзіўся, усё жыцьцё пражыў і пахаваны ў чэскай Празе. (Забаўна вызначаць, чый ён пісьменьнік. Калі меркаваць паводле ягонай уключанасьці ў бізнэс, дык найбольш і ў першую чаргу ён належыць чэхам. Калі сыходзіць з мовы, гэта атрымліваецца нямецкая літаратура. Што мяркуюць на гэты конт габрэі, я, на жаль, ня ведаю). Кафка памёр ад сухотаў і ў запавеце прасіў сябра Макса Брода спаліць ягоныя рукапісы». Адчуваеш, першы матыў жаласьці да Кафкі, матыў, зь якога вырастае любоў?

Дык вось. «Міт першы. Калі б Макс Брод выканаў запавет, пісьменьніка Кафкі папросту не існавала б. Але гэта няпраўда. Кафка і пры жыцьці друкаваў свае творы ў прэсе і асобнымі кнігамі, меў прыхільнікаў і быў вядомы ў праскіх літаратурных колах. Брод мусіў спаліць толькі адзін недапісаны раман «Замак». Але ён яго апублікаваў».

— Дарэчы, — падняў Есіп вочы ад нататніка, — варта было б папрасіць камэнтар да гэтай

сытуацыі ў акадэміка Радзіма, ці слушна Брод зрабіў ці не. На маю думку, «Замак» адзін з найлепшых твораў Кафкі, клясыка сусьветнае літаратуры, яго вывучаюць на ўсіх філялёгіях. Але як расцаніць учынак Брода? Як хлусьню ў імя дабра ці нешта такое? І што б мы мелі, калі б Брод не парушыў запавету? Нічога. Як ня маем і тых лістоў Акутагавы і Камю, дзе яны пішуць пра Гарэцкага. Думаю тэма вартая яшчэ аднаго адлупу ў апазыцыйнай газэце, — горка пасьміхнуўся Есіп. — Але слухай далей:

«Міт нумар два. Дзеля хваробы і раньняе сьмерці Кафку прынята любіць і шкадаваць, таму выснова: Кафка быў бедны. А што насамрэч? Паходзіў зь сям'і багатага камэрсанта, вучыўся ў прэстыжных школах, жыў усё жыцьцё ў самым цэнтры старой Прагі. Дазваляў сабе здымаць кватэру на Златай вулічцы — як рабочы кабінэт пісьменьніка (дзеля цішыні і спакою, не выносіў, калі недзе скрыпяць дзьверы). Можна сабе ўявіць, колькі гэта каштавала ў такім месцы. Езьдзіў па Эўропе, у тым ліку ў санаторыі і на спатканьні са сваімі каханкамі. Урэшце, працаваў на добрааплатнай працы.

Міт нумар тры. Кафка ня ведаў шчасьця каханьня. Ну каб існавала такая шкала вымярэньня гэтага самага каханьня, думаю, мала хто б яму дараўнаў. Прынамсі заняты ягоны розум быў гэтай справай на ўсе сто. Так, уласнай сям'і і дзяцей ён сапраўды ня меў. Але чаму? Выключна з-за свайго характару. Іншы раз заручаўся, пасьля перадумваў, ізноў перадумваў і гэтак далей. Словам, на працягу жыцьця меў некалькіх заручоных.

Чацьверты міт. Кафка — хворы. Паводле асацыяцыі з Багдановічам, калі сухотнік, дык табе капцы. Ледзьве не ад нараджэньня. Але як было насамрэч? Да апошніх двух гадоў свайго жыцьця хворым Кафка не пачуваўся дакладна. Улетку быў заўсёднікам гарадзкіх пляжаў, а круглы год ягоную высокую постаць можна было сустрэць на шпацырах дзе заўгодна па ўсё Празе. Шпацыры па горадзе ня мусілі быць карацейшымі за дзьве гадзіны.

І апошні міт, нумар пяць, зусім жаласьлівы. Калі б не літаратура і напісаныя ім творы, сьвет ніколі б не даведаўся пра Кафку. Аказваецца, нават гэта няпраўда. Працуючы ў страхавой кампаніі, Кафка бясконца вёў справы пра траўматызм работнікаў. Прага тады моцна разбудоўвалася і выпадковыя цагліны часьцяком падалі работнікам на галаву. І таленавітаму страхоўшчыку прайшла ў галаву ідэя жорсткай каскі для работнікаў (такія й цяпер носяць на будоўлях). Ідэю ўкаранілі ў жыцьцё, сьмяротнасьць адразу зьнізілася, і ў 1912 годзе Кафка як вынаходнік быў уганараваны залатым мэдалём».

— Цікава, як Дубавец можа адначасова выступаць то стваральнікам мітаў, то іх разбуральнікам? Калі, вядома, усё цяпер прачытанае праўда, — заўважыў Імбрык.

— Вось менавіта, праўда, — зірнуў на яго скосу Есіп, — ёсьць праўда, аб’ектыўны факт, гэты самы жалезны стол, мэталічны, каб ужо зусім аб’ектыўна, і ёсьць праўдападабенства — галоўны апорны матэрыял усяго мастацтва, які прымушае

захоплена перагортваць старонкі рамана і плакаць над імі. Крычаць «Брава!» на прэм’еры спэктакля. Нэрвова жаваць папкорн у кіназалі...

Зь дзьвярэй у дзьверы тэрасы міма іх сьпешным крокам прайшоў дырэктар: «Пара ў горад, джэнтэльмэны!» Яны згодна кіўнулі. І Есіп працягваў з ранейшым запалам:

— А ці стане нехта жаваць папкорн і плакаць над дысэртацыяй па мінэралёгіі ці ад сузіраньня гэтага мэталічнага стала? Ясна ж, не. Бо ў аснове мастацтва ляжыць праўда, прадстаўленая аўтарам такім чынам, каб апэляваць у першую чаргу да эмоцыяў, а не да лёгікі. Такую праўду і называюць праўдападабенствам — і ацэньваюць твор па тым, наколькі гэтае падабенства ўдалае. А цяпер скажы мне, чым такая праўда адрозьніваецца ад містыфікацыі?

Усё раптам ператварылася ў сапраўдны інструктаж ды яшчэ з пытаньнямі напрыканцы, да якіх Імбрык гатовы ня быў. Па шчырасьці, ён асабліва глыбока і не ўнікаў у сэнс таго, пра што казаў Есіп. У такіх выпадках найлепшы спосаб зрабіць выгляд, што пытаньне было рытарычнае і адказаць на яго сваім:

— І якія высновы робіць Дубавец са свайго выкрыцьця мітаў?

Есіп зірнуў на Імбрыка, пасьля ў нататнік і прачытаў:

«Але, ясная рэч, што перадусім Кафку памятаюць як пісьменьніка, як аднаго з самых праўдзівых празаікаў у сусьветнай літаратуры. Памятаюць і нясуць на яго магілу ў Празе каменьчыкі».

— Адзін з самых праўдзівых... Дзіўнавата гучыць, — сказаў Імбрык. — Здаецца, ні пра якога пісьменьніка я такога ня чуў.

— Угу. Асабліва калі ўлічыць, што пісаў ён не дысэртацыі па мінэралёгіі. Сакрэт у тым, што падабенства праўды часта бывае для нас больш важным і нашмат больш магутна ўплывае на нас, чым тыя дурацкія дысэртацыі ці той мэталічны стол, — сказаў Есіп, калі яны выходзілі з прапускнога пункту Радыё на вуліцу, дзе зь лязгатам паварочвалі ў розныя бакі трамваі.

05. На вуліцы

Палюбіць Прагу праз Кафку можна, але з той самай прычыны яе можна і разьлюбіць. Калі ты прыехаў сюды напоўнены духам «Працэсу» ці «Замка», а зьяжджаеш спустошаны назольным чаргаваньнем плоскай матэрыі брэндавага імя і такога самага тавару. Міжволі захочацца зноў схавацца ў кнігу. А калі не захочацца — яшчэ горш.

— Напэўна, беларусы палюбляюць Прагу ўсё ж не праз Кафку, — сказаў Есіп і паказаў Імбрыку на шэры будынак за высокай каменнай агароджай, які яны праміналі. — Гэта элітная габрэйская багадзельня. Мне распавядалі, што тут багатыя суродзічы Кафкі з усяго сьвету чакаюць перасяленьня за агароджу Альшанскіх кладаў. Іхныя ціхія і дзіўныя працэсіі час ад часу назірае з вокнаў усё наша Радыё. Ня ведаю, ці гэта ўплывае на журналістыку.

А гэта «Дон Джавані», — паказаў ён на высокі ружовы хвалісты будынак без кутоў і безь ніводнай роўнай сьцяны. — Табе падабаецца Дон Жуан? Юра Дракахруст ходзіць сюды парыцца на 12-м паверсе. Нешта містычнае, як па мне, ёсьць у гэтай парылцы пад самым небам. Мяне запрашаў.

— А вы не пайшлі? — безудзельна спытаў Імбрык, разглядаючы пяцізоркавы гатэль.

— Не пайшоў. Не сабраўся. Нешта спыніла, — намацваў адказ Есіп. — Можа, страх вышыні. А можа прыгадаў раптам «Пры зачыненых дзьвярах» Сартра, помніш?

— У ліцэі вучылі, ня помню.

— У п’есе гісторыя такая. У адным пакоі сядзяць людзі, памерлыя людзі, усё адбываецца на тым сьвеце. Сядзяць, ім камфортна, папіваюць розныя напоі, балбочуць на розныя тэмы, яны спакойныя, расслабленыя, добра ім разам.

— Як вам? — спытаўся Імбрык.

— Магчыма. Але пакуль яны абціраюць знаёмых і свае дачыненьні, успамінаюць, хто каго пакрыўдзіў, дакопваюцца да нейкіх прычын, высьвятляюць, хто ва ўсім вінаваты, яны пачынаюць разумець: як жа яны ўсе тут адны адных ненавідзяць! І нянавісьць гэтая назапашвалася доўгія гады, яшчэ там, пры жыцьці. Ім робіцца страшна і ад гэтага пачуцьці абвастраюцца. А пры тым пакой, у якім яны сядзяць-размаўляюць, зачынены на ключ. Выйсьці немагчыма. Аднаму адмоўлена ў візе, другі перакананы, што яго пры перасячэньні мяжы заб’юць, трэцяму проста падабаецца тут і не падабаецца там, адкуль яны прыйшлі, чацьвёртаму ляніва пра ўсё

гэта думаць. Але ж тут яны ненавідзяць адно аднаго, спадзеючыся, праўда, як разумныя людзі, што здолеюць памяняюць сытуацыю, што нянавісьць удасца перамяніць на любоў. Часам ім і здаецца, што яны любяць адны адных, прынамсі, яны шчыра хочуць верыць у гэта... Але ў п'есе — той сьвет, дзе нічога ўжо перамяніць немагчыма. І тут да іх даходзіць, што яны — памерлыя і патрапілі ў пекла!.. Каб вось так сядзець у зачыненым пакоі і ненавідзець адны адных. Уяўляеш? І наперадзе вечнасьць.

«Нічога сабе паралелі ў яго са сваімі калегамі. Пекла! Зрэшты, калі ніякага асабістага руху не адбываецца, дык і сапраўды можна, відаць, дадумацца да такога параўнаньня. Ён яўна пераседзеў на станцыі свой час», — падумаў Імбрык, а ўголас сказаў:

— Нечакана! Яны стварылі сабе пекла самі?

— Менавіта. Сартр ім стварыў. Ён лічыць, што большага пекла, чым людзі ўчыняюць сабе самі, ніхто іншы ім ня зробіць, — сказаў Есіп, робячы крок на зялёны сыгнал сьвятлафора. — Табе ў слове «Сартр» не гучыць слова «чорт»?

Імбрык, які ішоў сьледам, ці то не дачуў пытаньня, ці то ня меў схільнасьці шукаць алітэрацыі.

— А пры чым тут саўна Дракахруста на 12-м паверсе гатэля «Дон Джавані»? — спытаўся ён.

— Калі сон — гэта рэпэтыцыя сьмерці, чаму б саўне ня быць рэпэтыцыяй пекла?..

— Але ж вы не пайшлі ў саўну. Што тут робіце вы?

Яны прабіраліся праз скрогат трамваяў, сіпатыя выхлапы карчаватых гарадзкіх аўтобусаў, праз

чалавечы натоўп і рушылі далей. Усё ніяк не сканчалася каменная агароджа Альшанскіх могілак, пачаліся шапікі з садавінай-гароднінай, да ўсяго дадавалася атмасфэра кірмаша. Есіп спыніўся і, закурваючы, сказаў:

— Ужо амаль нічога. Аднойчы я схадзіў праверыць дзьверы. Аказалася, яны адчыненыя. Геніяльны Сартр прадугледзеў і гэта. Дзьверы адчыненыя, але тыя людзі, героі п’есы, яны павязаныя сваім пеклам і ніколі ня выйдуць з пакоя, настолькі моцна яны зьлепленыя міжсобку сваёй нянавісьцю.

— А вы можаце зьліняць?

— Са страшнай сілай. Толькі пакажу табе Прагу, — сказаў Есіп і яны рушылі далей па Вінаградзкай.

— А праз што беларусы палюбляюць Прагу? — спытаўся Імбрык. — Вось вы, напрыклад. Вы яе любіце?

— Кажуць, прыгожы горад, — сказаў Есіп, — шмат старых будынкаў засталося... Мала хто пры гэтым думае, куды ж падзяваліся прыгожыя старыя будынкі ў Менску. Там крыху іншая канфігурацыя, але спрошчана кажучы, тая ж Прага. Была. Да вайны. А пасьля вайны тыя будынкі не рамантавалі, а папросту зьнесьлі. І вось была ў мяне такая тэорыя. На сялянскі розум, нішто старое каштоўнасьці мець ня можа, бо трухлее, гніе, шашаль точыць. Ну што за прыгажосьць у старой паўразваленай хаце? Трэба яе зьнесьці і паставіць новую, сьветлую, хіба не? Хто з гэтым не пагодзіцца. А пасьля вайны хто засяліў Менск? Учорашнія сяляне. Яны ўсё старое зьнесьлі і забудавалі новым. А ўжо іхныя

гарадзкія дзеці і ўнукі едуць у Прагу і захапляюцца старымі прыгожымі будынкамі. — Есіп так глыбока задумаўся, што аж спыніўся. Пасьля махнуў рукой і рушыў далей. — Але гэта занадта спрошчаны адказ на тваё пытаньне. Калі ўсё зваліць на сялянскі мэнталітэт. Сяляне маглі не цаніць старое, але прыгожае то яны цаніць мусілі, праўда? Куплялі маляваныя дываны ў Драздовіча і Кіш акурат пасьля вайны, вешалі на сьцяну. Песьні сьпявалі прыгожыя. Вянкі сплялі. Пралі, ткалі, вышывалі. Убіраліся пры нагодзе па-сьвяточнаму. Ліштвы рабілі разьбяныя... Таму адказ мусіць быць іншы. Улада ў Беларусі 200 гадоў не была сваёй. Пры тым гэта былі недастаткова адукаваныя і выхаваныя, дзікаватыя людзі. З барбарскай мэнтальнасьцю. І старыя прыгожыя будынкі Менску былі для іх ня толькі чужыя, яны абуджалі ў іх падлеткавую ярасную радасьць руйнаваньня. А да ўсяго яны строга выконвалі ўказаньні сваёй партыі. «Весь мір насілья мы разрушім до основанья, а затем...» — сьпявалася ў іхным гімне, і галоўнае тут было «мір» і «разрушім», а не «насілья», бо яны самі «насільем» і былі.

— У вас цэлы ўнутраны дыспут адбыўся, — сказаў Імбрык, калі яны падышлі да разложыстага гмаху «Флёры». — Але пра сябе асабіста вы нічога і не сказалі.

— Давай пачнем з піва, — зьмяніў тон Есіп. — У Празе ня прагнуць піва — гэта як абразіць саму Прагу. Некаторыя адмыслова прыяжджаюць сюды зь Менску, каб зрабіць піўны трып, а не глядзець на прыгожыя будынкі. Найлепшае піва ў Люцэрне.

Прынамсі так кажа Слава Ракіцкі. Але мы туды дойдзем ня хутка, не дацерпім. Таму пачнем проста зь любой першай установы, дзе ёсьць «Пльзень». Вось, глядзі — «Restaurace na křižovatce».

Яны перайшлі вуліцу за гмахам «Флоры» і паселі пад парасонамі першай кавярні, што мясьцілася на рагу. Паважнага веку чэх-афіцыянт радасна вітаў іх на ўваходзе: «Were are you from?» — «Мы зь Беларусі». — «А, знаю. Мінск, красівые девушкі!»

— Не зьдзіўляйся, у старэйшых чэхаў гэта першая асацыяцыя, — разьмясьціўся на лаўцы Есіп і пачаў: — Зь Менскам... у мяне ў дзяцінстве былі вельмі блізкія дачыненьні. Я ведаў усе ягоныя пахі кожнай парою, усе адценьні, водбліскі, таямніцы. Ведаў, што робіцца ў дварах, у пад'ездах, на паддашках і ў бомбасховішчах. Мы жылі на Круглай. І я быў з тых хлопчыкаў, якія рэдка сядзяць дома, бо ўвесь час недзе «лазяць». Найперш, «дзе ня трэба», вядома ж. Асабліва мне падабалася ўдыхаць Менск праз фортку — смог і сьвежасьць утваралі дзіўную сумесь, ад якой цяжка было адарвацца, нібы таксыкаману. І я чуў унутраную музыку Менску, якая зразумелым чынам была і мая музыка, бо гучала і ўва мне. Як гэта назваць? Вобраз, эфір, атмасфэра... Атмасфэрнасьць. Бязглуздае слова. Ок, няхай будзе вобраз, недакладна, але ладна. Вобраз дзяцінства. Пасьля аказалася, што ён унівэрсальны. Што ты можаш сустрэць і адчуць яго, зьліцца зь ім у самых нечаканых гарадах. Гэта як з чалавечай годнасьцю — яна для ўсіх аднолькавая, але гадуецца толькі на пэўнай нацыянальнай глебе. Нядаўна я бачыў фільм, называецца «Мандарыны». Там

стары эстонец гаворыць маладому чачэнцу: Гэта я табе кажу, слова эстонца! — Гэта ты кажаш мне, чачэнцу? Гэта ж мы вядомыя тым, што памрэм, але слова не парушым. — Ды якая розьніца, эстонец, чачэнец… Такі там быў дыялёг. То бок, калі казаць пра цьвёрдасьць слова, яна для ўсіх аднолькавая, і для эстонца і для чачэнца, але ўзьнікае яна не зь ніадкуль, а менавіта зь іхнай эстонскасьці і чачэнскасьці… Добрае піва, замовім яшчэ па адным?

Імбрык кіўнуў, ягоны позірк блукаў па навакольлі і цяжка было зразумець, ці ён перараварвае пачутае, ці разважае пра нешта сваё. Есіп зрабіў замову і працягваў:

— Тое самае з вобразам дзяцінства. Ён нараджаецца ў тваім горадзе і ў тваёй душы, суіснуе аднaчасова і там, і там. Камусьці такая суладнасьць даецца на ўсё жыцьцё, а хтосьці, такі, як я, пачынаю заўважаць, што ў горадзе Менску майго вобразу дзяцінства ўжо даўно няма. Нават цяжка зь нейкіх урыўкаў водсьветаў, пахаў, адценьняў, музыкі скласьці хоць бы фрагмэнт. Рэстаўраваць немагчыма, бо ў Менску яго папросту ня стала. Ні на Круглай, ні ў дварах, ні ў пад'ездах, ні на ўзьбярэжжы ракі. Я шмат дзе шукаў, але не знайшоў. Ён застаўся толькі ў маёй душы, разумееш? Чаму менчукі так любяць хаця б на дзень зьезьдзіць у Вільню? Без усялякай мэты. Таму што ён там ёсьць, і вобраз дзяцінства, які жыве ў душы, сустракаецца з вобразам, які жыве ў горадзе. Ад гэтага проста экстаз можна атрымаць. Аднойчы я нават у Лёндане набрыў на менскі праспэкт майго дзяцінства. Ды што ў Лёндане. Нават у Вашынгтоне выйшаў на такі

самы праспэкт з тралейбусамі. А ў Менску гэтага ўсяго ўжо няма. Ёсьць, натуральна, і дамы, і праспэкт, і тралейбусы, але духу майго дзяцінства няма. Што праўда, і Круглая ўжо ня круглая, і ў дварах пабудавалі гмахі... Цяпер ты разумееш, што мяне жывіць у Празе. Аднак аднаго вобразу дзяцінства, як бы ён ні спрыяў твайму існаваньню, для эміграцыі недастаткова. Я пра сябе кажу.

Яны памаўчалі, акурат прынесьлі другое піва. Імбрыку захацелася зьмяніць тэму і яго пацягнула на показкі. Есіп з задавальненьнем слухаў хіты сэзону з Бацькаўшчыны. Показкі былі пра сэнс жыцьця. Асабліва Есіп сьмяяўся зь першай.

«У цягніку ў адным купэ едуць сьвятар і бізнэсовец. Бізнэсовец адкрыў ноўтбук, засяродзіўся, пачаў працаваць з дакумэнтамі. Сьвятар паглядзеў на яго, падумаў і кажа: — А ці не прагуляцца нам, сын мой, да вагона-рэстарана, паглядзець, што ў мэню. — Не, бацюшка, я не галодны, — адказвае ўвесь заглыблены ў працу бізнэсовец. Сьвятар ідзе ў рэстаран адзін. Праз гадзіну вяртаецца расслаблены, задаволены, усьміхаецца, у руцэ бутэлька каньяку: — А ці не пакаштаваць нам, сын мой, гэтага пяцізоркавага напою? — Не, бацюшка, прабачце, я ня п'ю, — адказвае бізнэсовец, ён увесь у працы, яўна падганяе дэдлайн. Сьвятар налівае сабе шклянку і са смакам выпівае. Выцірае вусны, выходзіць у калідор. Мінае пятнаццаць хвілін, і сьвятар заходзіць назад: — Праз адно купэ ад нас, сын мой, дзьве маладыя міранкі едуць. Можа, зазірнем да іх на госьці, пагаворым пра высокае? — Не, бацюшка, я жанаты, і з дакумэнтамі працаваць трэба, — кажа

бізнэсовец і зноў заглыбляецца ў ноўтбук. Сьвятар бярэ са стала адпітую бутэльку каньяку, выходзіць. Вяртаецца ўжо пад раніцу, задаволены, як марцовы кот. Зmoraны бізнэсовец, які ўвесь гэты час працаваў з дакумэнтамі, падымае на яго вочы: — Скажыце, сьвяты айцец, як жа так? Я вось ня п'ю, не куру, трымаю маральнае аблічча. Працую як вол. Няўжо я няправільна жыву? — Правільна, сын мой, — уздыхае сьвятар. — «Но зря»».

Адсьмяяўшыся, Імбрык, каб не губляць спрыяльнае ўвагі, адразу перайшоў да наступнай показкі:

«Памірае чалавек, трапляе да Бога і кажа: — Маю, Божа, толькі адно пытаньне. Я пражыў доўгае жыцьцё ды так і не зразумеў, у чым быў ягоны сэнс? — Табе напраўду трэба гэта ведаць? — пытаецца Бог. — Вельмі трэба. — Добра, сын мой, я раскажу... Помніш, у 1973 годзе ты ехаў у цягніку Адлер-Рыга? — Э-э... ну... — І ў купэ ты пазнаёміўся са спадарожнікамі. — Напэўна... — І вы разам пайшлі ў вагон-рэстаран. — Так... — І за суседнім столікам сядзела жанчына. — Цалкам можа быць. — І яна папрасіла цябе перадаць соль. — Ну... — І ты перадаў ёй соль. — Перадаў. — Ну дык і вось!»

Імбрык зноў гучна рагатаў — так, як, ён чуў, рагочуць на тэрасе Радыё, а Есіп толькі ўсьміхнуўся і пасьля, наадварот, зрабіўся сур'ёзным. Што прымусіла Імбрыка пасур'ёзьнець таксама.

— Насамрэч, гэта мой жыцьцёвы плян, — сказаў ён, — каб «не зря» і каб усё не зьвялося да ідыёцкага «перадаць соль».

Есіп маўчаў, разглядаючы салонку ў сваіх руках, пасьля сказаў:

— Гэта не ідыёцкае... Я так думаю. Гэта вельмі глыбокая прыпавесьць. Бо ў гэтым і ёсьць сэнс, сутнасьць, соль жыцьця — перадаць энэргію. І ўсё, што мы робім сэнсоўнае, гэта калі мы перадаём соль. Тут цябе ўводзіць у зман тое, што ў сытуацыі з героем показкі ўсё выглядае зьнешне мімалётна, у нейкім даўно забытым эпізодзе, але гэта ні на што не ўплывае. Сэнс застаецца сэнсам. Згадай банальнасьць пра пасадзіць дрэва, нарадзіць дзіця, збудаваць дом... Гэта ўсё перадача энэргіі. Ты гэта робіш, і ток бяжыць па гэтым чалавечым варушэньні далей...

Болей піва ім не хацелася, Есіп заплаціў і яны пайшлі па Вінаградзкай далей, у бок Вацлаўскай плошчы.

— Ты жывеш заўсёды для таго, з кім ты жывеш, каму перадаеш энэргію і хто перадае энэргію табе, — працягваў развдажаць Есіп. — У гэтым сэнс жыцьця. Калі ты адзін, у тваім жыцьці няма сэнсу. Пакуль ты толькі пачынаеш, толькі выйшаў на дарогу і перад табой шырокі сьвет, ты не заўважаеш гэтага. А я ўжо ведаю іншую сытуацыю, калі ты пражыў нямала гадоў, і раптам той, хто жыве з табой побач, для каго ты жыў, зьнікае. Ты застаесься адзін, як электрод, які працуе, але бяз пары робіць гэта ў пустату.

— А калі змагаесься за адраджэньне... Не, ня так. Русыфікацыя — гэта ж таксама перадача энэргіі? — спытаўся Імбрык.

— Не, гэта наадварот — як забойства, як выключыць ток. У такім выпадку мы перастаем быць народам і як народ ужо не перадаём энэргію, страчваем сэнс існаваньня. Мы ўжо не даем сьвету людзей,

надзеленых чалавечай годнасьцю, як тыя эстонец і чачэнец. Ясна, што мы супраціўляемся, ня хочам стаць дрэвам, якое не прыносіць плоду, ня хочам, каб нас, як дровы, кідалі ў топку...

— А вы заўважылі, што вуліца ўвесь час ідзе ўніз? — спытаўся Імбрык.

— Ага, — усьміхнуўся Есіп, — і я па гэтай вуліцы кожны дзень шмат гадоў хаджу на працу і з працы. Сорак хвілін. Цяпер і ты так будзеш рабіць, калі захочаш. У Празе няма вуліц, якія б ішлі ня ўверх ці ўніз. Гэта ўзгорысты горад.

Есіпу не хацелася чарговы раз раздражняцца з наіўнай бесцырымоннасьці Імбрыка. Можа гэта піва так падзейнічала, а можа і хуткая зьмена жыцьцёвых абставінаў схіляла не рабіць рэзкіх крокаў. Пакуль. У такіх выпадках звычайна Есіп мяняў тэму.

— Пра топку... «Бьётся в тесной печурке Лазо» — нечакана засьпяваў ён. — Была такая хохма ў маім школьным юнацтве. Злыя дзеці з савецкіх герояў сьмяяліся, што тут скажаш. Лазо ў паравознай топцы спалілі японцы. Ты за каго, за луну ці за сонца?

— За сонца, якая яшчэ «луна»? — Імбрык адчуў, што пачаўся пінг-понг і з азартам адбіў мячык.

Есіп лупіў у адказ:

— Значыць, за праклятага японца. Лазо быў бесарабскі бальшавік. Што ён рабіў у тых японцаў, ніхто ня ведае, але вуліца яго ў Менску ёсьць.

— А калі за «луну»? — адбіў мячык заінтрыгаваны Імбрык.

— За савецкую страну. Калі ўдумацца, ідэалягічная бомба. Чаму гэта савецкай стране ня сонца

сьвеціць, а месяц? Але такі прынцып прапаганды — закладай адваротны сэнс і лепшы эфэкт будуць мець рыфмы.

Імбрык тым часам знайшоў Лазо ў сваім айфоне:

— Пішуць, што зь ім разам спалілі яшчэ двух чалавек, але што ён і адзін рэальна ня ўлез бы ў паравозную топку. Нічога не зразумела. Словам, поўная фігня.

«Патыхае ўсё гэта нейкім савецкім касмапалітызмам, — думаў Імбрык. — Чыстая энэргія. Народу патрэбная ярка афарбаваная нацыянальная асьвета, народ трэба настройваць супраць антыбеларускага рэжыму, дамагацца рэальнай беларусізацыі і незалежнасьці Беларусі. Якая можа быць чыстая энэргія. Чыстая ад чаго? Відавочна Есіп скурвіўся ў Празе. Стаў думаць пра ўсякую несінеціцу і пустату. Да таго ж састарэў. А мы, моладзь, мы жывем сучаснасьцю і робім у тых формах, якія зразумелыя моладзі, а ня гэтым пярэстаркам. На цябе, наша моладзь, надзея, — пісаў Купала! Ай.»

Раздражнёны Імбрык, тым ня менш, захоўваў вызначаную лінію паводзінаў. Ён ведаў, што яны ідуць на кватэру да Есіпа, пасьля на нейкі мост і яшчэ нейкі канцэрт. А паколькі рашэньне на ліквідацыю было прынятае, трэба было толькі чакаць зручнага моманту, каб дапамагчы Есіпу зрабіць так, каб яго больш не было ні ў беларускім адраджэньні, ні на беларускім радыё, ні ў Імбрыкавым жыцьці. Мэта падавалася Імбрыку настолькі важнай і высакароднай, што нават злуючыся на Есіпа, ён ня страчваў пазытыўнага настою.

— А якія былі тры чароўныя жаданьні акадэміка Радзіма? — атакаваў ён зь нечаканага боку.

— Ня ведаю, — сказаў Есіп. — Ды гэта ня так і важна. Калі ён чытаў цытаты славутых пісьменьнікаў і шчыра ў іх верыў, у гэты момант ён адчуваў, што збываюцца нашмат большыя жаданьні, чым ён мог сабе загадаць і пра што звычайна просяць залатую рыбку.

— Прыкольна... Можаш загадаць самае-самае, а збываецца яшчэ больш самае... — сказаў Імбрык. — А што б вы папрасілі?

— Тры чароўныя жаданьні? — Есіп задумаўся. — Быць вялікім дакладна не хачу. Хаця...

Яны праходзілі міма пляцу Ежэго з Падэбрад, і Імбрык утаропіўся ў дзіўную стэлу тутэйшага сабору зь велічэзным гадзіньнікам — такой архітэктуры яму яшчэ бачыць не даводзілася. «На сэрвант падобны», — адзначыў сабе Імбрык.

— На гадзіньнік, — запярэчыў Есіп. — Гэта і ёсьць сабор-гадзіньнік... Такім чынам, тры чароўныя жаданьні... Першае, напэўна, гэта час. Хачу жыць у добрай форме столькі, колькі захачу.

— Як гэта? А пасьля што? Ці пасьля не прадугледжваецца? Я шмат разоў і шмат ад каго чуў, што людзям пад старасьць часта надакучвае жыць. Але, кажуць, «жывым у зямлю не палезеш», — бліснуў Імбрык веданьнем прыказак. Ён ішоў перад Есіпам задам-наперад і захоплена размахваў рукамі.

— Калі надакучыць, скажу, што проста болей не хачу. Вось так стану на месцы, — Есіп спыніўся, — і прамоўлю: Стоп-машына! Болей жыць не хачу!

— А калі такія словы вырвуцца выпадкова? Бывае ж такое. У запале, напрыклад? Ці ў цытаце?

— Думаю, там разьбяруцца, — адказаў Есіп. — Гэта ж не выпадковасьць, а сур'ёзнае рашэньне.

— Але ж унівэрсальненька, — Імбрыку яўна спадабалася такая формула. Вось яно, сапраўднае чароўнае жаданьне! Сам ён, бадай, замовіў бы сабе гадоў трыста ці пяцьсот. Але што як праўда надакучыць? З адкрытым канцом, безумоўна, лепей. Усё ж яны нармальна мудруюць на касьмічнай станцыі. — А далей, напэўна, грошы? Мільён, мільярд, картачка зь неабмежаванай сумай?

— Гэта б мяне моцна абцяжарыла, — зноў паглыбіўся ў сябе Есіп. — Думай пасьля, дзе захоўваць, як легалізаваць і каб валюта пасавала. Як не згубіць тую картачку ці каб ня скралі... Давай проста — каб заўсёды былі! Тэхнічны бок — не мая справа. Гэта ж чароўнае жаданьне. Вось хачу нешта купіць і бац, у мяне ёсьць такая сума.

— Ух ты! І сто мільярдаў?

— І тысяча більярдаў, — перадражніў Есіп. — Глупства прысьвячаць сваё жыцьцё грашам, будзеш як Кашчэй над златам чахнуць. Марната. Я не люблю і не павінен думаць пра грошы. А для гэтага яны заўсёды павінны быць.

— Па-мойму, з такім наборам, як вы замовілі, трэцяга жаданьня і быць ня можа. Часу і сродкаў — неабмежавана, рабі што хочаш.

— А Бацькаўшчына? — сказаў, падцяўшы маладога патрыёта, Есіп. — Трэцяе жаданьне такое. Каб беларускі народ вярнуўся да беларускай мовы, загаварыў.

— Стаў такім, як літоўцы, напрыклад?

— Як любая нацыя ў сьвеце, у якой ёсьць свая мова, — удакладніў Есіп. — І далей, якія б зьнешнія праблемы ні ўзьніклі, яны цяжка ці лёгка вырашацца.

— Але калі ёсьць неабмежаваныя час і сродкі, беларусаў можна элемэнтарна купіць. Не? Рацыянальна падумаўшы. Тады б вы захавалі трэцяе жаданьне.

— Кшталту выкупіць з рабства? Неяк несправядліва гэта ў дачыненьні да беларусаў. Выкупляеш ты таго ж раба. Ён ад гэтага не становіцца свабодным. А калі сам усьвядоміць сваю суб'ектнасьць — ужо больш ніколі ня будзе рабом.

Вінаградзкая вуліца па-ранейшаму настойліва вяла іх уніз. Калі ня проста ісьці, а думаць пра гэта, дык аж дух захоплівае. Бо канца не відаць. Можна нават дадумацца да таго, што ляціш у прорву...

Раптам Есіп зьвярнуў налева, на Італійскую, азірнуўся і спыніўся. «Глядзі», — ён паказаў Імбрыку на сьцяну каля першага пад'езду першага дому. Справа ад уваходу было простым алоўкам па шурпатым тынку дробненька і блякла напісана: «Здесь жил и творил Константин Чарухин из Санкт-Петербурга».

— Гэта замест памятнай шыльды? — разважаў Імбрык. — Цікава, я такога ніколі ня бачыў. Але тут жа сапраўды шмат хто бывае. Можа так заведзена? Але даты не паставіў.

— Даты паміж дажджамі, учорашнім і заўтрашнім, — сказаў Есіп. — Надпіс зроблены, хутчэй за ўсё, з адчаю перад прагназаваным нябытам. Але прынамсі нешта мы ведаем.

— Ну і што? — адмахнуўся Імбрык. — Мала хто што напіша на сьцяне. Можа проста папрыкалваўся нехта.

— Ага, нехта... Калі б прыкалваўся, напісаў бы «зь Піцера», а тут «из Санкт-Петербурга». Усё павінна быць вельмі сур’ёзна, амаль акадэмічна. Між іншым, ня нехта, а люстэрка беларускай эвалюцыі, як сказана ў пасьляслоўі да ягонай кнігі.

— Беларускай? — зьдзівіўся Імбрык. — А чаму з Санкт-Пецярбурга? Дык гэта рэальны чалавек, пісьменьнік? Нічога ня ведаю пра такога. І колькі праіснуе такая слава?

— Можа дзень, а можа і тыдзень, — сказаў Есіп. — Хоць якраз з гледзішча славы розьніцы няма: ці просты аловак, ці бронзавая шыльда. Шыльда вісіць толькі трошкі даўжэй. Але ўсё адно ня вечна.

— Адкуль вы яго ведаеце?

— Чытаю кніжкі.

— І што, ёсьць там вялікія?

— Як заўсёды, — кінуў у бок Есіп, — то паэтаў шмат, а з празаікамі цяжкавата, то наадварот.

Яны рушылі, цяпер ужо ў гару, па Італьскай, а насустрач ім з намнесьці Міру даляталі гукі адзінокай тубы. Вялізная жалезіна выдзімала тонкую і знаёмую мэлёдыю. Неба наперадзе перакрыла чорная готыка сабору сьвятой Людмілы. Стаў накрапваць дожджык, быццам нехта зьверху заплакаў.

— Гэта любімая песьня Сталіна «Суліко», — сказаў Есіп. — Ты ня можаш яе ведаць. «Доўга я брадзіў срэдзі скал, я магілку мілай іскаў. Но её найці нелегко. Где же ты мая Суліко...»

— Сапраўды, жанчыны і могілкі...

06. У кватэры

Есіп жыў у доме на Лёндынскай 33. Тут было шмат службовых кватэраў, якія для сваіх работнікаў здымала Радыё. Жыльлё Есіпа з доўгай і вузкай тэрасай мясьцілася на самым апошнім паверху і выходзіла вокнамі на раскошны далягляд чырвоных дахаў праскага раёну Вінаграды. Сюды Есіп і прывёў Імбрыка перад тым, як паказаць яму самае важнае, што ён меўся паказаць яму ў Празе.

«Дэсэрт жыцьця, дэсэрт жыцьця, — працягваў уядаць сябе ў думках Імбрык, нэрвова аглядаючы насычаны колерамі і геамэтрычнымі формамі краявід. — Добра ўладкаваўся, дэсэртнік. Во якое слова! Дэ-сэр-тнік. Толькі гучыць неяк па-кандытарску саладжава».

— Таксама па-свойму акіян, — сказаў ён уголас.

— Гэта скалы, чырвоныя ад крыві, — паправіў яго Есіп. — Тут тэрыторыя драпежных ястрабаў вайны і тлустых галубоў міру. Ястрабы нападаюць на галубоў, адшчыкваюць ім галовы і выдзёўбваюць вантробу. А паколькі гэта адбываецца тут на кожным кроку ці ўзмаху крыла, дык дахі сьцякаюць галубінай крывёю. У адрозьненьне ад Альшанаў, у гэтага акіяну няма інтэлекту і «купальшчыкаў», якія б вынырвалі з хваляў. Тут жывуць самыя звычайныя людзі, у якіх тое купаньне наперадзе. Будзеш каву? Зараз зраблю. Але без дэсэрту. Я не люблю пірожкі, ня ем іх, таму ў мне іх і не бывае.

Імбрык пірожкі любіў, як любіў усё ўвогуле салодкае, нават цукеркі. Напэўна, калісьці

ў маладосьці і Есіп не адмовіўся б ад дэсэрту. Ізноў усё станавілася з ног на галаву. У каго дэсэрт жыцьця, той дэсэрту не прымае, а прымае той, каму да гэтага дэсэрту яшчэ далёка. Нейкі збой у натуральным працэсе зьмены пакаленьняў праз гэты новы неназваны пэрыяд паміж сталасьцю і старасьцю. «Як бы ня выйшла так, што гэта пярэстаркі пачнуць скідаць нас з карабля гісторыі, а ня мы іх», — асьцярожна падумаў Імбрык.

Недзе ў самым нізе паміж шатамі дрэваў віравала жыцьцё: відаць былі вулічныя мінакі, дзеці, кулямётнай чаргой адбіваліся ад бруку колцы чыёйсьці гружанай валізкі, цэнтар Прагі жыў шумам машын, чалавечымі галасамі, крыкамі птушак... — зусім ня так, як на тэрасе Радыё Салярыс, адкуль звонку далятаці хіба што пошум хваляў разумнага акіяну, а то і ўвогуле — цішыня.

— Пару гадоў таму я страціў стрыечнага брата Воўку, — падслухаўшы Імбрыкавы думкі, Есіп пачаў распавядаць сваё. — Бацька Воўкі, спраўны і энэргічны трэнэр-спартовец, мой дзядзька Валодзя, заўсёды хацеў, каб і сын займаўся акадэмічным веславаньнем. Але сын вырас пасьпяховым праграмістам і бізнэсоўцам, заможным, дарэчы, чалавекам. Ён меў некалькі кватэраў, машыны з гаражамі, нейкія свае базы. Гэта мазырская гісторыя. А яшчэ ён зь дзяцінства пісаў вершы. Такая лірычная душа, тонкая. Але маці ягоная, цётка Зіна, чамусьці прымала Воўкаў талент паэта ў штыхі і, пакуль была жывая, паліла ягоныя вершы, як толькі іх знаходзіла, — Есіп зрабіў паўзу, задумаўся. — Ведаеш, я маю некалькі такіх гісторыяў, калі маткі

зьнішчаюць вершы сваіх дзяцей. Прычым зацята зьнішчаюць, як быццам з рэўнасьці. Чаму?.. Гэта, вядома ж, асобная гісторыя, трэба будзе некалі яе абдумаць, чым кіруюцца тыя маткі, — ён ізноў памаўчаў і працягваў. — Цэлыя Воўкавы паэмы ляцелі ў печку. Прычым заўсёды ў адсутнасьць аўтара. Ён крыўдаваў, крыўдаваў, але ўрэшце яна дамаглася свайго, вершы пісаць ён перастаў. Гэта была першая траўма. Не задалося Воўку і з асабістым жыцьцём. Ён ажаніўся з самай прыгожай дзяўчынай у Мазыры, а тая, доўга ня думаючы, папрасіла, каб ён фундаваў ёй паездку ў Лёндан, дзе хутка знайшла працу мадэлі ў модным бізнэсе, зьявіліся залятанты, сапраўдныя лёнданскія мільянэры, і куды ўжо ёй было вяртацца ў той Мазыр да таго Воўкі. Другая траўма. Але Воўка не здаваўся, ажаніўся з простай дзяўчынай, сіратою. Але ж і яна аказалася зусім ня простай і аблаташыла Воўку, ну не да ніткі, але парадкам, здрадзіла, адным словам. І тады Воўка запіў. А мы зь ім раўналеткі. Я ня раз прыяжджаў да яго і бачыў, як уся п'янота з раёну зьбіраецца ў яго на кватэры, і як яны кавалькадаю ідуць за ім у краму па гарэлку, і як пры маім зьяўленьні растварающца ў паветры, і як пакутуе ягоная тонкая паэтычная душа. Тады дзядзька Валодзя (а ён жыве ў Менску) прыехаў у Мазыр, разагнаў кавалькаду і паставіў Воўку ўмовы. Найперш каб перастаў піць. І Воўка перастаў. Яны разам спарадкавалі кватэру і самога Воўку. Дзядзька Валодзя правёў сына па ўсіх мэдычных аглядах. Нармальны, нібыта здаровы. Але напрыканцы таго паходу ён прывёў яго ў рытуальную краму. Уяві сабе, два спраўныя мужчыны

спартовага выгляду, прыблізна аднаго веку на вока, у добрым гуморы выбіраюць труну. З жартамі, з падцінаньнямі. Зьдзіўленая прадавачка пытаецца ў Воўкі: А вы каму труну выбіраеце? — А Воўка са сваёй адкрытай усьмешкай адказвае ёй: Мне. — Сам высокі прыгажун, радасны такі, забаўляе яго сама сытуацыя. Як табе такі сучасны варыянт «зьмены пакаленьняў»?

— То бок, усё наадварот? Але ж гэта ненатуральна, — стараўся зразумець Імбрык. — Дэсэрт жыцьця перамагае маладосьць? Яны абодва і выглядалі на адзін узрост? «Маладыя чалавекі»? Яўны збой лёгікі. І чым усё скончылася?

— Маеш рацыю. Збой лёгікі праз гэты новы неназваны пэрыяд, — сказаў Есіп. — А скончылася ўсё таксама паводле гэтае лёгікі ці гэтага збою. Дзядзька зьехаў, Воўка зноў пачаў піць і неўзабаве дапіўся да сьмерці. Не спалохала яго тая труна.

Прыйшла Наста, Есіп адчыніў ёй дзьверы. Яе добра ведалі на Радыё і калі-нікалі запрашалі на падпрацоўку. Наста далучылася да кампаніі з кавай на тэрасе і таксама закурыла.

— Касьцёл царквы адвэнтыстаў, — прачытаў Імбрык надпіс па-чэску вялікімі залатымі літарамі над будынкам праз вуліцу. — Дзіўна. Для беларуса, мабыць, кагнітыўны дысананс, разрыў шаблёна. У нас калі касьцёл дык каталіцкі, калі царква дык праваслаўная. А пры чым тут Чэхія ды яшчэ й адвэнтысты...

Пасьля расповеду пра Воўку і збой лёгікі ў зьмене пакаленьняў настрою ў Імбрыка не было зусім. Ён адчуваў, як сьвет думак і пачуцьцяў, зь якога

ён прыехаў сюды зь Менску, пакідае яго, сядае, як вось гэтае невыразнае бляклае сонца заходзіць за небакрай чырвоных праскіх дахаў і неўзабаве ўсё навокал пагрузіцца ў цемру. Тым часам нічога, ніякі іншы новы сьвет не прыходзіць наўзамен. Усярэдзіне ўтвараецца гадкая, непрыемная, яшчэ й пагрозьлівая пустата. Ясна, што прыйдзе і новы сьвет, і запоўніць гэтую мярзотную пустату, так будзе. Але цяпер Імбрык нават не прадчуваў таго новага, як прадчуваў яшчэ раніцай на тэрасе, як прадчуваюць шчасьце. Кажуць, што гэтае прадчуваньне ўласна шчасьцем і ёсьць. І вось цяпер яго не было ані каліва.

Яны зайшлі ў пакой, палову якога займаў масіўны антыкварны сэрвант і такі самы аграмадны стол. Есіп нешта шукаў у сваім ноўтбуку і неўзабаве сказаў:

— Мы яшчэ амаль не гаварылі пра музыку. Давайце я пастаўлю вам Starless.

«Інструктаж-такі працягваецца... Музыка і радыё — вядома, зьвязаныя рэчы, усё нібыта лягічна. Але можа быць і па-іншаму. Напрыклад, прывёў слухаць музыку, каб паказаць мне, што я нічога ў ёй не разумею, — бурчэў сабе ў думках Імбрык. — Ці — ах ты хацеў быць вялікім, дык слухай цяпер гэты гробаны Starless і пачынай разьвітвацца са сваёй бязглуздай ідэяй-фікс».

— Сэнс можа хавацца зусім ня там, дзе ты яго шукаеш, — заўважыў раздражненьне Імбрыка Есіп. — Я абраў Starless, каб пагаварыць пра высокае, а зараз зірнуў на само слова і ўбачыў, што яго можна расшыфраваць як прадказаньне канца.

Глядзіце: St — гэта сьвяты, ARL — Аляксандар Рыгоравіч Лукашэнка, ess — можна чытаць як «былы». Былы сьвяты — гэта здараецца, калі німб надзець у пару свайго біялягічнага жыцьця.

Імбрык ёрзаў на крэсьле. Наста наліла сабе крыху віна і таксама ёрзала, але чамусьці ня побач зь Імбрыкам, а побач зь Есіпам на канапе. Зусім нядаўна Насьці споўнілася дваццаць пяць, пра што яна ўсім і паведаміла. Есіп сказаў: «А я думаў 69», і яны абое зарагаталі. Гэта яшчэ больш абурыла Імбрыка, бо для Насты, на ягонае перакананьне, гэта быў ня жарт, а абраза. Але ён ізноў не падаў віду.

— Шчыра кажучы, я не люблю King Crimson, — казаў Есіп. — Гэта ня тая музыка, якую б я слухаў штодня. Ад самага пачатку я не любіў джаз-рок. Любіў джаз і рок, але джаз-рок для мяне ня нешта цэлае, а дзьве чужыя адна для адной палавінкі. Але бывае так, што нешта ў цэлым ня любіш, але нейкая дэталь табе падабаецца, і на тле агульнага нялюбага падабаецца шмат мацней, чым бы проста падабалася. Ёсьць адна песьня ў Крымсанаў... Яна моцна выбіваецца зь ёрзаньня дзьвюх палавінак, яна цэльная і сапраўды вялікая, — пры гэтым слове ён ужо традыцыйна кінуў выразны позірк на Імбрыка. — Для мяне ў ёй сыходзяцца разам дзьве магутныя беларускія ракі — любоў і каханьне. Як вы ведаеце, каханьне — гэта любоў з сэксам. І Starless — гэта ня песьня пра сэкс, а само ўвасабленьне акту. Многія намагаліся ўвасобіць гэта ў музыцы, а ўдалося King Crimson.

«Неадчэпная для яго тэма, — працягваў бурчэць сам у сабе Імбрык. — Яна зьела яго ўсяго

з вантробамі і як змагара, і як адраджэнца, і інтэлектуала. Он севодня очэнь очэнь сэксуальна азабочан. Спадзяюся, мяне ён гэтаму навучаць ня будзе. Гідка! І што такі старык Казладоеў можа сказаць моладзі, вось хоць бы гэтай маладзенькай Насьці? Увогуле якую беларушчыну, які змагарны дух ён можа данесьці да людзей з такім гнілым кантэкстам? Правільна, гніль. І таму трэба, каб яго не было. І трэба думаць, як гэта зрабіць. Каб ён сам сышоў, зьнік, растварыўся ў паветры».

— Пачатак 1970-х — унікальны час у гісторыі року, — распавядаў тым часам Есіп. — Я яшчэ быў школьнікам, але ўжо слухаў гэтую музыку, мы доставалі запісы ў фарцоўшчыкаў, бо афіцыйна тыя вінілы былі ня тое, што забароненыя, але не распаўсюджваліся і не віталіся. Дык вось, у пачатку 1970-х усе найважнейшыя гурты, незалежна ад таго, наколькі яны былі розныя і якую вызнавалі стылістыку, напісалі кампазыцыі працягласьцю 12 хвілін. Такая песьня займала палову вінілу. Deep Purple напісалі Child In Time, Led Zeppelin — «Лесьвіцу ў неба», Uriah Heep — July Morning. King Crimson напісалі «Старлес». Я папрасіў Шупу, каб пераклаў тэкст з ангельскай. Ня столькі словы каб пераклаў, а менавіта сэнсы. Вось што атрымалася. — Есіп дастаў нататнік:

Захад сонца сьляпучы дзень
Золатам скрозь мае вочы
Але вочы глядзяць мне ў душу
І бачаць толькі
Бяззорна-біблійную чорнасьць

Ледзяное сіне-срэбнае неба
Блякне й шарэе
Шэрай надзеяй, якая ох як прагне быць
Бяззорна-біблійнай чорнасьцю

Спагада старога сябра
Жорсткая крывая ўсьмешка
Усьмешка што значыць пустэчу
Для мяне
Бяззорна-біблійную чорнасьць

— Бліскуча, праўда? Гэта той выпадак, калі трэба прачытаць некалькі разоў, і тады прыходзіць пранікненьне ў сутнасьць, — працягваў захоплены Есіп. — Тут столькі тэмаў і сюжэтаў! Дый сам той час у гісторыі музыкі пакінуў гару пытаньняў, як такое магло быць? Сабраліся тры гітарысты без адмысловай адукацыі, бязь веданьня тэорыі і нот, адно хіба з натрэніраванымі навыкамі ігры. Ну літаральна як у нас у парку на лаўцы. Сабраліся, нешта трэнькаюць. Напісалі за паўгадзіны песьню і ўсё. Цяпер маеш. Гэтую песьню граюць сымфанічныя аркестры. «Пінк Флойд», гэтых валасацікаў, за якіх нас ганялі ў школе, выконвае прафэсійны аркестар мандалін, і настаўнік музыкі, сам гітарыст, які найбольш нас і ганяў, выконвае сола! Валасацікі сталі вялікімі, — зноў выразна паглядзеў Есіп на Імбрыка.

— Ваш настаўнік музыкі яшчэ жывы? — зрабіў Імбрык круглыя вочы. Але Есіп пакінуў ягонае пытаньне без адказу.

— Па-мойму, Імбрык нічога не разумее ў музыцы, — з паблажлівым выглядам сказала Наста. — Я,

прызнацца, таксама. Прынамсі, мы слухаем зусім іншыя песьні.

— А што, бяз гэтага зусім нельга стаць вялікім? — з выклікам спытаўся Імбрык.

— Па-мойму, калі гавораць пра вялікіх, ну не пра дыктатараў усякіх, там рознае стаўленьне, у першую чаргу маюць на ўвазе якраз музыкаў, — сказала Наста. — Можа быць, табе трэба вучыцца граць на барабане? — яна відавочна хацела яго падчапіць.

— Ня ведаю, музыка прыгожая, а словы... — падшукваў як назваць Імбрык, — келіберда нейкая, па-мойму.

— Ну давай паспрабуем прачытаць гэта так, як бы яно было напісанае прозай, — угледзеўся Есіп у ататнік. — Вось што атрымліваецца. Яркае сонца сядае, але вочы глядзяць не на яго, а ў адваротны бок, у цемру душы. І неба, дзе толькі што было сонца, таксама ператвараецца ў цемру. Значыць, і ззаду і сьпераду ў цябе — біблейская чарната, цемра эгіпэцкая, якую можна памацаць рукамі, сьцяна. Бязвыйснасьць, бяззорнасьць, тупік. Што застаецца? Можа быць, нешта збоку? Натуральна, усьмешка старога сябра, спагада мусіць быць выйсьцем. Трэба зірнуць, што там у цябе з боку. Але ні фіга, усьмешка чамусьці жорсткая і крывая. З боку таксама — глухая чорная сьцяна.

— Адным словам, поўная задніца, — сказаў Імбрык. І ня вытрываў. — Не падабаецца мне гэта ўсё.

— Можа задніца, а можа й пярэдніца, — перадражніў Есіп. — Няўдзячная справа разьбіраць жывы куст паэзіі, нібыта гэта нейкая электрашвабра. Але

памарыць разам з аўтарам — чаму б і не? Хоць словы заўсёды значаць непараўнальна мала побач з музыкай. Мізэрна мала. Ніякая літаратура табе нічога ні пра што не раскажа, калі яна ня музыка. Я разумею, што біблійная чорнасьць — гэта для цябе пра нейкае хентайскае порна. Але насамрэч нявыкруткі, якія нараджаюцца ў дачыненьнях са старым сябрам ці нават з самім сабой — яны зусім не такія, як зь іншымі. Вось што трэба зразумець. Яны заўсёды ўтрыраваныя да ўпору, наўсуцэль незразумелыя, невытлумачальныя, і ты адчуваеш сябе перад імі абсалютна бездапаможным, няхай ты хоць самы вялікі і ўсемагутны фараон. Бог паказвае табе сваю сілу. А што яму застаецца рабіць, калі ты ў яго ня верыш, хоць гэта яшчэ сяк-так, вер ня вер, але калі ты парушаеш ягоныя пляны…

«Як у яго гэта спалучаецца: сэкс і Бог? Што б тут сказаў Севярынец, — згадаў Пашу Імбрык і яму ні стуль ні ссюль стала весела. Імбрык заўсёды лічыў, што Паша моцна перабірае з клерыкалізмам і суе Бога куды трэба і куды ня трэба».

Есіп тым часам ізноў чытаў з нататніка:

«І сказаў Гасподзь Майсею: працягні руку тваю да неба, і будзе цемра на зямлі Эгіпэцкай, адчувальная на дотык цемра. Майсей працягнуў руку сваю да неба, і была густая цемра па ўсёй зямлі Эгіпэцкай тры дні; ня бачылі адзін аднаго, і ніхто не ўставаў зь месца свайго тры дні…»

— Разумееш, гэтая цемра ідзе з самога пекла, яна ня проста сьцяна, яна напоўненая дэманамі, — тлумачыў Есіп, — тое, што чакае нераскаяныя сэрцы ў вечным зьняволеньні змроку.

— Сартр! — усклікнуў радасна Імбрык. — І Юра Дракахруст, які парыцца на 12-м паверсе.

— «Сыход», — паправіў яго Есіп. — Гэта стары сюжэт. Сартр толькі мадэрнізаваў яго па-свойму, наблізіў да разуменьня сёньняшняга чалавека. Але гэта бясконцая гаворка, і нам пара перайсьці да музыкі. Словы могуць нічога ня значыць. Вакаліст сьпявае шмат быццам бы неабавязковых сэнтэнцыяў, бо перад тым, як зблізіцца, мы заўсёды гаворым усякую лухту, хіба ня праўда? І самі не надаём значэньня словам. Як калі б ты гаварыў зь любімым сабакам. Здаецца, ён усё разумее, але гэта размова крыві з крывёю.

Есіп ужо крыху абняў Насту, і Імбрык з агідай прыгадаў раптам сцэну з «Апошняга танга ў Парыжы». Герой Марлона Брандо, такі самы пярэстарак, як Есіп, просіць маладую дзяўчыну абстрыгчы сабе пазногаць і засунуць палец яму ў зад. Стала зусім ніякавата. Есіп тым часам працягваў распаляцца:

— Пасьля пачынаюцца фрыкцыі. Чуеце? Яны трошкі манатонныя, але гэта той выпадак, калі манатоннасьць моцна жаданая. Як рытуал. Рытуал — гэта выхад у іншую прастору, у паралельнае жыцьцё. Ты як бы раздвойваесься паміж сабою ў звычайным жыцьці і сабою ў рытуале. Цяжка чалавеку разгледзець свае грахі, бо сам сябе ня бачыш, затое ў іншым сходу можаш налічыць, у чым яму каяцца. А ты прыходзіш на споведзь, і ня ведаеш што сказаць, здаецца, ніякіх грахоў і няма. «Няма мне ў чым каяцца, сьвяты айцец», — кажаш ты на споведзі. І што табе адказвае сьвятар? Слушна. А ты

хадзі на службы, удзельнічай у рытуалах, раздвойвайся, каб убачыць сябе як іншага, збоку. І тады табе адразу знойдзецца пра што расказаць сьвятару. Збоку заўжды відней. Тое самае манатонныя фрыкцыі. І заўсёды ёсьць прадчуваньне адкрыцьця, эўфарыі, раскрываюцца ўсе ісьціны разам. Раптам ты пачынаеш разумець музыку з той сілай, як бы ты пачаў разумець мову расьлін і жывёлаў. Што адбываецца? Адбываецца ініцыяцыя. Ты паміраеш ранейшы і нараджаесься новы. У гэтым вялікі сэнс рэлігіі, і ўсё, што нас у ёй можа карабаціць — гэта ханжаства і карупцыя, бо рэлігія сама па сабе — гэта і ёсьць сэкс. Совокупленіе. З Богам духоўна, фізычна — зь цёцяй, якая раскрыла табе п.

— Брава! — крыкнула Наста.

— Дзякуй, — адно вока ў Есіпа стала мокрым. — Толькі ня слухай тэксты «Кінг Крымсан», — зьвярнуўся ён да Імбрыка, — мы заўсёды лапочам абы што. Музыка, а ня тэксты, расказвае пра тое, што адбываецца. — Ён крыху памаўчаў і працягваў. — Забаўна, што ў першым кліпе на гэтую песьню, які трапіў мне на вочы, а гэта быў афіцыйны кліп, камэра паказвала могілкі. Ты чуў увасабленьне акту, вострыя выкіды раскаленай лавы, а бачыў мяккую панараму старых кладоў: замшэлыя пліты, паўразбураныя каменныя фігуркі анёлаў, у аднаго замест крылка тырчала арматурына, фамільныя склепы... Кліп, што праўда, зьнік зь ю-туба, колькі я яго пасьля ні шукаў. Але жанчыны і могілкі — усё, чым варта захапляцца ў гэтым жыцьці.

«Што ён вярзе, — ня стрымваўся ў думках Імбрык, — у Кадырава ў інстаграме ўжо два мільёны

падпісчыкаў, а мы тут боўтаемся, як гаўно ў палонцы пра сэксы-шмэксы, пра жанчын і могілкі і ледзьве можам набраць 50 тысяч. Трэба нешта рабіць з гэтымі ўсімі.., каб не заміналі працаваць з аўдыторыяй вірусна, на апярэджаньне».

Імбрык схаваў твар у далоні. Было яму пагана і горка, а цяпер стала яшчэ горш. Трэба проста пераадолець самога сябе, узяць сябе ў рукі і зрабіць тое, што пастанавіў зрабіць, можа быць нават зараз, пайсьці на кухню, узяць доўгі нож... Не, гэта, вядома, ня мэтад... Гэта ня мусіць быць сваімі рукамі. Заляпаесься, да канца дзён не адмыесься. І якое тады табе адраджэньне. Трэба, каб ён сам.

Тым часам Есіп выходзіў з лазенкі, бо нейкая жамярына патрапіла яму ў вока, а Наста падручылася дапамагчы прамыць зрэнку. І цяпер расчырванелы мэтар, вярнуўшыся на сваё месца, быццам працягваў дыскусію з падапечным:

— Ведаеш, я ня стану Кадыравым, нават калі б захацеў. Я бачу сэксуальную подшыўку, як сказаў бы калега Дракахруст, гэтай сытуацыі. І калі я й супрацьстаю Расеі, як Кадыраў, дык з пазыцыяў эпохі Адраджэньня, гуманізму і найвышэйшасьці чалавечага жыцьця, а не асабістае ўлады ці джыхаду. Як ні круці, а гэта супрацьлеглае разуменьне любові, каханьня і сэксу. Асабістае ўлады нашым людзям хапіла і хапае па самае не магу, а ад джыхаду дык і ўвогуле беражы Гасподзь.

«Што страшнага ў дыктатуры і джыхадзе, калі гэта свае дыктатура і джыхад, скіраваныя на адраджэньне і незалежнасьць? І што наўзамен ім — сядзець, склаўшы рукі і жаваць возгры. А тым

часам чытаюць Кадырава, а не цябе! Два мільёны, — Імбрык рэагаваў у думках. — Як ён дастаў мяне сваімі сэксамі! Ён проста зьнішчае ўсіх нас! Нашто мне гэта ўсё слухаць? Я харошы вернік».

— Вернік... — прычапілася Наста да слова. — Першы савецкі тэлевізійны плэйбой, які прыходзіць у галаву.

Есіп ізноў запарыў усім кавы і паглыбіўся ў развагі пра маладых, якія заўсёды імкнуцца «скінуць папярэднікаў з карабля гісторыі»:

— У гісторыі колькі заўгодна прыкладаў гэтага. А вось каб наадварот — нечага афарыстычнага сходу і не прыгадаю. Ну, каб старэйшыя скідалі маладых. Знайдзі мне такі прыклад. І каб ён быў гэткі ж пераканаўчы, як гісторыя майстра Хірама, што кіраваў будоўляй сабора цара Салямона ў Ерусаліме. Хірама забілі і што? Храм ягоны ў выніку так і ня быў дабудаваны. А ведаеш, хто яго забіў? Ягоныя ж падначаленыя, моладзь, чаляднікі. Скінулі, што называецца, з карабля гісторыі. Знайшлося трое вырадкаў, якія хацелі гвалтам дамагчыся ад майстра таемнага слова, каб самім стаць майстрамі, хоць на тое яшчэ ня мелі падставаў. Не дарасьлі. Страшны ўзрост. Ты ўжо ня вучань, ты ўмееш абчэсваць дзікі камень. Ты чаляднік. Але каб быць майстрам, трэба ўмець мысьліць усім будынкам, трымаць яго ў галаве. Гэта як пісьменьнік трымае ў галаве ўсю кнігу, якую піша, ці як рэдактар сайта трымае ў галаве ўвесь сайт. Галовы, натуральна, рознае ўмяшчальнасьці бываюць. Але факт, што ты гэтага яшчэ ня можаш. Толькі сьпяшаесься... Я добра памятаю гэты стан, бо сам быў такім.

Імбрык прайшоўся па пакоі, узяў з сэрванта Іменьнік Дубаўца і, разгарнуўшы яго, прапанаваў:

— Давайце лепш чытаць гэта.

07. За чытаньнем

— Штука даволі суб'ектыўная, — сказаў Есіп, падліваючы Насьці віна, — таму чытай цяпер сам.

Імбрык інакш сабе гэтага і не ўяўляў, бо меў цікавасьць да гэтай кніжкі. У Менску яму часам траплялі на вока цытаты з Іменьніка або нехта спасылаўся на яго, але цалкам кніжку ён не трымаў у руках ніколі. Пагаворвалі, што гэта забароненая літаратура, у кагосьці нават адабралі Іменьнік на мяжы. А дзе яшчэ можна было знайсьці ўсё забароненае і антысавецкае, як не ў супрацоўнікаў Радыё Салярыс у Празе.

Імбрык зручней сеў на сваім крэсьле і пачаў чытаць:

«Вядома, як ты човен назавеш — так на ім і паплывеш. Са свайго ўласнага досьведу я складаю гэты Іменьнік. Ацэнкі, само сабой, нельга лічыць унівэрсальнымі. Яны пра тых, каго я ведаю асабіста, а значыць, магу абагульняць характарыстыкі. Бывае, праўда, што з пэўным іменем я ведаю толькі цябе і абагульніць адметнасьці не магу. Да прыкладу, ведаў я аднаго Севярына... Тут нешта сказаць пра імя можна толькі з нагоды другога Севярына».

— І я ведаю аднаго Севярына, — перабіў Есіп.

— Я таксама, — сказала Наста. — Мабыць, той самы.

— Ну і што, што ён адзін? — запаліўся раптам Есіп. Імбрык ужо заўважыў, што Есіп ставіцца да Дубаўца неяк падкрэсьлена, увесь час яго цытуе, але так, нібы раўнуе, спрачаецца зь ім адначасова. — Можа быць, ён задае трэнд. І наступныя Севярыны будуць у ягоным рэчышчы. Наш Севярын доўгі час быў «вечным піянэрам», які аднойчы а 12-й РМ раптам ператварыўся ў такога сабе Бовіна з тэлевізара юнацтва. Севярын шмат думае, аналізуе і выходзіць у яго ўсё лепш і лепш. Ён па-ранейшаму падае надзею на сваю прыўкрасную будучыню. Вось галоўная рыса Севярына — падаваць надзею.

— Трапна, — сказала Наста, — хоць я і ня ведала ніякага Бовіна.

Імбрык працягваў чытаць:

«АЛЕГ. Алег ходзіць побач са сьценамі турмы і сам робіцца сьветлым ад іх».

— Прыгожа, у стылі Глябусятніка, — сказаў Есіп. — Але ніколі не называйце дзяцей Алегамі, бо дастанецца пасьля іхным дочкам. Найбольшы беларускі паэт усіх часоў і народаў Алег Мінкін моцна пацярпеў праз гэта, меў дзьвюх дачок і кожная зь іх — Алегаўна. Бедныя дзеўкі...

— Толькі праславіліся ня імем па бацьку, — заўважыла Наста. — Пра Міхаліну пісалі ўсе літоўскія газэты. Маўляў, добра зарабляе ў Парыжы. Мы яшчэ ў ліцэі пра гэта чыталі на партале ДЭЛЬФІ.

«АЛЕСЬ. У Алесю жыве прага вандраваньня — ад цёзкі Македонскага. Седзячы на пасадзе, Алесь

пачуваецца гаспадаром ня крэсла, а душ. Пры тым ён увесь час рызыкуе «згубіцца ў лесе», куды яго адправіў Кастусь Цьвірка. Алесь, як сьлімак сваю хатку, нясе на сабе гэты свой дрымучы лес, у якім так проста страціць арыенціры».

— І нават тое, што наш шэф Алесь, не разбурае дакладнасьці гэтага назіраньня? — зьдзіўлена і крыху роспачна спытаўся Імбрык. Але не пачуў адказу.

«Ведае, усё ж, куды прыехаў і як трэба сябе паводзіць», — падумаў Есіп, але змаўчаў.

«АНТОН. Антон гатовы легчы на касу».

— Гэта з Гарэцкага. Хаця... Згадваю ўсіх сваіх Антонаў... — Есіп зрабіў паўзу і задумаўся. — Ну не Андрэі яны дакладна. Андрэй на касу ня ляжа ніколі. У мяне пляменьнік Антон. Ціхі, сымпатычны, правільны, без падвоху. На якой халеры бацькі аддалі яго ў Менску ў сувораўскую вучэльню? Але ж аддалі. Дык праз нейкі час хлапцу зламалі там абедзьве нагі. І вось не паверу, каб сярод тых аднакурсьнікаў быў хоць адзін Антон. Антоны ня ломяць. Іх ломяць, яны самі сябе ломяць. Але не яны кагосьці.

«АРКАДЗЬ. Вясёлы гаварун Аркадзь жыве нялёгкае жыцьцё, бо шмат працуе».

— Я ведаю толькі Аркадзя Куляшова, — сказала Наста. — Ну як ведаю, вершы і біяграфію ведаю, бо вывучалі. Але ня думаю, каб ён быў вясёлым гаваруном.

— Шыфраваўся, можа, часы ж былі такія, што асабліва не пацешысься і не пагаворыш, — уздыхнуў Імбрык.

«БАРЫС. Можна сказаць так: уважлівы да дэталяў, а можна і так: чапляецца да дробязяў. Таму, на першы погляд, падаецца занудам. Але пры больш уважлівым вывучэньні мы бачым натуру тонкую і ранімую, бывае — крыўдлівую ці пакрыўджаную. Нішто не застаецца па-за ўвагай Барыса».

— Тут у кропку, — сказаў Есіп. — У мяне на першым месцы Барысы Сачанкі, адразу трое, дзядзька і двое пяльменьнікаў. Дзядзька быў удвая старэйшы за мяне, але хіба што адзіны такі са свайго пакаленьня, каго я мог лічыць сябрам, як роўнага з роўным. Мы жылі ў адным доме ў Менску на Пуліхава, і часам ён запрашаў мяне «на каньячок». Сядзелі, гаварылі пра ўсё на сьвеце. Пра пісьменьнікаў, пра гісторыю, пра кнігі. У яго было ці ня ўсё з забароненага на той час беларускага. Скончыў ён, на жаль, нядобра. Ужо Лукашэнка стаў… А Сачанка быў дырэктарам Беларускай Энцыкляпэдыі. І Лукашэнка паслаў да яго такога Кучынскага, каб прамацаў, відаць, і высьветліў — пакідаць Барыса на пасадзе ці замяніць, свой ці ня свой. Яны дзьве гадзіны гаварылі пры зачыненых дзьвярах, пасьля Кучынскі сышоў. А яшчэ пасьля знайшлі Сачанку — ён ляжаў на падлозе нерухомы. Сказалі, нібыта сэрца ня вытрымала. Толькі хто паверыць? Асабліва з тых, хто ведаў гэтага ва ўсіх сэнсах мужчыну-мацака… Шкада. А пяльменьнікі ягоныя вучыліся са мной на адным курсе. Адразу два Барысы Сачанкі. Яны ўсе з адной вёскі. Першы прабіўся дзядзька Барыс, ну і пяльменьнікаў назвалі Барысамі.

«ВАЛОДЗЯ. «Валодзя гаўно салодзя, аладкі мачае, жабак угашчае» — у гэтай трапнай народнай

прыказцы ўвесь Валодзя — чалавек сардэчны і геданіст».

— Ну, ня толькі гэта. Вунь Глёбус пра ўсіх гадасьці піша, — сказала Наста. — Нават пра мяне, хоць ніколі ў вочы ня бачыў.

— Дык гэта ён піша як Адам, а як насамрэч — Валодзя Адамчык — чалавек сардэчны і геданіст. Усё правільна, — чарговы раз заступіўся за Дубаўца Есіп.

— Я яго ведаю, — заўважыў Імбрык, яму хацелася нечым зачапіць Насту ў адказ. — Ня думаю, што гэта ён пра цябе напісаў. Многія самі хочуць, каб ён пра іх гадасьць напісаў. Абазналася. «ВАЛЯНЦІН. Самае бездакорнае імя, чамусьці ніколі мне не падабалася. Можа быць, таму, што першымі Валянцінамі ў маім жыцьці былі жанчыны і таму гэтае як бы жаночае імя мужчынам не пасавала. Выхавацельку ў дзіцячым садку на Карламарла ў Менску звалі Валянціна Іванаўна Крышталь. І потым была процьма іншых Валь. Валянцін ня схільны думаць пра свой лёс і ня верыць у Бога. Затое верыць у іншых і як квактуха-выхавацелька апякуецца імі».

— Дубавец занадта суб'ектыўны. Але пра Акудовіча тут дакладна, — сказала Наста.

— Акудовіч можа быць вялікім беларусам? — спытаўся Імбрык. — Вялікі Акудовіч гучыць.

— Філёзафаў, як і музыкаў, ахватней за іншых называюць вялікімі, — сказаў Есіп. — Можа быць таму, што яны найменш небясьпечныя? Чаго, зрэшты, ня скажаш пра Акудовіча. Яго моцна ня любіць Навумчык. Кажа, што на ідэйнай глебе. Штосьці дзесьці калісьці Акудовіч сказаў ня тое ці ня так.

Але ў прынцыпе, калі яго няма, дык можа. Хоць ад нас тут нічога і не залежыць. Я б хутчэй разважаў, ці можа быць вялікім Навумчык. Вялікі Навумчык таксама гучыць.

«ВІТАЛЬ. Мяккі, але ўчэпісты і амбітны Віталь любіць дакранацца да агню».

— Вам не здаецца, што Віталь па сэнсу моцна падобны да Барыса? Таксама можна сказаць уважлівы да дэталяў, а можа: прыдзіраецца да дробязяў, — актыўна ўдзельнічала ў абмеркаваньні Наста.

— Зь першых, хто прыходзіць на розум пасьля Барыса Сачанкі, Віталь Тарас. — згадаў Есіп. — Ну так, абодва рэдактары. Камусьці прыдзірлівыя, а камусьці прынцыповыя ў прафэсіі.

«ВІЦЯ. Самае цьмянае імя. Адзін піша данос, другі ад прыроды на такое ня здатны. Адзін па жыцьці неахайны, другі — піжон. Ён адначасова і фізык, і лірык. Даводзіцца прызнаць: сам Віця нічога нам пра Віцю ня скажа. Хаця... Чыста па адчуваньнях... У Віці — нейкая «мардатая» сутнасьць. Г.зн. мяккая і крыху расплывістая, як пасьля парылкі ці выпіўкі. Віця не бывае крышталёвым або графітавым. Віцю ўсё ж такі можна «ўзяць». Віця падобны да парашутыста ў першым скачку. Ён, вядома, пераможца, але ж і штаны поўныя».

— Дакладна, — сказаў Есіп. — Але, ведаеце, гартаў неяк статыстыку цяперашніх дзіцячых імёнаў. Віці няма! Віцямі не называюць зусім. Пераможцы непапулярныя. Ніхто ня хоча быць вялікім.

— Апроч мяне? — усьміхнуўся Імбрык.

— Чытай далей, — сказаў Есіп. «ВЯЧАСЛАЎ. Скрайняя незадаволенасьць Вячаслава заўсёды

мяжуе са стрэсам. Вячаслаў — змагар, які бяз бою апусьціў рукі перад недасканаласьцю сьвету і сеў з учарнелым тварам на халодны валун мудрасьці. Галоўная рыса Вячаслава — абсалютная нецярпімасьць да ўсяго, што яго раздражняе і ўводзіць у шал. Гэтак на мяжы страты сьвядомасьці змагаюцца са сваімі монстрамі празаік Адамчык, паэт Дашкевіч, музыка Корань, фальклярыст Калацэй, тэатразнаўца Ракіцкі, палітык Сіўчык...»

— Тут вельмі трапна, — пракамэнтаваў Імбрык.

— Нехта грукае ў вакно, — раптам сказала Наста.

— Можа мы загучна ўключылі «Старлес»? — выказаў здагадку Імбрык.

— Пайду пагляджу, хоць тут фактычна дах дому, — сьцепануў плячыма Есіп. — Што там за Карлсан прыляцеў?..

Грукалі нібыта з боку спальнага пакою, але тэраса была адна на ўсю кватэру.

— Гэта птушка, крумкач, — сказаў Есіп, вызірнуўшы на тэрасу, — вярнуўся. Ён часам прылятае. Тут многа птушак жыве, асабліва драпежнікі, ястрабы нябесныя віюць гнёзды на дахах. Але гэта крумкач, мой прыяцель.

— А што ён сказаў?

— Never more, натуральна, — блiснуў эрудыцыяй Імбрык.

Наста перасела на далейшы ад вакна канец канапы. Яна яўна асьцерагалася гэтых грукаў з тэрасы.

«ІГАР — чалавек даступны, але не адкрыты. Ніколі ня ведаеш, што сабе думае гэты лёгкі ў дачыненьнях Ігар.

ЗЬМІЦЕР упарта йдзе да свае мэты. Аднак, пачынаючы справу, заўсёды думае не пра посьпех, а пра правал...»

— Бартосік! — пазнаў Імбрык.

Нехта ізноў пагрукаў у вакно, але іншымі, чалавечымі грукамі.

— Хто там? — крыкнуў Есіп.

— Гэта я, — пачулася з тэрасы. — Бартосік. Слухай, у цябе ёсьць дзе пераначаваць? Нас няшмат, мы з жонкай і чацьвёра дзяцей.

— Оп! — сказаў Есіп.

Бартосік тым часам уваліўся ў пакой:

— Едзем з Вэнэцыі. Юця выйграла конкурс і выступала на фэстывалі. Ну і мы ўжо за ёй, прычэпам.

— Хадзем, — пацягнуў яго Есіп у дзьверы на лесьвіцу. — Здаецца, тут ёсьць пустая кватэра. Я патэлефаную дырэктару.

«ЛЁНЯ, — працягваў чытаньне Імбрык. — Лёня любіць сябраваць. І зь Лёнем усе хочуць сябраваць. Але ў сваіх адносінах зь іншымі ён раптам адкрывае такія непераадольныя прорвы, што сябры тыя асыпаюцца зь яго шалупіннем. Чаму? Ды таму, што Лёня — чалавек забыўлівы.

МІХАСЬ. Харошы чалавек, але то там не задалося, то тут. Бывае і думаеш — о, задалося, а прыглядзісься — ну ня так, па-іншаму магло быць. Ізноў як бы і не задалося».

Есіп вярнуўся ўжо без Бартосіка і хутчэй заняў сваё месца. Імбрык працягваў чытаць:

«ПЯТРУСЬ. Пятрусь абжываецца ў кожнай справе і пакідае ўражаньне «таго, хто прыйшоў». Аднак рана ці позна вонкавыя (так здаецца) абставіны

бяруць над Петрусём верх, і ён бяз бойкі сыходзіць у цень. Бо ўсе яго доблесьці, якія прымярэсьціліся яму і нам учора, сёньня падаюцца ілюзіяй — і яму, і нам. Нематэрыяльныя каштоўнасьці ў асобе Петруся ня маюць шанцаў».

— Пятрусь Броўка піша лоўка, піша лоўка і даўно, але ўсе яго алоўкі… — пачала было Наста, але яе з дакорам абарваў Імбрык:

— Дарэмна ты так. Хрэстаматыйны верш Броўкі «Пахне чабор» нядаўна выкінулі са школьнай праграмы.

— Кажуць, што Броўка ня ўмеў чытаць свае вершы, ён іх крычаў, — згадаў Есіп. — І што ніколі не пакідаў справы, за якую ўзяўся. Нават такой вялікай, як Беларуская Энцыкляпэдыя, дзе забілі Сачанку. А стварыў тое выдавецтва Броўка. І няхай паэт ён быў не геніяльны, але нацыянальная энцыкляпэдыя — штука на парадак больш крутая, прынамсі, чым каска Кафкі.

«ТОЛІК нясе ў сабе глыбокі раскол. Ён страсна жадае быць салдатам якой-небудзь арміі, а толькі наблізіцца да ваенкамату, як усю натуру ягоную працінае анарха-індывідуалізм. Так і ходзіць Толік каля зборнага пункту і так ніколі ў яго не патрапіць. Прапары, якім надакучвае ўвесь час адчыняць дзьверы пры ягоным набліжэньні, кідаюцца нарэшце, каб узяць рэкрута сілком, але тут анархічны настрой Толіка дасягае апагею, і непазьбежны скандал».

— Зноў грукаюць у вакно! — ускочыла Наста.

— Есіп, гэта я, Дзёня. Ну калі ты даробіш трэцюю частку?

— Гэта Раманюк, — шэптам сказаў Есіп. — Дэманы мае не пакідаюць мяне на захадзе сонца. Я рэдактар ягоных кніг, — і крыкнуў: Пачакай яшчэ тыдзень. — Ізноў шэптам, — ён робіць вялікія мастацкія альбомы пра Беларусь, абавязкова са сваім тэкстам, а там працы...

— Вялікія ў сэнсе «большие»? — спытаўся Імбрык.

— Ня думаю, што я браўся б за іх, калі б яны былі толькі «большие», — адказаў Есіп і дадаў, — яны вялікія ў сваёй амбіцыі вынесьці беларускае на ўвесь сьвет і ў найлепшай падачы. Акурат тое, чаго ты хочаш. Толькі ты ж ня хочаш стаць альбомам.

«ЮРАСЬ, як правіла, чалавек мажны ці даўгавязы. У яго фізычнае цела нібы не зусім сваё. Ён альбо надта высокі і проста не пасьпявае супадаць з рухам гэтых даўжэразных ног, альбо зашырокі. Істотай сваёй Юрась ужо тры разы ўвайшоў у гэтыя дзьверы і зьбегаў назад. А вось толькі цяпер у дзьвярах паказалася цела. Ён гэта адчувае і яму ад гэтага некамфортна. Адсюль — шмат дробных лішніх рухаў».

Калі Імбрык дачытваў Іменьнік, Есіп з Настай ізноў выйшлі з лазенкі. Зноў нешта патрапіла ў вока мэтру.

08. На мосьце

— Нам пара, — абʼявіў Есіп.

Ад Лёндынскай да Старамескага пляцу зусім недалёка, 15-20 хвілін хады. Прычым ідзеш увесь

час уніз, у лагчыну, да ракі. І ўвесь час — праз усю раскошу бясконцага натоўпу, паўз помнік сьвятому Вацлаву, якога тут называюць проста канём. «Сустрэнемся ля каня». Акурат ля каня Есіп і Імбрык разьвіталіся з Настай і рушылі ўніз, натоўп наўкола працягваў гусьцець. У гэтым усеагульным вечаровым шумавіньні размаўляць было немагчыма, толькі крычаць. І Есіп крыкнуў:

— Давай пагаворым як вернік зь вернікам.

«Ён звар'яцеў».

— Ты ведаеш, што зрабіў сьвяты Пракоп? — Есіп прачытаў думку Імбрыка ў ягоных вачах, але не зьвярнуў на гэта ўвагу. — Пракоп вырашыў дылему Бога.

— Што такое дылема Бога? — крычаў у адказ Імбрык.

— Паміж Богам і Д'яблам. Мы ідзем да сьвятога Пракопа на Карлаў мост, там ты ўсё пабачыш на свае вочы. Ты гатовы?

«Вядома, я падыграю яму, — думаў Імбрык. — Можа быць, апошні раз. Не сказаць, каб мяне моцна цікавілі прыкметнасьці Прагі — колькі такога яшчэ будзе за ўсё жыцьцё і ў розных гарадах. Усяго не запомніш. Ды і навошта запамінаць усё? Ну пойдзем на твой Карлаў мост паглядзець на твае цацкі».

— А вось і «Люцэрна», дзе найлепшая ў Празе «Пльзень», помніш, я казаў табе пра яе? — крычаў Есіп, паказваючы на вялізны шэры гмах. — Але сёньня ў нас часу на яе ня будзе.

Яны выплывалі з гэтага віраваньня на Вацлаўскім намесьці, іх проста выносіла магутнай

людзкой плыньню па галоўнай турыстычнай сьцяжыне кудысьці ў вузкі праход паміж будынкамі, дзе два патокі — туды і назад — суіснавалі разам. На нейкі момант яны нават згубілі адзін аднаго, але неўзабаве і знайшліся каля полай скульптуры Дон Жуана пры моцартаўскім тэатры. Так было паміж імі дамоўлена — калі згубяцца, ісьці на імя Моцарт.

«Я ўжо поўны рашучасьці зьнішчыць яго! Але трэба, каб ён зрабіў гэта сам», — ятрыўся Імбрык, якога дадаткова ўводзіў у шаленства гэты ва ўсіх сэнсах нязручны паход і літаральна кожны, хто трапляўся ім на шляху. Асабліва гэтыя вымазаныя залатой фарбай дзядзькі ў цыліндрах, якія па-ідыёцку пасьвіствалі кожнаму мінаку.

Імбрык ня ведаў, што Есіп ужо мае квіток на самалёт у адзін бок і заўтра адляціць на радзіму, у Менск. Ня ведаў ён і таго, што цяпер тут у Празе ён зойме Есіпава месца, стане сапраўдным астранаўтам і арганаўтам. Але Імбрык гэтага ня ведаў, таму ўсе жыцьцёвыя стрэлкі для яго сышліся на задачы «абясшкодзіць» Есіпа. Што зробіш, калі гэтая ідэя стала для яго на гэтым этапе самай галоўнай у жыцьці.

Зь іншага боку, а калі б ведаў? Магчыма, было б яшчэ горш. Есіп вяртаецца ў Беларусь, а якраз там яго такога Імбрык бачыць і не хацеў. Там, вядома, хапае сваіх шкоднікаў у справе змаганьня і адраджэньня, але ўсе да іх ужо прызвычаіліся як да вар'ятаў. А гэтага слухалі ў радыё, ён меў аўтарытэт, яму першаму дадуць мікрафон на мітынгу. І што ён раскажа? Пра жанчын і могілкі? Пра тое,

што рэлігія — тое самае, што сэкс? Пра сваіх косаўскіх альбанак?

Магчыма, калі б Імбрык ведаў, што Есіп вяртаецца ў Менск, жаданьне зьнішчыць радыёгероя ягонага дзяцінства і колішняга куміра ўзрасло б у шмат разоў. Прычым зрабіць гэта, па ідэі, трэба было як мага хутчэй, да ад'езду.

— Я чытаў нешта пра мост самагубцаў у Празе, — крыкнуў Імбрык Есіпу проста ў вуха.

— Гэта Нусэльскі мост, — адгукнуўся Есіп. — Калі хочаш, мы сходзім на яго пасьля, а пакуль ідзем на Карлаў. — Есіп лёгка счытваў думкі Імбрыка зь ягонае мімікі, той яшчэ не навучыўся як сьлед маскавацца. — Ты хочаш, каб я скочыў з Нусэльскага мосту? Але зразумей, што без тваёй дапамогі ў мяне не атрымаецца. Бо мост цяпер абстаўлены загародкамі, якія сам не пералезеш. І адзін на іх не забярэсься, бо яны загнутыя на гэты бок. Мы сходзім туды, але спачатку я пакажу табе Пракопа.

«Ён адцягвае свой канец, — шыпела нешта ў Імбрыка ўнутры. — Няхай. Гэтаксама рабіў бы і мой бацька. Яны прасралі нашу беларускую справу, і цяпер каяцца ім не выпадае. Яны выдатна разумеюць гэта і, як коні, што загналі самі сябе, гатовыя на ўсё. Ну пагавары...»

Есіп памаўчаў хвіліну, аддыхаўся і прамовіў (яны акурат апынуліся ў закутку, дзе было адносна ціха):

— Калі ж казаць, як ёсьць насамрэч, запомні мае словы. Беларускую справу ніхто не прасраў. Яна проста маленькая пакуль. І яна расьце, пашыраецца, нягледзячы на памылкі лідэраў і той калясальны

супраціў ёй, які ідзе і знутры і звонку. Але яна не спыняе росту. Варта пачакаць, пацярпець.

«Пачакаць-пацярпець, — разважаць над словамі Есіпа Імбрыку ўжо не было як. — Цярпілы і пачакуны ўрэшце ніколі не дачэкваюцца нічога. Свабоду не чакаюць, яе бяруць».

Яны прабраліся праз усё новыя і новыя неверагодныя натоўпы на Старамескім намнесьці. Есіп кожны раз браў у рэклямнікаў працягнутыя яму афішкі, нязьменна кажучы па-чэску «Děkuji». Празь некалькі крокаў рэклямка выкідалася ў сьметніцу.

— Нашто вы гэта робіце? — спытаўся Імбрык.

— Браць афішкі мяне навучыла дачка, — адказаў Есіп. — Каб не пашыраць прастору роспачы і адчаю. Людзі, якія раздаюць іх, спадзяюцца, што ты іх возьмеш. Нашто гасіць іхны маленькі спадзеў на тое, што іх дзеяньні хоць камусьці патрэбныя?

«Па-мойму, яны проста лузэры», — падумаў Імбрык. Ён заўсёды адкрыта і пасьлядоўна казаў, што ня любіць лузэраў. А хто лузэр, вызначаў ён сам. І што яму да спадзеваў нейкіх там лузэраў. Сам сябе ён лічыў надзвычай пасьпяховым, і гэтае запрашэньне на працу ў Прагу было лішнім таму пацьверджаньнем. Такім у Менску зайздросьцілі.

Есіп паказаў Імбрыку друкарню Скарыны насупраць Арлоя (раней Есіпу яе паказаў Абламейка, яны нават зайшлі аднойчы на другі паверх у шыкоўную рэстарацыю, там цяпер ядуць) і пасьля выйшлі нарэшце на Карлаў мост.

— Я ня буду мучыць тваіх жаданьняў, мы ідзем да Пракопа, — казаў Есіп. — Пракоп вырашыў

запрэгчы д'ябла ў плуг. Кафка пра гэта пісаў адной са сваіх шматлікіх жанчын Мінце Айснэр.

Есіп дастаў з кішэні нататнік і адкрыў на закладцы. За-за ветру і шуму людзкое ракі зноў даводзілася крычаць:

«У душы кожнага з нас жыве кусачы, які не дае спаць па начох, д'ябал, і гэта ня дрэнна й ня добра, бо гэта і ёсьць жыцьцё; калі б д'ябла не было, і жыцьця б не было. Тое, што Вы ў сабе праклінаеце, і ёсьць Ваша жыцьцё. Гэты д'ябал — той матэрыял (і па сутнасьці сваёй прыўкрасны), які Вам дастаўся і зь якога Вы павінны нешта стварыць. Тое, што Вы працавалі ў вёсцы, гэта, на маю думку, не была адгаворка. Вы проста гналі свайго д'ябла, як жывёлу, якая карміласся да таго часу толькі на вуліцах Цепліца, на лепшую пашу. На Карлавым мосьце ў Праз пад статуяй сьвятога ёсьць рэльеф, які выяўляе Вашу гісторыю. Сьвяты тут арэ поле, а ў ягоны плуг запрэжаны д'ябал. Д'ябал усё яшчэ ятрыцца (што азначае пераходны стан; пакуль не задаволены сам д'ябал, гэта ня поўная перамога), ён скаліць зубы, азіраецца спадылба са злосьцю на свайго гаспадара і сутаргава падціскае хвост, але ў ярмо ж ён ужо запрэжаны. Вы, Мінцэ, вядома, не сьвятая і не павінны ёю быць, гэта зусім непатрэбна, і было б крыўдна й журботна, калі б усе Вашы д'яблы павінны былі цягнуць плуг, але для большай часткі зь іх гэта было б карысна, і гэта стала б добрай і вялікай справай, зьдзейсьненай Вамі. Я кажу гэта ня проста таму, што мне так здаецца, — Вы самі ў глыбіні душы імкнецеся да гэтага».

— А слова «кафка» вам не нагадвае слова «чорт»? — нудзіўся Імбрык. Нудзіўся і закіпаў адначасова. Не на той мост яны прыйшлі.

— З савецкага юнацтва я памятаю іншую барадатую алітэрацыю: «Мы рождены, что б Кафку сделать былью», — адказаў Есіп і раптам зьмяніў тон на лектарскі, хоць працягваў пры тым крычаць. — Кафка на прыкладзе Пракопа дае формулу жыцьцёвай гармоніі. Чалавек застаецца жывёлай, што ні кажы, у ім суіснуюць і боскае і д'яблава. І мудрасьць Пракопа была ў тым, каб жывёльную энэргію д'ябла скіраваць у ствральнае рэчышча Бога.

— Глядзіце, каб нас не пагналі адсюль. Вы ня маеце ліцэнзіі экскурсавода, а выглядаеце як запраўскі лектар, — крычаў Імбрык у адказ. — Напэўна, у Празе, як і паўсюль, вадзіць экскурсіі безь ліцэнзіі забаронена. — Яны ўжо былі прыблізна на сярэдзіне Влтавы. — Цікава, як у вас слова Бог спалучаецца з усялякімі сэксуальнымі прэфэрэнцыямі? — задаў Імбрык сваё патаемнае пытаньне, карыстаючыся тым, што ў шуме натоўпу на мосьце Есіп можа яго й не пачуць. Але Есіп пачуў.

— Аднойчы мая цяжарная жонка, — пачаў ён крычаць свой адказ, — пайшла ў царкву, каб паставіць сьвечкі за памерлых, памаліцца. Яна была шчырая верніца, хустку навязала. А жывот ужо тырчаў вялікі. Дзеці ў двары зь яе сьмяяліся — дзяўчынка мячык праглынула. Яна зусім малой выглядала з гэтым жыватом. Дык вось, памалілася, сьвечкі паставіла, выйшла і недзе там у сквэрыку прысела адпачыць. А тут ідуць бабкі са службы. І адна падыходзіць і зло так на яе крычыць: прастытутка!

Ну калі з жыватом, дык ясна, трахалася ж. Такая лёгіка. «Прастытутка!» І другая падыходзіць. А жонка такая ж, як і яны, у хустцы, у доўгай спадніцы, толькі зь мячыкам-жыватом. «Прастытутка!» Толькі што стаялі-маліліся разам...

Вакол пазіравалі і малявалі шаржы, прымяралі залатыя завушніцы, слухалі звар'яцелую джазістку з опэрным голасам, кідалі манэткі міму, падпявалі гітарысту і рабілі бясконцыя сэлфі. Сэлфі з Прагай, з Карлавым мостам, сэлфі з Влтавай, сэлфі з натоўпам...

— Так бывае, калі Бог і Д'ябал існуюць асобна, — рэзюмаваў сваю гісторыю Есіп, — і кожны зь іх робіць сваю справу на роўных. Але ж нябеснае і зямное ў адной асобе ня могуць адштурхоўвацца, бо тады наступае разлад, які праходзіць па тваім целе і па тваёй душы. Вось калі набожная малельніца можа ў цяжарнай убачыць прастытутку.

— А чаму Дубавец не апісвае жаночыя імёны? — раптам спытаўся Імбрык.

— Імяньнікі гартаюць, калі выбіраюць імя дзіцяці, — адказаў Есіп. — Мужчынскае імя характарызуе чалавека — таго, якім стане мужчына. А жаночае імя жанчыну не характарызуе, яно расказвае пра яе лёс. Таму калі выбіраюць імя хлопчыку, хочуць, каб ён стаў такім, як Вася ці Пеця. А калі выбіраюць імя дзяўчынцы, хочуць, каб у яе жыцьцё склалася як у Тані ці Лены. Выбіраюць пасьпяховы, напоўнены, шчасьлівы лёс. Пры гэтым ня так важна, якой вырасьце дзяўчынка, зь якім характарам і якое будзе імя. Мужчыны — толькі фігуранты жыцьця, якое ствараюць жанчыны.

На месцы скульптурнай кампазыцыі з Пракопам і д’яблам, запрэжаным у плуг, яны пабачылі абвестку: «Пракоп на рэстаўрацыі»...

Імбрык прачытаў на твары Есіпа расчараваньне, блізкае да роспачы. Першы раз за дзень гэты твар мэтра быў такі насьцеж адкрыты чужому воку. «Во дагуляўся» — падумаў Імбрык.

— Я ведаю, чаму яны яго забралі! — крычаў Есіп. — Мадэль чалавечай гармоніі — гэта ж мадэль шчасьця, праўда? А людзі хочуць толькі прадчуваць шчасьце ці ўспамінаць шчасьлівыя імгненьні, але ня жыць імі. Яны баяцца. Шчасьце — гэта насамрэч вельмі шмат. Для многіх яно зусім няўздымнае. Таго, хто жыве ў шчасьці, наш выкладчык эканомікі Юшкевіч калісьці назваў ідыётам. «Толькі ідыёт бывае шчасьлівым!». Вось чаму шчасьце заўсёды, заўсёды на рэстаўрацыі, — здаецца, ён крыху ўзяў сябе ў рукі. — Ідзем паміраць? — гэта было сказана раптам і амаль з насьмешкай, што непрыемна кальнула Імбрыка. — Але гэта фантазіі, ня больш. Проста мы чамусьці не карыстаемся гэтым.

— Так, ідзем. Я, вядома, не зьбіраюся, — пасьпяшаўся Імбрык рацыянальна прапісаць працэдуру.

Зноў праз натоўп яны прамінулі мост і скіраваліся налева, да Рудальфінуму, праскай філярмоніі, дзе іх мусіў сустрэць дырэктар іхнае службы са сваёй жонкай Сьветай. Гэтая сямейная пара любіла гасьцей, доўгія гутаркі пра ўсё на сьвеце, і любіла такія запрашэньні, неістотна, ці да сябе дадому ці куды-небудзь.

— Вы любіце Вівальдзі? — спыталася Сьвета ў Імбрыка.

— Вівальдзі? — шкляным вокам зірнуў на яе Імбрык. Паўза. — Канечне, — Імбрык расплыўся ва ўсьмешцы.

«Кар’ерыст, — падумаў сабе Есіп, — што ён можа любіць?»

У вялікай залі — адначасова раскошнай і ляпідарнай — было няўтульнае ўсё. Кандовыя крэслы, сьцены, абіўка якіх дыхала старызнай, людзі ў адзеньні «на выхад», набытым яшчэ ў часы далёкае маладосьці, і тое, што яны сабраліся слухаць, — напэўна ж, сотні разоў чутага імі Вівальдзі. Прынамсі так гэта ўсё ўспрымаў Імбрык. Ён хадзіў на канцэрты часта, але гэта былі выступы ягоных сяброў ці гуртоў, якімі захапляліся ягоныя сябры. У такой вось рэтраграднай стылістыцы тэатра, які згубіўся ў невядомых часах, Імбрык апынуўся ці не ўпершыню.

Гралі «Сэзоны». Пачалі з «Восені». Нешта такое Імбрык чуў яшчэ калі дома была радыёкропка. І ён старанна падглядаў за дырэктарам, які напружана глядзеў на сцэну. Было такое адчуваньне, што ўсе слухаюць, а пры тым чагосьці чакаюць. Сыгралі «Зіму», пасьля «Вясну». Імбрык не пасьпеў заўважыць, у які момант дырэктар раптам расслабіўся тварам і цяпер пазіраў на сцэну спакойна, нават лагодна, хоць матыў чаканьня па-ранейшаму прысутнічаў на ягоным твары. Імбрык паспрабаваў таксама зрабіць лагодны твар. Але было позна.

Зьнешні акадэмізм самой залі, ансамбля і музыкі аказаўся падманлівым. Бо раптам тут пачалася такая крутаверць, што ўсіх быццам падкінула, падхапіла хваляю і панесла ў невядомым

накірунку. А-а-а — закрычаў Імбрык. А-а-а — закрычаў Есіп... Хто ж ведаў, што іх адправяць проста ў космас. Але галоўнае чакала наперадзе. А наперадзе было — «Лета». Самы страшны ў сваёй неверагоднасьці, немагчымасьці, нерэальнасьці твор. Як бы ўсё памірала, пагружалася ва ўсеагульную дэпрэсію і раптам, як сьвежы вецер заляцеў, гэтыя скрыпкі. Дэпрэсія, канечне, таксама не адступае. Кожнаму сваё. І скрыпкі кажуць: ня хочаш — ня трэба. Тут зусім апускаеш галаву. І раптам нешта ажывае ў крыві. Інтанацыі яшчэ пахавальныя, але ты ўжо прадчуваеш, што неўзабаве настане новая рэальнасьць. Ну яшчэ трошачкі. Паехалі... Першы Ніягарскі вадаспад. Ну, не сьпяшайся. Яшчэ крыху пасумуем. Зацягнем момант. Мы ж верым, што нас чакае штосьці абсалютнае. Пацярпі... Альты ззаду ўвесь час нагадваюць, што гэта толькі прэлюдыя. А, вось! Пагналі. Палілося! Кас-ка-ад! Так не бывае! Ні за што на сьвеце... Адно за адным! Усе сьвятыя засьпявалі! І — музыка, якая музыка, як усхваляванае дыханьне! Каскадамі... Ну чаму мы ня так жывем?..

— Вось ён, д’ябал, запрэжаны ў плуг, — узбуджана казаў Есіп, калі яны выйшлі з канцэрту, разьвіталіся з дырэктарам і Сьветай і скіраваліся ў адваротны шлях. — Вяршыня ўсяго і ўся.

— А па-мойму, той жа «Старлес», толькі ў профіль, — скептычна сказаў Імбрык. — І як гэта вы ў «Леце» не разгледзелі фрыкцыяў? Па-мойму, усё так відавочна.

«Глядзі ты, запомніў, пачуў, распазнаў...», — адзначыў сабе Есіп.

«Нейкі дохлы квартэт на сцэне, а сапраўды, вытвараюць нешта нерэальнае, — думаў Імбрык. — Ні табе року, ні рэпу, і напісана ўсё чорт ведае калі, але такая... Усё ж разумею гэта і я, і адчуваю. Ня толькі пярэстаркі».

— А ўяўляеш, які табе пярэстарак Вівальдзі? — пасьміхнуўся Есіп. —Відаць, справа ўсё ж ня ў гэтым.

Яны зноў прабіраліся праз натоўп на Старамескай плошчы міма помніка Яну Гусу, пасьля — праз натоўп на Вацлаўскай. У самым пачатку яе Есіп паказаў направа:

— Тут звычайна прастытуткі ловяць кліентаў. Раптам табе спатрэбіцца. Будзеш ведаць. Але дорага, халера. Яны самі высокае клясы і «здаюць» сябе разам з даражэзным гатэлем. — І, не мяняючы інтанацыі, — Наста мае рацыю, найбольш эпітэт «вялікі» асацыюецца з кампазытарамі. Бах. Самы вялікі, так мяркуецца. Але мала хто ведае, што Баха на 100 гадоў пасьля сьмерці папросту забылі. Словам, сам Бах так і не адчуў, што ён вялікі.

09. У палёце

— Чайкоўскі адназначна вялікі кампазытар, — сказаў Імбрык.

— Гэта школьны стэрэатып, — адмахнуўся Есіп. — Прычым расейскі. Дзеці вырастаюць і пасьля даведваюцца, што ён быў ці ня быў гомасэксуалістам, а гэта ў расейскім кантэксьце значыць, што веліч

яго патрэсканая і падазроная, што лепш пра яго ня згадваць. Так там павялося спрадвеку. Дый у нас цяпер таксама. Калі нехта сказаў, што чалавек гей, людзі будуць асьцерагацца называць яго вялікім артыстам. Аднойчы, я тады быў рэдактарам газэты ў Менску, і да нас на працу прыйшоў Славамір. Ён меўся як журналіст расьследаваць самыя вострыя справы. І акурат адбылося забойства славутага тэатральнага артыста. Страшнае забойства, шаснаццаць нажавых. І было дзіўна, што вакол усяго гэтага стаяла поўная цішыня ў прэсе, толькі ў кулюарах шушукаліся — маўляў, гэта геі забілі свайго з рэўнасьці. Ну а мне што? Гей ці ня гей, а з культуры выпаў адзін зь яе магутных рухавікоў. Дый па-чалавечы было шкада выдатнага артыста. Ну і скіраваў я карэспандэнта Славаміра з усім яго рашучым імпэтам на раскрыцьцё гэтай справы. Натуральна, ён пайшоў да сьледчага, а той яму сказаў тое, пра што шушукаліся ў кулюарах: ня лезь ты ў гэта ва ўсё, гэта разборкі геяў, цёмная справа. Яна ня першая такая і мы яе спусьцім на тармазах. Літаральна так і сказаў. І ўсё гэта карэспандэнт Славамір распавёў мне. Маўляў, расьсьледаваць бяз сэнсу. Чуткі чуткамі, а да фактаў цябе ніхто не дапусьціць, бо тыя, хто мусіць расьсьледаваць факты, высьвятляць абставіны, шукаць забойцу, самі гэтага рабіць ня будуць. Гейскія разборкі... Чаму такая пазыцыя можа быць? Таму што яна цалкам падтрыманая ў грамадзтве. І любы табе скажа тое самае: нечага туды лезьці, гэта гейскія разборкі.

— Ну так, — пагадзіўся Імбрык. — Грамадзтва не дасьпела да таго, каб успрымаць геяў за роўных.

Гэта рэальнасьць, яе не пераскочыш. Дык і што вы адказалі карэспандэнту Славаміру?

Яны ішлі нейкімі бакавымі цёмнымі вуліцамі, дзе амаль не сустракалася людзей. Гэта ўвогуле характэрна для турыстычнай Прагі, калі зусім побач з шумнай людзкой ракой на асьветленых пляцах хаваюцца зусім неасьветленыя і бязьлюдныя вулічкі і завулкі.

— Я адказаў яму тое, што скажу зараз табе, — уздыхнуў Есіп. — Натуральна, забойства славутага артыста прыцягвае ўсеагульную ўвагу. Як жа так?! Што здарылася?! Хто забойца?! Але грамадзтва дазваляе сабе жыць далей без адказаў на гэтыя пытаньні. Яно дазваляе сабе здавольвацца няведаньнем, цемраю, пустатой... Ты пакуль што не славуты артыст. Але ты таксама жывеш адзін. Ты ніколі не рабіў акцэнту на сваёй сэксуальнай арыентацыі. Не рабіў камінг-аўту, але і за жанчынамі не ўвіхаўся, не жартаваў на адпаведныя тэмы. Разумееш?

— Але я ня гей, — запярэчыў Імбрык.

— Вельмі добра, — адказаў Есіп. — Асабліва ў Беларусі. Але заўтра цябе знаходзяць у тваёй кватэры забітым, шаснаццаць нажавых. Сьледчы сходу пазнае «почырк» і робіць выснову: гэта разборкі геяў. Справа спускаецца на тармазах. Грамадзтва прымае гэта як належнае, і нават карэспандэнт Славамір ня шнырыць вакол, бо ты яшчэ не славуты артыст.

— Чакайце, але так жа можна забіць амаль кожнага, напрыклад, і канцы ў ваду?

— Гэта я і сказаў тады Славаміру, — Есіп пачаў патроху збочваць управа, вулічкі зьмяняліся, але

нязьменна вялі ўгару. — Сабака закапаны ня там, дзе яго шукаюць. У нашай сытуацыі можна выходзіць на гей-прайды, якія разганяе міліцыя пад ухвальнымі позіркамі натоўпу. Але гэта нічога не мяняе, калі не сказаць — пагаршае. Забойства мусіць быць расьсьледаванае не як забойства гея, а як забойства чалавека. На тое ёсьць усе законы. І калі гэтага ня робіць сьледчы, гэта мусіць рабіць журналіст. Ёсьць незалежная прэса, ёсьць таленавітыя карэспандэнты, ёсьць рэспандэнты навокал, хай сабе і ананімныя. Усё, што трэба, дакапацца да ісьціны, а не ўспрымаць трагедыю як шабаш ведзьмаў пад непераадольным містычным покрывам нейкіх «нам не зразумелых» істотаў. Д'ябла трэба запрэгчы ў плуг. У нашым выпадку журналіст павінен прымусіць закон працаваць. Толькі тады можна разбурыць гэтую аблуду пра інакшасьць геяў. Перад законам нічым яны не інакшыя, такія ж грамадзяне, як і ўсе астатнія.

— Цікава, — Імбрыку хацелася зьбіць гэты жарсны маналёг Есіпа, абвергнуць яго, выкрыць, паказаць, што ён ня мае рацыі, нават хлусіць у сваіх прыгожых казуістычных канструкцыях. — А што рабіць тады з вашым сэксізмам?

— Я ня ведаю, што гэта такое, — пасьміхнуўся Есіп. — Сэксізм-фэмінізм для мяне мала што значаць. Гэта нейкае абвастрэньне ці што? Ёсьць роўныя правы палоў, якія гарантуюцца законамі, калі б тыя працавалі. А ў астатнім, як па мне, дастаткова імпэратыву: не рабі іншаму таго, чаго не хацеў бы каб рабілі табе. Ёсьць асаблівасьці фізіялёгіі, але яны проста прымаюцца да ведама.

Як і ў сытуацыі з геямі, рабіць з жанчын нейкіх «інакшых» людзей — гэта барбарства і злачынства. Няма ніякіх інакшых, апроч індывіда, які сапраўды кожны — інакшы.

«Лібэральна-касмапалітычныя абстракцыі», — вынес вэрдыкт Імбрык. Ён ужо не адчуваў ранейшага яраснага раздражненьня на Есіпа, бо сілы і думкі канцэнтраваліся на ўчынку, да якога яны набліжаліся.

— Ці далёка нам яшчэ? — спытаўся Імбрык.

— Зусім блізка, — крыху запыхаўся Есіп. — Сьцямнела, але ты ўсё адно зможаш пабачыць і ацаніць гэты дзівосны аб'ект — Нусэльскі мост. Колькі ні хаджу па ім, ён не перастае заварожваць.

Гэты мост не праз раку, не праз чыгунку. Гэты мост празь неба. Пад ім, куды ні глянь, — разложыстыя паркі і цэлыя кварталы старых шматпавярховых дамоў, між якімі ходзяць трамваі. Але гэта ўсё так далёка ўнізе! Відовішча такое, нібы ты глядзіш з самалёта, які набірае вышыню. Адначасова і страшнавата і прыцягальна, быццам выходзіш у іншую рэальнасьць. Мост настолькі магутны, што ў ягоным нутры праходзіць мэтро. І ты нават ня чуеш, як толькі што проста пад нагамі прагрымеў цягнік.

— Некалі я вырашыў заняцца бегам, — распавядаў Есіп, пакуль яны ўзьбіраліся па Сакольскай вуліцы, — і бегаць вырашыў менавіта па гэтым мосьце. Каб перамагчы свой страх. Але мост заўсёды перамагаў мяне. Страшна высокі, страшна доўгі і страшна магутны. Мабыць, усім гэтым страхоцьцем ён ад самай сваёй пабудовы і прыцягваў самагубцаў. Праскі Нусэльскі мост.

«Сёньня прыйдзецца табе перамагчы мост», — думаў Імбрык. Нейкая панурая ярасьць абуджалася ў ім.

— Ходзячы праз гэты мост, — працягваў расповед Есіп, — я часьцяком рэканструяваў сабе ў галаве, як тое адбывалася з самагубцамі. Нейкая дзяўчынка пакідалі дома запіску: «Мама, нішто больш не трымае мяне ў гэтым жыцьці…». Мама вярталася з працы. Божа, які жах! Мама тэлефануе ў паліцыю — так і так, і паліцыя зь мігалкамі ляціць да Нусэльскага мосту. У паліцыянтаў таксама не слабы выкід адрэналіну. Вось яны выскокваюць з машыны, а Ленка ці Бажэнка ўжо стаіць з таго боку парэнчаў, уся сьветлая такая, і глядзіць у вочы свайму нябеснаму прынцу. І не пасьпяваюць яны тузануцца са сваім плянам перахопу (дарма складалі, ці што), а яна ўжо ступіла наперад… Ляцець ёй доўга, бо надта высака. Можна шлягер Карэла Гота паслухаць за гэты час. Прынамсі, палову. Вось толькі ім, паліцыі, што рабіць, што казаць маме? І ляціць яна зусім бясшумна, бо ёй ужо хараша, яна нават усьміхаецца анёльскай усьмешкай. Як Карэл Гот. А праблема яшчэ і ў тым, што ўнізе парк, мамашы, куча дзетак неразумных трохгадовых на колавых роварыках, клапатлівая бабуля адводзіць унучка ад фантана. Так і бачу стоп-кадар. Усе замёрлі, і толькі яна ляціць, ляціць… Усе ў эўфарыі, і яна, і мамашы ў эўфарыі, і дзеткі, і бабулька. І раптам эўфарыя на эўфарыю плясь! Колькі тут было такіх сюжэтаў? Думаю, шмат. Чаму мэрыя і паставіла замест парэнчаў гэтыя мэталёвыя заслоны-сеткі, загнутыя ўсярэдзіну. І Ленка з Бажэнкай перасталі

рабіць глупствы, прынамсі ў гэтым месцы. Але назва засталася, і турысты абавязкова хочуць пабачыць «мост самагубцаў».

Узышоўшы на мост, Есіп углядаўся ў далёкія магутныя муры Вышаградзкага замку. Ён успомніў, як Галя Навумчык, калі стала дыплямаваным гідам і павяла калегаў на экскурсію ў Вышаград, распавядала пра лазьню княгіні Лібушы. Есіп заўважыў, што і Імбрык узіраецца ў тыя замкавыя сьцены, і сказаў:

— Табе трэба схадзіць туды. Не цяпер, калі-небудзь. Там могілкі, на якіх пахаваныя ўсе вялікія чэхі. У адным месцы. Там іх пантэон. І там таксама ёсьць руіны лазьні, дзе мылася першая чэская княгіня Лібуша. Лазьня стаяла на высокай гары панад Влтавай. І ў той лазьні, натуральна, учыняліся оргіі, наганялі маладых «жарабцоў». Такая сабе порнаказка ў стылі нямецкіх фільмаў 1970-х гадоў. У лазьні быў зроблены каменны жолаб, па якім «адпрацаваны матэрыял» скідаўся ў раку... І чаму чэхі заўсёды адны адных выкідаюць з вышыні?

— Тут і праўда страшнавата, — сказаў Імбрык. — Мы быццам на хмары стаім. Як такое будуюць?

— А цябе чаго плюшчыць вышыня? У 12+ нічога ня страшна. — пад'ялдыкнуў Есіп.

— Страх падганяе яшчэ больш. Вам трэба скочыць з гэтага мосту. Справа вырашаная. Але як гэта зрабіць? — ён замітусіўся, ад чаго Есіпу захацелася быць як найбольш нясьпешным:

— У ідэале мы павінны гэта рабіць задам-наперад, як у «Сінім караблі» Дубаўца. Тады адкрываецца трэцяе вока.

— А нашто нам трэцяе вока? Каб бачыць наперад? Я й так ведаю, што ў мяне наперадзе выдатная, бліскучая будучыня, а вы — дрэва, якое не прыносіць плоду, толькі замінае... — пагаслым голасам прамовіў непрыемныя словы Імбрык.

— Давай папраўдзе, — уключыў Есіп у сабе пэдагога, які ў ім ніколі не начаваў. — Ты выдатны функцыянэр, непераўзыдзены кар'ерыст, адурэнны афэрыст. Інакш бы мы, напэўна, не сустрэліся, бо ўсе любяць чытаць пра афэрыстаў. Але журналіст і рэдактар ты ніякі. Прабач. Таму мы, як ні круці, усё ж розныя расьліны. І няма чаго папаі раўняцца да маракуі меркамі пакаленьняў.

— Добра, — бачна было, што Імбрык абмяк. — Але задуманае трэба завершыць.

— Вось тут цалкам згодны. Задуманае трэба заўсёды завяршаць. Нават калі цалкам ня згодны са зьместам, форму трэба давесьці да канца. У гэтым, магчыма, мая рэдактарская драма.

— Ну скажыце ўжо — трагедыя.

— Не, не атрымаецца. Я ніяк не пэрсанаж для трагедыі, — Есіп зноў паглядзеў на Вышаградзкія муры. — Ведаеш, кім бы я хацеў стаць па жыцьці? Сам доўга думаў пра гэта. І пасьля 50-ці задаваў сабе гэтае пытаньне, якое малым задаюць у пяць. Адказ знайшоўся зусім нядаўна. Я хацеў бы стаць пасьпяховым порнаакторам. Напрыклад, у фільме пра княгіню Лібушу. Зрэшты, быць непасьпяховым у мяне б не атрымалася. Натуральна, і радзіме мог бы дапамагчы.

— А што вас спыняе, там, наколькі ведаю, узросты ня маюць значэньня, ідзі ў сваю катэгорыю.

Бліжэй да жанчын і могілак, — абыякава сказаў Імбрык.

— Бяда ў тым, што я ўжо на сваім месцы, — Есіп зірнуў на Вышаград, як апошні раз, павярнуўся да Імбрыка і сказаў. — Ты і праўда харошы вернік. Але глядзі. Устаўшы табе нават на плечы, чаго пасьля піва я не зраблю адназначна, я сам не ўскараскаюся на гэты антысамагубчы брыль. І лесьвіцы ў нас няма. Давай мысьліць рацыянальна. Я табе дапамагу на яго залезьці і тады ўжо ты падцягнеш мяне.

— Ну давайце так, — у Імбрыка неяк зусім не было настрою.

Ён абшчаперыў Есіпа і што было моцы падцягнуўся да брыля, закінуў нагу і сяк-так быў ужо там, выцягнуў рукі ўніз. Есіп з усяе моцы ўхапіўся за іх і з дапамогай Імбрыка ўскараскаўся туды сама. Але трымацца дваім там не было як і за што. І дзьве постаці сучаснага беларускага адраджэньня адразу сасьлізнулі ўніз.

— Прага — гэта масты і палёт. Горад, дзе вечна кагосьці выкідаюць з вакна, — крычаў улёт Есіп. — У чэхаў нават тэрмін гэтаму ёсьць — дэфэнэстрацыя.

— І тады выкінутыя становяцца зоркамі? У сэнсе, яны становяцца вялікімі? — крычаў у адказ Імбрык.

— Неабавязкова, але ў нашым з табой выпадку можаш лічыць, што стаў вялікім!

— Кім? — не дачуў Імбрык.

Яны павольна ляцелі ў гэтым бясконцым зьніжэньні, хацелася нагаварыцца. Унізе зусім сьцямнела, грымелі трамваі, мамашы гукалі сваіх дзетак

і чамусьці думалася, што тут любіў перад сьмерцю шпацыраваць Васіль Быкаў.

— Не, — крыкнуў Есіп. — Быкаў любіў хадзіць у Гаўлічкавы сады. Гэта ня тут, але гэта адна тая самая лінія. Там прыўкрасныя вінаграднікі, асабліва зімой.

— Вы, як Навумчык пра Быкава, сьпяшаецеся зафіксаваць праўду факта, — крычаў Імбрык.

— І гэта правільна. Адно што Навумчык ня скокае з Нусэльскага мосту, — адказваў Есіп.

— Ну й дарэмна, яму як архівісту трэба разьмінацца ад сядзячае працы.

— У яго для гэтага ёсьць сабачка Шэйла, яна як глазураваны сырок, і яе абавязкова трэба выводзіць на прагулку, таму Навумчыку ёсьць з кім разьмінацца…

Калі Імбрык ачомаўся і падняўся над целам Есіпа, ён адчуваў задавальненьне ад таго, што задуманае зьдзейсьнілася. Праўда, пры гэтым чамусьці хацелася плакаць. Проста рыдаць ад непапраўнасьці. Хоць была ў гэтым і хаатычная радасьць — сьвет стаў інакшым зь ягонае, Імбрыкавае волі. Гэта так моцна спакушае. «Хай будзе воля твая». Ён ня мог зразумець, ці ягоны плач ад гэтае вялікае перамены, ці ад таго, як на спэктаклі Купалаўскага, калі ён плакаў ад таго, што акторы выходзілі на біс. І плакалі ўсе.

Нерухомы Есіп глядзеў у неба. Дакладна, як тады, раніцай, на тэрасе Радыё ён глядзеў у разумны акіян Альшанаў. Толькі цяпер ён сказаў не пра жанчын і могілкі. Ён сказаў: «Парожнія рэкорды бываюць толькі ў кнізе рэкордаў Гінэса, — і пасьля

паўзы дадаў. — Мы ляжым, а на небе няма зорак, Імбрык».

«Здаецца, ён сьціх», — падумаў Імбрык. Прыслухаўся. І пачуў, ці мо падалося, як рытмічна нарастаюць нейкія надта знаёмыя гукі. Дзе ж ён гэта чуў? Гэтыя, блін, фрыкцыі? Гэта Вівальдзі ці "Крымсаны" ці, можа быць, нешта іншае? Ясна было, што гэта яно, але што? Каторае? Яно ўжо не дасягала апагею, каскадаў з вадаспадамі. І тут Імбрык усё зразумеў. Яно ўжо і не дасягне, бо аддаляецца, адыходзіць, сьціхае. Разам з гэтым Есіпам яно ўсё адыходзіць, робіцца не гучней, а наадварот — цішэй, цішэй, цішэй. І было так моцна, як ніколі ў жыцьці, шкада, што яно зьнікае, што наступае ноч, са скрыгатаньнем праскіх трамваяў, але і нават гэтае скрыгатаньне, якое хай бы нарастала, яно незваротна аддаляецца, заціхае. Нішто не хацела нарастаць.

Стала зусім ціха. Тут ніколі не бывае ціха, тут круглыя суткі ўсё грамыхае, скрыгоча, енчыць на ўвесь сьвет. А зараз нібы туманам завалакло вушы. Гэта канец?

Рэаліст Імбрык адчуваў, што пасьля апошняга палёту... пасьля апошняга палёту... пасьля апошняга па-лё-ту... пасьля апо-шняга... «Гэта канец» — прашаптаў ён.

Фі-ні-шшш.

— Божа, як банальна, — Есіп устаў зь зямлі, рэзкім рухам абтрос калашыны. — Што б вы 12+ рабілі бяз нас, пярэстаркаў? Ну нічога ня могуць зрабіць. Я, як рэдактар, разьятраны. Якая бездапаможнасьць! Якія загалоўкі! Абракадабра. Ну вазьмі, чуеш, сам скажы сабе, пра што ты пішаш. Проста

сфармулюй. Пра што? Не пішы, толькі падумай, пра што ты хочаш напісаць. Скажы мне яснай думкай. Гэта і будзе за-га-ло-вак. І ўсё! Далей проста не замінай, увесь матэрыял сам складзецца ў цябе ў прыгажосьць.

— Гэта містыфікацыя... — прашаптаў Імбрык.

— Да-а-а! — крыкнуў Есіп па-руску. — Гэта пласты атмасфэры і трэба хоць трохі ўмець у іх рухацца. — І спакайней дадаў. — Я ж не сказаў стоп-машына і што хачу памерці, праўда? І што ты хочаш памерці, не сказаў. А мог!

Заварожаны Імбрык думаў з хуткасьцю касавага апарату:

— І што, у нас цяпер куча грошай?

— У нас няма матэрыяльных праблем.

— І беларускі народ вернецца да мовы?

— Недзе дзенецца. Пабоўтаецца яшчэ трохі, але іншага выйсьця ў яго няма.

— Здорава! — сказаў Імбрык. — А чаму вы такі злы, ня радуецеся?

Есіп паглядзеў на яго вострым вокам, адвярнуўся, закурыў і сказаў:

— Ведаеш, тое, што ўсё добра, я ведаў і раней. Усё ішло паводле пляну. Найлепшым чынам для мяне, для цябе, для ўсіх. Я ў гэтым ніколькі не сумняваўся і мы ўсе рабілі сваю работу... Але тут раптам усё зьбілася. Аказалася, што Пракоп на рэстаўрацыі. Гэта значыць, што д'ябал не запрэжаны ў плуг, д'ябал гуляе недзе сам па сабе без ашыйніка. Пакуль ты там бавіўся з Настай, я тэлефанаваў Абламейку. Ён сказаў, што арыгінальны Пракоп цяпер знаходзіцца ў нейкім спэцыяльным сховішчы скульптур.

І што ён больш ніколі ня вернецца на сваё месца, на Карлаў мост. Ні-ко-лі!

Эмоцыі перапоўнілі Імбрыка. Гэты палёт, гэты Есіп зноў і гэты Пракоп. І ён узарваўся:

— Што значыць «пакуль я бавіўся з Настай», гэта вы зь ёй бавіліся, вы яе трахалі, пакуль я чытаў вашага гробанага Дубаўца. Што значыць увесь гэты, блін, Пракоп? Чаму я павінен пра гэта думаць? — ад стрэсу Імбрык заплакаў.

— Пракоп, — аддыхаўшыся, сказаў Есіп, — ці, дакладней, прапажа Пракопа, калі табе гэта цікава, для мяне самы важны аргумэнт, што я сваю місію, наколькі мог, выканаў. Тут у Празе я больш ні на што паўплываць не змагу. Я ўвесь час думаў пра Пракопа. Ты, хрысьціянін, мусіш ведаць словы Папы: кожны хрысьціянін і ёсьць Хрыстос. Дык я сам для сябе і быў Пракоп. Але больш Пракопа, якім яго бачыў Кафка на Карлавым мосьце, няма. І ня будзе ніколі. Я вяртаюся ў Беларусь.

«Вось табе маеш, — падумаў Імбрык, і нешта новае нараджалася ў яго ў душы, — ён вяртаецца, я застаюся». І цяжка было адразу сказаць, чаго ў гэтым болей — нейкай глыбокай таемнай радасьці або злосьці... Імбрык пачынаў разумець, што злосьці няма. Няма больш ні раздражненьня, ні ярасьці, ні рашучасьці зьнішчыць Есіпа. Апошнія яскі гэтых пачуцьцяў згасалі перад наступам той самай асьцярожнай, але вельмі глыбокай радасьці жыцьця.

Яны моўчкі пляліся з прыступкі на прыступку па лесьвіцы, што вяла наверх, назад да Нусэльскага мосту. Гаварыць не хацелася, бо столькі трэба было ўсяго перадумаць у сябе ў галаве. Здавалася,

усё толькі пачынаецца, у Імбрыка, у Есіпа, ва ўсіх навокал. І лесьвіца, гэтая каменная лесьвіца ў неба, што ніяк не скончалася, быццам іх супакойвала: не сьпяшайцеся, я дам вам час усё перадумаць, усьвядоміць і асэнсаваць. Я бясконцая.

ЗЬМЕСТ

ВАЙНА І МІР. СПРАВАЗДАЧА
Праца асьпіранта сцэнарных курсаў
Марціна Віктаравіча па выніках экспэдыцыі
ў адселеную зону
-3-

ЖЭНЕЎЕЎ
Апавяданьне
-14-

Д’ЯБАЛ ЗАПРЭЖАНЫ Ў ПЛУГ
Містычны трылер
з жыцьця праскіх големаў
-25-

01. На тэрасе 34
02. У сталоўцы 48
03. На тэрасе (2)..................................... 59
04. Перад выхадам у горад............ 69
05. На вуліцы.. 79
06. У кватэры 95
07. За чытаньнем.............................. 109
08. На мосьце 118
09. У палёце.. 129

Сяргей Дубавец 16+

Д’ЯБАЛ ЗАПРЭЖАНЫ Ў ПЛУГ
Два апавяданьні і аповесьць

Выдавец “Logvino literatūros namai”
J. Savickio g. 4, LT-01108 Vilnius

Надрукавана ў ПВУП «Логвінаў»
пр-т Незалежнасці, 37а, 220030 Мінск